

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Savaş EĞİLMEZ

SELÇUKLU GÜRCÜ İLİŞKİLERİ (1060 – 1157)

709381

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Yöneticisi
Yrd. Doç. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU

T 109381

ERZURUM 2001

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Tarih Anabilim Dalının Ortaçağ Tarihi Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman/Jüri

Yrd. Doç. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU

Jüri

Yrd.Doç.Dr.Gürsoy SOLMAZ

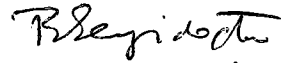

Jüri

Yrd.Doç. Hüseyin YURTTAŞ

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir.-/.....-/2001

Prof.Dr.Bilge SEYİDOĞLU

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SELÇUKLU – GÜRCÜ İLİŞKİLERİ (1060-1157)

Savaş EĞİLMEZ

Danışman:Yrd. Doç. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU

2001 Sayfa:107

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU

.....

.....

Büyük Selçuklu Devleti, kuruluşunu tamamlayıp yayılmaya başladıktan sonra, batı yönündeki yayılma ve Anadolu'ya hakim olma politikasını gerçekleştirmek doğrultusunda ki faaliyetleri, Selçukluları, Kafkasya bölgesine yönlendirmişti. Selçuklu Türkleri, Tuğrul Bey' in saltanatı döneminde özellikle de 1060 yılından itibaren Gürcülerle yoğun bir mücadeleye girdiler.1064 yılında Sultan Alp-Arslan'ın tahta geçmesiyle yeni bir dinamizm kazanan Selçuklu Türkleri, Gürcü topraklarına düzenledikleri seferlerle bölgedeki hakimiyetlerini artırmış, Ani Şehrini fethi ile bu hakimiyeti pekiştirmişlerdir.

Sultan Melikşah'ın saltanat yıllarında (1072-1092), Selçuklu Türkleri Gürcü topraklarına tamamen egemen olmuştur. Sultan Muhammed Tapar döneminden sonra Kafkasya da, Irak Selçukluları ile Gürcüler arasında büyük bir mücadele başlamıştır. Bu dönem de Irak Selçukluları her ne kadar müstakil bir devlet olarak görülse de Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar siyasi yaşamlarını bu devletin tabiiyetinde idame ettirmişlerdir.

Araştırmalarımızda, Selçuklu tarihçilerinin bu dönemi müstakil olarak incelemediklerini gördük. Biz de elimizden geldiği kadarıyla Türk tarihinde eksik kalmış olan bu konuyu araştırmaya çalıştık.

ABSTRACT

Master Thesis

THE RELATIONS OF SELJUKS AND GEORGIANS (1060 – 1157)

Savaş EĞİLMEZ

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU

2001 Page:107

Jury: Asist. Prof. Erol KÜRKÇÜOĞLU

.....

.....

Seljuk Turks activities which were realized to policy of dominate to Anatolia, had been directed to them in Caucasia, after founded their goverment and began to spreadig. Seljuks has been began to struggle with Georgians in the time of Sultan Tuğrul. Seljuks has been acquired a new dynamism with Sultan Alp Arslan in 1064. They had dominated to regions of Georgians and they were strenghtened to their domination with conquest to Ani.

Seljuk Turks dominated to all regions of Georgians in the reign of Sultan Melikşah (1072- 1092). A big struggle began between Iraq Seljuks and Georgians in the Transcaucasia. in the time of Sultan Muhammed Tapar. In this period, Iraq Seljuks depended on Big Seljuk Goverment.

In our researchs, we saw that historians's studies are not enough for this period.For this reason, we studied this subject which is mising in Turkish history.

ÖNSÖZ

Kafkasya'nın coğrafi konumunu incelediğimiz zaman, bölgenin çeşitli kavimler açısından ne derece önemli olduğunu rahatlıkla anlayabiliriz. Bölgenin; Avrupa, Asya, Afrika arasına girmiş olan 5000 km. uzunluğunda bulunan Akdeniz-Ege Denizi-Boğazlar ve Marmara Denizi-Karadeniz-Azak Denizi gibi birbirine bağlı iç denizlerin vücuda getirdikleri su koridorunun doğusunda, aynı zamanda Hazar Denizi ile şarka sokulmuş ve bağlanmış vaziyette bulunduğunu görürüz. Yani Kafkasya kuzey-güney, doğu-batı yollarının birleştiği bir bölgedir. Kafkasya'nın bu coğrafi konumu, etnolojik teşekküllere, inkişafı ve tarihin akışına çok tesir etmiştir. İşte bu sebepten dolayı tarih boyunca Kafkasya önemini hiç kaybetmemiştir. Prehistorik devirlerde de tarih devirlerinde de çok önemli bir mevki almıştır.

Doğu ile batı (Asya-Avrupa) arasında büyük boyutlarda insan hareketleri başladığı devirlerde, fütihat hareketlerini Avrupa'dan Asya'ya ve Asya'dan Avrupa'ya yönlendirmek isteyen toplumlar, Kafkasya ile alakalı olmak mecburiyetinde olmuşlardır.

Nitekim güneyde; Medler, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar, Kuzeyde ise; Hunlar, Hazarlar ve Moğollar da aynı minvalde hareket etmişlerdir.

Bunların içerisinde Selçuklu Sultanları sistemli politikalar ile peyderpey Kafkasya'yı Türklere açmış, başta Şehzadeleri olmak üzere beyleri ve bazı devlet adamlarını Melik ve Emir unvanlarıyla taltif ederek, bölgeye gazaya teşvik ettiler. Nitekim devletin kuruluşundan yarım asır sonra , özellikle de Gürcülerin yaşadığı Transkafkasya bölgesi Türklerin hakimiyetine geçti.

Bölgenin jeopolitik ve stratejik durumu gereği, geçmişte olduğu gibi bugünde Kafkasya'da söz sahibi olmak isteyen bir çok devlet vardır. Bu durumda hem bölgeye coğrafi yakınlığı hem de bölgeyle olan tarihi münasebetleri sebebiyle Türkiye'nin de bu yönde politikalar üretmesi gerekmektedir. Bu yönde atmamız gereken politikaları tespit ederken geçmişe dönüp bakmak zorundayız. Yaptığımız araştırma da gördük ki Selçuklu tarihi ile ilgili çalışma yapan tarihçiler, bölgedeki Selçuklu-Gürcü ilişkilerini

müstakil olarak işlememişlerdir. İşte bizde bu çalışmamızla tarihi araştırmalarda mevcut olan bu yöndeki boşluğu doldurmaya çalıştık.

Araştırmamızı yaparken Arapça ve Farsça olarak kaleme alınmış olan kaynak eserlerden olduğu kadar batılı ve Gürcü eserlerinden de yararlandık. Batılı eserlerden fazlasıyla yararlanmamızın sebebi, konuya değişik bir bakış açısı getirmektir.

Araştırmamız, giriş, sekiz ana bölüm ve bir de sonuçtan meydana gelmiştir. Girişte Selçuklu Türkmenlerinin Transkafkasya'ya yönelik ilk akınları, Çağrı Bey'in komutasında Gürcülere karşı seferi ve bu dönemde Gürcistan'daki siyasi durum hakkında bilgi verdi.

Birinci bölümde, Transkafkasya'nın coğrafi durumu, jeopolitik konumu hakkında bilgi verilerek Gürcülerin yaşadığı bölgeler belirtilmiştir.

İkinci bölümde, Selçuklu Devletinin kuruluş döneminde Tuğrul Bey'in Gürcistan'a karşı askeri faaliyetleri ve Güney Kafkasya hakimiyeti üzerin de durulmuştur.

Üçüncü bölümde, Sultan Alp Arslan'ın Gürcistan seferleri bölgeye yönelik politikaları ve doğuda Hristiyanlığın merkezi sayılan Ani'nin fethi araştırılmıştır.

Dördüncü bölümde, Selçuklu Türkleri'nin , Sultan Melikşah önderliğinde, Gürcistan'ın tamamı üzerinde sağladığı hakimiyeti ve bu dönemdeki Gürcistan' da ki siyasi durum hakkında bilgi verdik.

Beşinci bölümde, Selçuklu Devleti'nde Sultan Melikşah'ın ölümüyle ortaya çıkan karışık 'durumu, bu siyasi ortamda tahta bulunan Sultan Berkjaruk dönemi Gürcü ilişkilerini inceledik.

Altıncı bölümde, Selçuklu Devleti'nin fetret devri ve sonraki dönemlerini kapsayan Sultan Muhammed Tapar devri Selçuklu-Gürcü ilişkilerini ve bir başka Türk kavmi olan Kıpçaklar ile Gürcülerin ittifakını ele aldık.

Yedinci bölümde, Sultan Sencern tahta çıkışı ve bu Sultanın saltanatı boyunca uygulamış olduğu Gürcistan politikasını inceledik.

Sekizinci bölüm; Selçuklu Devleti'nin inkirazıyla Kafkasya, Irak Selçukluları'nın hakimiyeti altına girmiştir. Her ne kadar Irak Selçukluları müstakil bir devlet gibi görünseler de, Sultan Sencer'in ölümüne kadar Büyük Selçuklu Devleti'ne tabi olarak kalmıştır. İşte biz de bu tarihe kadar Irak- Selçukluları – Gürcü ilişkilerini inceleyerek bölümleri bitirip çalışmamızın sonuç bölümüne geçtik.

Sonuç bölümünde, Selçuklu Devleti'nin Kafkasya'ya yönelik politikaların değerlendirilmesi yapılarak, bölgenin Selçuklu zamanında Türkleştiğini ve buranın fethinin Anadolu'ya giriş zemin hazırladığı üzerinde durulmuştur.

Çalışmam esnasında, maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU'na, araştırmalarım süresince hiç bir yardımını esirgemeyen ve engin bilgisiyle bana rehberlik eden saygıdeğer hocam Prof. Dr. Enver KONUKÇU'ya, tecrübeleriyle bana yol gösteren Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÇİĞDEM'e sonsuz teşekkürler ederim. Her zaman desteğini gördüğüm eşime ve teşviklerinden dolayı bütün hocalarıma da müteşekkirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III

GİRİŞ

SELÇUKLULARIN TRANSKAFKASYA'YA YÖNELİK İLK AKINLARI ...	1
1.Selçuklulardan Önce Transkafkasya'da Siyasi Durum	1
2.Çağrı Bey Dönemi Türk-Gürcü İlişkileri	3
3.Çağrı Bey'in Gürcü Seferi Sırasında Gürcistan'da Siyasi Durum	3
4.Çağrı Bey'in Gürcü Seferi	4

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ COĞRAFYA	6
1.1.Kafkasya'nın Coğrafi Konumu	6
1.2.Etnografik Olarak Gürcü Grupları	8
1.3.IX.- XIII. Yüzyıllar Arasında Gürcistan'da Yerleşim Yerleri	10

İKİNCİ BÖLÜM

TUĞRUL BEY DÖNEMİ SELÇUKLU-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ	15
2.1.Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu	15
2.2.Kutalmış ve İbrahim Yınal'ın Transkafkasya Faaliyetleri	15
2.3.Tuğrul Bey'in Azerbaycan Seferi ve Güney Kafkasya Hâkimiyeti	16

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SULTAN ALP ARSLAN DÖNEMİ SELÇUKLU-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ	18
3.1.Sultan Alp Arslan' ın Tahta Çıkışı	18
3.2.Gürcistan Seferi'nin Sebepleri	18
3.3.Sultan Alp Arslan'ın Birinci Gürcistan Seferi	20
3.4.Şehzade Melikşah'ın Faaliyetleri	22
3.4.1.Marmarişin' in Fethi	23

3.5.Alp Arslan'ın Politik Evlilikleri	24
3.6.Allaverdi'nin Fethi	25
3.7.Selçuklular'ın Gürcistan Fethi Politikaları	27
3.8. Sultan Alp Arslan'ın Ani'yi Fethi	27
3.9. Sultan Alp Arslan'ın İkinci Gürcistan Seferi	31
3.10.Fadlun-IV.Bagrat Mücadelesi	34
3.11.Malazgirt Savaşı	35
3.12.Alparslan'ın Gürcistan Politikasının Siyasi ve Politik Etkileri	36

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

38

SULTAN MELİKŞAH DÖNEMİ SELÇUKLU-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ

4.1.Melikşah'ın Tahta Çıkışı	38
4.2.Gürcistan'da Siyasi Durum	38
4.3.Sultan Melikşah'ın Gürcistan Seferi	39
4.4.Emir Ahmed'in Gürcistan Seferi	41
4.5.Selçuklu Fetihlerinin Gürcistan'da Sosyo-Politik Etkileri	42
4.6.Selçuklu Gürcü Barışı	43
4.7.Sultan Melikşah'ın İkinci Gürcistan Seferi	44
4.8.Sultan Melikşah'ın Vefatı	46
4.9.Gürcü Seferlerinin Sonucu	47

BEŞİNCİ BÖLÜM

48

SULTAN BERYARUK DÖNEMİ SELÇUKLU-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ

5.1.Taht Mücadeleleri	48
5.2.Gürcistan'da Siyasi Durum	49
5.3.Selçuklu-Gürcü İlişkileri (1089-1104)	51

ALTINCI BÖLÜM

SULTAN MUHAMMED TAPAR DÖNEMİ SELÇUKLU-GÜRCÜ

54

İLİŞKİLERİ (1105-1118)

6.1.Muhammed Tapar'ın Tahta Çıkışı	54
6.2.Selçuklu-Şeddadi İlişkileri	54
6.3.Selçuklu-Gürcü Mücadelesi	54

6.4.Ön Asya ve Yakındoğu'daki Gelişmelerin Selçuklu-Gürcü İlişkilerine Etkileri.....	55
6.5.Gürcüler'in Rustavi'yi Almaları (1113)	56
6.6.Gürcistan'ın Doğu ve Batı Sınırlarındaki Mücadele ve Lori'nin Gürcüler Tarafından Ele Geçirilişi	57
6.7.Gürcü Kralı II. David' in Politik İttifakları	57
6.8.Gürcü-Kıpçak İttifakı	58
6.9. Sultan Muhammed Tapar'ın Ölümü(18 Nisan 1118)	60

YEDİNCİ BÖLÜM

61

SULTAN SENCER DÖNEMİ SELÇUKLU-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ

7.1.Sencer'in Tahta Çıkışı	61
7.2.Sultan Sencer'in Kafkasya Politikası	62

SEKİZİNCİ BÖLÜM

63

IRAK SELÇUKLULARI VE GÜRCÜ İLİŞKİLERİ(1118-1161)

8.1.İldeniz Atabeglerinin Selçuklu Devletindeki Rolü	63
8.2.Didgori Savaşı ve Tiflis'in İşgali	64
8.2.1.Gürcistan Ordusunun Durumu	65
8.2.2.Muharebenin Başlaması	65
8.2.3.Didgori Muharebesinin Önemi	66
8.2.4.Tiflis'in İşgali	67
8.3.Sultan Mahmud'un Gürcistan Seferi (1124)	68
8.4.Gürcüler'in Ani'yi İşgali	69
8.4.1.Sultan Mahmud'un Ölümüne Kadar Ani'nin Durumu	70
8.5.Gürcü Tarihinde Kral David'in Önemi	71
8.6.Sultan Davud (1131-1132) ve Sultan Tuğrul II (1132-1134) Dönemleri	72
8.7. I. Demetre'nin Gürcistan Tahtına Çıkışı	72
8.8.Sultan Mesud (1134-1151) Dönemi Selçuklu-Gürcü İlişkileri	73
8.8.1.Atabeg Karasungur'un Gürcülerle Mücadelesi	73
8.8.2.Atabeg İldeniz'in Gürcülerle Mücadelesi	74
8.9.Sultan Muhammed (1152-1161) Devrinde , İzzeddin Saltuk- Gürcü Mücadelesi	75

8.9.1.Anı'nın Gürcüler Tarafından Ele Geçirilişi	76
8.10.Sultan Arslanşah Devri Gürcü İlişkileri ve Anı Muhasarası	77
8.10.1.Atabeg İldeniz'in Gürcü Seferi ve Anı'nın Geri Alınışı	77
SONUÇ	79
BİBLİYOGRAFYA	81
HARİTALAR	88
RESİMLER	102
ÖZGEÇMİŞ	106

GİRİŞ

SELÇUKLULARIN TRANSKAFKASYA'YA YÖNELİK İLK AKINLARI

1. Selçuklulardan Önce Transkafkasya' da Siyasi Durum

Selçukluların, Gürcistan bölgesine seferleri ve bölgenin Türkler tarafından fethi, Türklerin Batıya doğru yürüyüşlerinin en önemli hareket noktasını teşkil etmesi itibariyle çok önemlidir.

XI. asra girmeden önce göçebe Türkmenlerin büyük kitleler halinde Horasan ve Azerbaycan bölgesinde kontrolü ellerinde tuttukları ve bölgeye gelen bu Türkmenlerin büyük bir kısmının İslâm dünyası içerisinde geldikleri bilinmektedir. Hatta Doğu Anadolu bölgesinde Bizans ve Ermenilere karşı akınlar yapan Rüknu'd-Devle' nin askerleri arasında 20.000 civarında Türkmen unsuru da bulunmaktaydı¹ ki bunlar ileri ki tarihlerde Selçuklulara bağlı Türkmenler ile birlikte hareket edecekler ve bölgenin Selçuklu Türkleri tarafından hızla fethedilmesinde önemli rol oynayacaklardı.

Selçuklu Türklerinin Transkafkasya'ya yöneldiği sıralarda Karadeniz'in kuzeyi, Kuzey Kafkaslar ve Aşağı Tuna boyları da tamamıyla Selçuklular' ın akrabaları olan diğer Türk boylarının elinde idi. Bunlardan bir devlet olarak en önemlisi İdil Bulgar Devleti idi. İdil Bulgarları "Türk menşeli bir kavim olup, VII.yy'da Hazarların tazyiki ile Don boylarından Kama mansıbına gelip, yerleşik hayata geçtikleri gibi, İdil nehrinin büyük bir ticaret vasıtası olması hasebiyle, ilk yıllardan itibaren tüccar bir kavim olmuşlardı.²

Selçuklu Türkmenlerinin Kafkasya bölgesinde giriştikleri fetih hareketleri sonucunda, Selçuklularla karşı karşıya gelen Kıpçaklar, ırkdaşları olan Türkmenlerden İslâm dinini öğrenme imkânı bulmuşlardır. Diğer taraftan Selçuklu Türkleri Transkafkasya'yı alarak, bölgeye girmeye çalışan gayr-i

¹ R.N. FRYE, *The Golden Age of Persia*, London, 1997, s.215.

² Geniş bilgi için bkz. A. N. Kurat, *Karadeniz'in Kuzeyinde Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1992; İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 1984; Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul, 1989.

müslim Türklerin önünü kesmiş ve bir anlamda İslâm dünyasını yeni bir istiladan korumuşlardı.

Selçuklular, bölgede fetih hareketlerine başlamadan önce, Transkafkasya' da hakimiyetlerini devam ettiren feodal beyliklerin dağınık siyasi yapıları ve kuzeyden Kafkaslara sürekli bir şekilde gelen Müslüman olmayan Türk akınları nedeniyle bölge asayişli bir hayli bozulmuş, büyük bir huzursuzluk ortamı doğmuştu. Bu sırada Bağdad Abbasi halifelerinin Şii Büveyhi baskısı altında olması, bölgede önemli bir otorite boşluğunun doğmasına neden olmuştur. Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ve hızla büyüüp genişlemesi, İslam dünyasına büyük bir ümit ve güven vermiştir. Selçuklu Türkleri, özellikle kuzeyden sürekli bir şekilde İslâm dünyası içerisinde asayişli ve huzuru bozan ve bölgede güven ortamının sarsılmasına neden olan kuzeyli kavimlere karşı, Kafkasya'nın fethini, devlet politikası haline getirmişlerdir.

Bunun yanında, yerli halkın köy ve kentlerini yağma etmeye başlayan ve birçok şikâyetlere neden olan, Selçuklulara tâbi veya serbest dolaşan Türkmen/Oğuz oymakları Gürcü ve Ermeni topraklarını ele geçirmeyi ve kendilerine bir yurt bulmayı amaç edinmişlerdi. Hem gaza ve cihad etmek, hem de yurt bulmak için süratle Transkafkasya bölgesini ele geçiriyorlardı. Bu sıralarda Gence ve Divin Şeddadlı Emir Savar, bütün ordusu ve gücü ile Selçuklu Türkmenlerine öncülük ediyordu.³

Bölgenin verimli ovaları ile mükemmel yaylaları, Türk göçebelerinin her zaman sevdikleri bir araziye teşkil etmiş, güneyden gelen Oğuz ve Selçuklu Türkmenleri de buralarda yerleşmiş ve yurt tutmuşlardır. XI. yy'ın başlarında Transkafkasya' ya gelen Selçuklu Türkmenleri bölgede, ciddi bir mukavemetle karşılaşmamışlardır.⁴ Selçuklu Türklerinin esasını teşkil eden Türk göçebelerini, çoğunlukla Türkmen-Oğuz boyları teşkil ediyordu. Bunlar, daha devlet kurulmadan, kendilerinden önce buralarda yerleşmiş olan diğer Türkmenlerle birleşerek, Kafkasya'nın doğusu ve Azerbaycan'da kalmışlar ve buradan Anadolu'ya geçmişlerdir.⁵

³ V.Minorsky, **Studies in Caucasian History**, London, 1953, s.63.

⁴ Nizâmü'l-Mülk, **Siyaset Nâme**, (Haz. M.A. Köymen), İst.

⁵ F.Sümer, *"Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?"* Belleten c.24, s.96, s.575; Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, s.173.

2. Çağrı Bey Dönemi Türk-Gürcü İlişkileri

Selçukluların, bölgeye bilinen ilk ciddi akını bir keşif mahiyetinde olmak üzere Çağrı Bey tarafından yapıldı.⁶ Çağrı Bey, daha önce 5.000 ve 20.000 kişilik birlikler halinde Kafkaslardan, Anadolu'nun içlerine kadar uzanan bölgelerde akın yapan Türkmenler gibi bölgeye sefere çıkmıştır.⁷

3. Çağrı Bey'in Gürcü Seferi Sırasında Gürcistan'da Siyasi Durum

Bu sefer sırasında Gürcistan'da siyasi vaziyet, karmaşık bir durumda idi. Bölgede III. Bagrat, 6 yıldan fazla iktidarda kaldı ve 1014 yılında onun ölümünden sonra, tahta geçen 18 yaşındaki Giorgi I, biraz da yaşının getirdiği gençlikle atılgan ve sert bir mizaca sahipti. Genç Kral, Karadeniz ile Van Gölü arasında çok sayıda müstebit hükümdar arasında yalnız başına idi. Giorgi'nin yüksek surlarla çevrili başkentinin yönetimi altındaki alan bir hayli genişti. Fermanı, Likhi dağlarından, Uplistaikhe'nin doğusuna kadar gidebildi. Fakat kendi sınırları içerisinde Orbeliani ailesi tehlikeli bir şekilde, hakimiyet sahasını genişletiyordu. Belli bir zaman sonra nüfuzunun etkili olduğu alan neredeyse Giorgi' nin krallığı kadar olmuştu. İmereti'de Argueti'nin geniş bölgelerinde ve Mesthian yaylalarının yarısında prensleri vardı. Orbelian' ın Trialeti bölgesindeki etki alanı, Lori Bagratları' nın, bağımsız prenslerinin egemen olduğu topraklar ile sınırlanmıştı. Kuzey-doğu bölgelerinde ise, eskiçağ Kakheti krallığını ve Hereti topraklarını içine alıyordu. Orbelianların batı tarafı, imparatorluğun Tao bölgesindeki sınırına uzanır. Lori prensliğinin ötesinde ise Kars ve Ani' nin Ermeni taraflarına kadar gidiyordu.⁸

Kür'ün yukarı vadisindeki Tiflis, Müslümanların en büyük şehirlerinden birisi olarak varlığını devam ettiriyordu. Şehrin teb'ası, birleşik Gürcü ve Ermeni prenslerinden toplanmış paralı askerlerine, karşı koymak için yeterli bir güce sahip değillerdi. Tiflis'in kuzeyinde, Ossetian klanları ile beraber Kabarda ve Çerkez kabilelerini ihtiva eden Alaneti Krallığı bulunuyordu. Güneydoğuda ise,

⁶ M. Halil YINANÇ, *Türkiye Tarihi, Selçuklu Devri*, İstanbul, 1944, s.36.

⁷ *Urfalı Mateos Vekâyinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1163)*, çev. Hrnt Andreasyan, Ankara, 1987, s.41; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, İstanbul, 1997, s.91.

⁸ W.E.D. Allen, *History of Georgian People*, London, 1932, s.85.

Müslüman şehirleri Şirvan ve Erran' da bulunan, Gence ve Dabil emirleri liderliğindeki Tiflis emirleri hiçbir Hristiyan konferansında bulunmayan güçlü bir kombinasyon geliştirmişlerdi.⁹

XI.yy'ın ilk çeyreğinde, bütün Kafkasya'nın güçsüz hükümdarlarının hepsi kendi aralarında geçici ama tehlikeli federasyonlar oluşturmuyorlardı.

Abhazeti ve Alaneti kuzey krallıkları, Ermeni prensliklerine karşı savaşlarda beraberce hareket ediyorlardı. Gürcistan ve dağlı gruplar arasında ayrı bir zıtlık gelişmişti. Dağlı grubun merkezi Kutais sahası idi. Bir araya toplanan Bagrad Ermeni prenslikleri Ani hükümdar ailesine meylederek politik bir lider arayışına girmişlerdi.¹⁰ Ermeni gelenek ve kültürü bütün Samtaka, Trialeti ve Lori'ye güçlü bir şekilde nüfuz etmişti. Kakheti bölgesindeki politik yöneliş Abhaz'dan ziyade Ermeniler'e doğru geliyordu.¹¹

Abhazya Bagratları, Katheti bölgesini tehdit etmeye başlayınca, bölge ahalisi doğal olarak Lorideki Bagratlara ve güneye döndüler. Aynı zamanda güçlü Orbelianlar ve Ermeniler, Abhaz derebeylerine sadakat göstermiyorlardı. Ayrıca Kutais¹² krallarına da düşmanca davranıyorlardı. Bütün bu gelişmeler Gürcistan krallığının birleşmesine büyük darbeler vuruyorlardı. Bu sırada Abhazya Krallığı'nı olumsuz yönde etkileyecek birden çok olay geliyordu. Kızıl Giorgi, Bagrat'ların rakibi, Van Kralı Senakerim Artsruni ile ittifak içerisinde bulunan Orbelianiler ve Ermeniler ile faydasız bir mücadele içerisindeydi. Bütün Kafkasya'nın hakimiyetini ele geçirmek isteyen Abhazya hanedanları, Makedonların, Bizans İmparatorluğu'nda yeniden canlanmalarıyla zor duruma düşmüşlerdi.¹³

4. Çağrı Bey'in Gürcü Seferi

İşte Çağrı Bey'in bu bölgeye sefere çıktığı tarihlerde Gürcü topraklarındaki siyasi durum bu şekilde idi. XI.yy'ın ilk çeyreğinden önce de Transkafkasya ve

⁹ Allen, *History of Georgia People*, s.85; Mariam Lordkipanidze *Georgia in the XI-XII Centuries* Tiflis, 1987, s.44.

¹⁰ H.G.B. LYNCH, *Armenia*, 1985, s.30.

¹¹ David Marshal LANG, *Armania Cradle of Civilization*, London, 1968, s.56; Le P. Lewond MOVSESIAN. "Historie Des Rois Kurikian de Lori, *Revue De Etudes Armeniennes*", tome VIII, Fascicule 2, p.213-266, Paris, 1927.

¹² Kutais, Gürcü Kralı Giorgi'nin başkentidir. Bkz. Allen, *History of Georgian People*.

¹³ M. BROSSET, *Historie De la Georgia*, Petersburg, 1951, s.356; Nodar, ŞENGALIA, *Selçukebi'da Sakartvelo XI. Saukunes*, Tbilisi, 1968, s.6.

Bizans topraklarında çeşitli formlarda Türk akınları görülmüştür. Türkistan dışında iskân edilen Türk emirlerinin liderliğinde, gerçekleştirilen akınlar daima Bizans'ı tehdit etmiştir. Bu savaşçı insanlar, iki yüzyıldan beri Halifeleri ve müteakip Müslüman hükümdarları paralı askerler gibi koruyorlardı. Bozkırda yaşayan Türk toplulukları, hızlı atlarına binerek, batıdaki geniş arazilere, verimli toprakları ve zengin şehirlere doğru ilerliyorlardı. Batıya doğru gelişen bu harekât, yalnızca zengin şehirleri, ihtişamlı sarayları, büyük pazarları yağmalamak için değildi. Bunlardan çok daha önemlisi, kendileri için, daha iyi şartlarda yaşayabilecekleri yeni yurtlar bulmak amacıyla idiler.

1018-1021 arasında Türkmenlerin yeni katılımlarıyla güçlenen Selçuklulardan bir grup, Ermeni sınırlarına geldi. Burada David Artsruni kumandasındaki kuvvetler, Selçuklular tarafından mağlup edildi. Ermeni Kralı Senakerim, Türk akınlarından korkarak 4.000 köy, 70 kale ve 8 şehrini Bizans İmparatoru Basil'e terketti. İmparator da Sivas bölgesindeki bu değişikliği kişisel bir tımar olarak kabul etti. Böylece Basil Doğu sınırını daha da ilerletti.¹⁴

Bundan sonra Türkmenlerden bir grup kuzeye doğru ilerleyerek Nahçıvan bölgesine girdi. Gürcü memleketlerini yağma etmeye başladılar. 5000 kişilik bir kuvvetle, Türklerin karşısına çıkan Gürcü kumandanı Liparit savaşa cesaret edemeyerek kaçmak zorunda kalmıştı. Bu bölgenin ele geçirilmesinden sonra Aras' ın kuzeyindeki Divin üzerinden Nig bölgesine giren Türkmenler bölge halkından birçoğunu esir edip, dini yerleri de tahrip ettiler.¹⁵

Selçukluların Çağrı Bey önderliğinde bölgeye yaptıkları bu sefer, bölgede varlığını uzun süreden beri devam ettiren Gürcü ve Ermeni devletlerin siyasi güçlerine büyük darbe indirmiştir. Bunun yanında Selçukluların bölge hakkında bilgi edinmeleri onların ileride buraya yönelik uygulayacakları politikalara da netlik kazandırmıştır. Çağrı Bey'in döndüğü zaman Tuğrul Bey'e bölge hakkında vermiş olduğu rapor, bu seferin bir macera veya çılgınlık olarak gerçekleştirilmemiş olduğunun en büyük kanıtıdır.

¹⁴ Allen, *History of Georgian People*, s.87.

¹⁵ Müverrih VARDAN, *Türk Fütuhât Tarihi (889-1269)*, çev. Hrand D. Andreasyan, *Tarih Seminer Dergisi*, s.1-2, İstanbul, 1983, s.178.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ COĞRAFYA

1.1. KAFKASYA'NIN COĞRAFİ KONUMU

Kafkasya'nın coğrafi konumu incelendiği zaman, bölgenin çeşitli kavimler açısından neden çok önemli olduğunu rahatlıkla görebiliriz. Bölge; Avrupa, Asya, Afrika arasına girmiş olan, yaklaşık 5.000 km. uzunluğunda bulunan Akdeniz – Ege Denizi – Boğazlar ve Marmara Denizi – Karadeniz – Azak Denizi gibi birbirine bağlı iç denizlerin meydana getirdiği su koridorunun doğu ucundadır. Aynı zamanda Hazar Denizi ile daha doğuya bağlanmış durumdadır. Başka bir deyişle Kafkasya, kuzey – güney, doğu – batı yollarının birleştiği stratejik bir noktadır. Bölgenin bu coğrafi konumu etnolojik teşekküllere, inkişafı ve tarihin akışına önemli etkilerde bulunmuştur. İşte bu nedenle tarih boyunca Kafkasya önemini hiç kaybetmemiştir.

Doğu ile batı (Asya ve Avrupa) arasında büyük boyutlarda göç hareketleri başladığı devirlerde , fütihat hareketlerini Avrupa'dan Asya'ya ve Asya'dan Avrupa'ya yönlendirmek isteyen toplumlar, Kafkasya ile alakalı olmak mecburiyetinde kalmışlardır. Nitekim güneyde Medler, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar; Kuzeyde ise; Hunlar, Hazarlar ve Moğollarda aynı doğrultuda hareket etmişlerdir.

Selçuklu – Gürcü mücadelesine sahne olan Transkafkasya, Kafkasya bölgesinin kilidi konumundadır. Gürcülerin memleketi, Lik Dağlarının doğusunda, güney Kafkasya'nın orta bölgesinde, Kür ırmağı havzasında, batıda Kolehida (Eger), kuzeyde Kafkasya sıra dağlarının orta kısmı, güneyde Ermenistan ve doğuda Albanya (bugünkü güney Azerbaycan) ile sınırlanmıştır.¹⁶

Bu bölge çeşitli lisanlarda değişik isimler almıştır;

¹⁶ Mirza BALA, "Gürcistan", I.A., c.4, s.837.

Grekçe; Iberia (Ptol.V.II; Strabo,V.3), Latince; Iberia veya Hiberia, Suryanice; Gurzan, Arapça; Curzan, Farsça; Gurgan, Ermenice; Vrek (günümüzde Vrastan), Rusça; Gruziya, ve Türkçe; Gürcistan.¹⁷

Bölge için çok önemli olan Kür Irmağı, Kafkasya'nın en büyük akarsuyudur. Kaynağını 2.700 metre yüksekliğindeki Ardahan – Kars yaylasından alır ve kuzeybatı yönünde akar.

Ardahan düzlüğünden sonra, Ahıska civarında 30km. uzunluğundaki Borjom boğazını geçtikten sonra, güneybatı istikametinde Tiflis' i ikiye ayırarak Borçali ve Kara yazı ovası ile Azerbaycan'a dahil olur. Genişliği, Tiflis civarında 45 – 65 metreyi bulur.

Eski Yunan ve Latin müellifleri, Kür nehrinin, Gürcistan'ı kat ettiğini, Karadeniz ve Hazar Denizi arasında mühim bir ticaret yolu olduğunu nakletmişlerdir. Nehir muhtelif zamanlarda, çeşitli devletlerin veya idari bölgelerin bir sınır hattı olarak da görülmektedir. Örneğin Şirvanşahlar Devletinin devam ettiği IX. ve XVI. yüzyıllar arasında bazen güney hududu haline gelmiştir.¹⁸

Nehir, Latince de Cyros, Arapça da Nahr al Kur, Farsça da Korrod ismini alır.¹⁹

Türklerin en önemli yol güzergâhı ve bölgenin idari merkezi olan Tiflis kuruluşundan itibaren, her dönemde çok önemli bir şehir olmuştur²⁰. Bu şehir çeşitli lisanlarda şu isimleri alır:

Gürcüce;Tbilisi, Ermenice;Tplis, Latince;Tiphilis, Arapça / Farsça;Tiflis.

Güney Kafkasya'nın prenslik şehri, Doğu Gürcistan ve sonrada Birleşik Gürcistan Krallığı'nın başkenti. Tiflis, Paruar bölgesinde Kral Vahtang Gorgasal tarafından 455/8 yılında kurulmuştur. Bununla beraber yapılan kazılarda M.Ö. 3000 yılından itibaren yerleşim gördüğü sonucu ortaya çıkmıştır. Asıl Tiflis , Kur nehri kenarlarına doğru genişleyen, etrafı surla çevrili Kola diye adlandırılan bir kasaba ile bir tepe üzerinde bulunan küçük bir kaleden ibarettir.

¹⁷ Ahmet ÖZKAN, **Gürcistan**, Ankara, 1968, s.17.

¹⁸ Mirza BALA, "Kür Nehri.", İ.A., c.6, s.1081,1082

¹⁹ Robert H. HEWSEN, **The Geography of Ananias of Şirak**, Wiesbaden, 1992, s.129.

²⁰ Revaz GACHECHILADZE, **The New Georgia**, Tbilisi, s.19.

Daha sonra 8. ve 9. yüzyıllarda "İsani" diye adlandırılan yeni bir bölüm eklenerek kuzeye doğru genişletilip, çift sur inşa edilmiş, bunun yanında savunmayı güçlendirmek amacıyla hendek yapılmıştır. O dönemde dar ve dolambaçlı caddeleri ve küçük kare yapıtları ile tipik doğulu bir yerleşim görünümündeydi.

1122 yılında Selçuklulardan ele geçirilince Gürcistan Krallığının başkenti ve Gürcistan altın çağıının (XII. ve XV. yüzyıllar) merkezi konumuna geldi.²¹

Yukarıda adı geçen Paruar, Tbilisi şehrini çevreleyen bölgeye denir. Paruar adı, "para-xvara veya paru-xvara" ile ilişkilendirilir. Akamenid (Achaemenian) İmparatorluğu zamanında İran, Ermenistan ve Anadolu'nun kuzey kenarı boyunca yayılan dağ sıralarının bütününe Paruar denilirdi. (Mark.1930 17-24, Toum.;456)²²

Kota; Geo.; Kutais: Kutaisi, Batı Gürcistan'ın geleneksel başkentidir. Rioni nehri üzerinde kurulmuştur. 1008 yılında Gürcistan'ın birleştirilmesinden 1122 yılında Tbilisi 'nin tekrar ele geçirilmesine kadar Kutaisi başkent olarak kalmıştır.²³ Gk.;Kytaia/Kotatission, şimdi de Kotais olarak bilinir.

Kutaisi sahip olduğu Virgin katedralinden dolayı Hristiyan dünyasında çok ünlüdür. Bu katedral Gürcistan da bulunan kiliseler içerisinde en görkemlisidir. Buradaki manastır ortaçağ Gürcistan'ında kültürel bir merkez durumundaydı.²⁴

1.2. ETNOGRAFİK OLARAK GÜRCÜ GRUPLAR

Etnografik olarak Gürcüler, içerisinde alt gruplar bulunan, dört ana gruba ayrılır ;

- I. Doğu Gürcistan'da ikâmet eden Gürcüler
- II. Orta-Batı Gürcistan Da Mingrelianlar
- III. Güneybatı dağlarında (şimdi Kuzeydoğu Türkiye) Laz veya Cani'ler.

²¹ V. Minorsky, "Tiflis" I.A., C.12/1, s.264,65; Hewsens, *The Geograpy of Annanias of Şirak*, s.130

²² Hewsens, *The Geograpy of Annanias of Şirak*, s.127.

²³ Gachechiladze, *The New Georgia*, s.20.

²⁴ Hewsens, *The Geograpy of Annanias of Şirak*, s. 131.

IV. Güneybatı Kafkas dağlarının yukarı kesimlerinde Svanlar.

Gürcüler 10 alt grupta isimlendirilirler;

- 1-Kartvelianlar; Doğu Gürcistan'ın batısında
- 2-Kaxetianlar; Doğu Gürcistan'ın doğusu
- 3-Xeysurlar
- 4-Pşavlar
- 5-Tus ve Tusinler
- 6-Moxevianlar
- 7-Racanlar; Batı Gürcistan
- 8-Gurianlar; Batı Gürcistan'ın güney batısı
- 9-Imeretianlar; Batı Gürcistan
- 10-Mituvletianlar veya Dağlılar

Yukarda sıralanan bu gruplar, iki yüzyıla yakın bir süre boyunca Sovyet Gürcü yaşamında, kültürel farklılıklarıyla kaynaştırılmışlardır.

Bir çok kaynak üç Kafkas ülkesi (İseria, Albaniya ve Ermenistan) hakkında jeopolitik bilgiler verirken, bunların esas konumlarını bize gösteren ASX tir. Bölgede, birçok İberia düklüğü ve Ermeni prenslikleri bulunmaktaydı. Bunların varlıkları, özellikle bölgenin nehir sistemi ve dağların konumu ile ilgilidir.

Gürcistan üç ana coğrafi bölgeden ibarettir; Kafkas dağlarının güney etekleri , kuzeyde Ermenistan platosunda uzanan Somxiti / Meschian Dağları ve Colchian Ovası ve Doğu/İberya Ovası'nda batıda kısımlara ayrılmış ovalar; Güneyde Moschian dağları ile Kafkasya' yı birleştiren Lixi veya Surami ile iki kısma ayrılır.

Batı Gürcistan (Egrisi /Kolkhis/Lazika)'ın Doğu Gürcistan ile birleşme tarihi 1008 tarihidir. Bu siyasi oluşum XV.yy.'ın sonuna kadar devam etmiştir.

Doğu Gürcistan (Kartli/İberia); Aşağı İberia ve İç/Dış Kaxeti ninde içinde bulunduğu muhtelif bölgelere ayrılmış olan iki siyasi oluşumu kapsar;

1-Bizim, Batı Kartli diye adlandırdığımız "Kartli" (Russ.;Kartalinya)

2-Yine bizim Doğu Kartli diye adlandırdığımız Kaxeti. Bu bölge, Gürcistan ve onun doğu komşuları arasında devamlı bir mücadeleye neden olmuştur.

1.3. XI. – XIII. YÜZYILLARDA GÜRCİSTAN DA YERLEŞİM YERLERİ

1. BATI GÜRCİSTAN (EGRİSİ / KOLKHİS / LAZIKA / ABASGIA / İMERETİ)

- A. Apxazeti
 - 1. Apxazeti
 - 2. Apsileti
 - 3. Saro / Saroeti (Missimiana)
- B. Svaneti (Souania)
 - 4. Yukarı Svaneti
 - 5. Aşağı Svaneti
- C. Samegrelo (Egrisi / Ekretike / Egnewike / Manrilk / Mingrelia)
- D. İmereti
 - *İmereti
 - *Leckumi
 - *Raca
 - Argveti / Margveti
- E. Caneti (Lazika / Tzanike / Xaltik/ Khaldia)

II- DOĞU GÜRCİSTAN (KARTLİ / İBERİA / VIRK)

- F. İç İberya Düklüğü (Şida Kartli)
 - 1. Goratis-xevi
 - 2. Tanis-xevi
 - 3. Duan
 - 4. Acabetis-xevi
 - 5. Rexa
 - 6. Guerdis-xevi
 - 7. Kosx/Kaspi
 - 8. Sacxumeti
 - 9. Konis-xevi
 - 10. Cxrasma
 - 11. Bazaleti

12. Mtkuris-xevi

13. Jeleti

G. AŞAĞI İBERYA (KVEMO KARTLI) VEYA (BÜYÜK) TAŞIRI

a. Trialeti

b. Gardman/Xunani Dükülüğü

14. Paruar

15. Manglisispori (Manglisi Gorge)

16 Xancixe / Hunarakert

c. Gaçiani/Şamşwilda Dükülüğü

17. Gaçiani/Şamşwilde

18. Palakocio /Taşiri

19. Aboci / Kaikuli

20. Kuişapori

21. Kolbapori

22. Bolnopori

23. Copobori

24. Joropori

25. Kangarni

H. YUKARI İBERYA (ZEMO KARTLI / ZEMO SOPELI " Yukarı Ülke" / Samcxex / Mesxeti)

a.*Cunda Dükülüğü

26. Yukarı Javaxeti

27. Aşağı Javaxeti / Eruseti

28. Artani

29. Kola

b.*Ojrxex Dükülüğü

30.Samcxex

31. Acara

32. Tori

c.*Klarjeti Dükülüğü

33. Klarjeti

34. Savşati

35. Nigali/ Ligani

36. Murgule

37. Mereti

I-TAO (Arm.; TAYK)

a.* Yukarı Tao

38. Parxali

39. Asispori

40. Azordacpari

41 Speri

42. Okale

43. Bolxa

44. Partizacpori

45. Berdacpori

46. Basiani

b.* Aşağı Tao/Çaketi

III. KAXETİ (DOĞU KARTLİ)

J. *Kaxeti/ KuxetDüklüğü

a.İç Kaxeti

47. Kxoeti

48. Xerki

49. Ercu

50. Tianeti

51. Cobenori

52. Cuketi

53. Velis-cixe

54. Kuel-daba/Büyük Kaxeti

55. SUJETİ

56. Tuşeti

57. Kizki/Sqnaxi

58. Saingilo/Zakatali

b.*Dış Kaxeti

- 59. Xevsureti
- 60. Psaveti
- 61. Mtuileti
- a.*Hereti (Movakani)

IV. KABİLELERE AİT ÜLKELER (sadece İberya Monarşisi tarafından hükmedilen)

- 62. Canareli
- 63. Cxavaleli
- 64. Guda-Makaris-xevi
- 65. Celkan Geçitleri
- 66. Poxoveli²⁵

Albaniya, Kur nehri ile Kafkas Dağları arasındaki bölgededir. İberia ve Ermenistan'dan Hazar Denizine, doğuya doğru ilerler. 23002 km. lik bir bölgedir. Eremyan (34), Plinus (IV:15,36) ve Ptolemaus (V.11) e göre Albanya, Hazar sahili boyunca Kafkasya'ya doğru en azından Kasian nehrine doğru genişler. Asıl Albaniya başkenti Kabalak ile beraber 11 bölgeden oluşmaktadır

Ermenice; Alvank, Grekçe; Arianoi veya Albanoi, Latince; Albani, Gürcüce; Rani, Süryanice; Aran, Arapça; Arran olarak isimlendirilir.

Kabala köyü şimdi Niz kasabası yakınında Kesios (Gök-Çay) ve Seboj (Turlan-chai) nehirleri arasındadır. Kraliyet alametlerinin Partaw (Berdaa) 'a nakledildiği 5. yy.'a kadar Albania'nın başkenti konumunda idi. 387 yılında , Sasani ve Roma arasında Kafkasya'nın paylaşımından sonra, Kabala, İran genel valisinin ikâmetgâhı oldu.

Albanya başkenti, Kurin'in güneyinde bulunan Partaw'a nakledilince, Kabala 5.yüzyıldan 15.yüzyıla kadar varlığını piskopozluk bölgesi olarak devam ettirdi. 7. yüzyılda Araplar tarafından ele geçirildi ve Şirvanşahlar devletine dahil edildi. Bu tarihten sonra etrafı 11 burçlu bir sur ile çevrildi. Hububat ve ipek üretiminin merkezi durumundaydı. 1386/7 yılında Timur tarafından harabeye çevrildi. (Erem;58, İsim-zade Aliyev 1956, Trevel 1959, Gadirov 1978).

²⁵ Hewsen, *The Geograpy of Annanians of Şirak*, s. 130,131,132.

Eremyan(58); Kapalak, Ptol.(V:11.5); Thapilak veya Khabak, Arab.; Kabalak.

XII. yüzyıl başlarında, Gürcistan Krallığı nüfusu üzerindeki tahminler; 2.400.000 – 2.500.000 dolaylarındadır (Kakabadze, 1920; 40, Jaoshvili, 1984;49). Bu nüfusun 1.800.000'i modern Gürcistan topraklarında yaşıyordu (Jaoshvili, 1984; 50.). Bazı yazarlar, Birleşik Gürcistan nüfusunu abartılı olarak en az 4.500.000 olarak belirtirler²⁶.

²⁶ Gachechiladze, *The New Georgia*, s.22.

2. BÖLÜM

TUĞRUL BEY DÖNEMİ SELÇUKLU-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ

2.1.Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu

Tuğrul Bey, 1040 yılında Gazneli Devleti ile yaptığı Dandanakan savaşını kazandıktan sonra, İslâm öncesi Türk devletlerinde (Gök Türkler...) ve Karahanlılarda olduğu gibi kendi geniş ülkesini de devletin kuruluşunu müteakip, saltanat merasiminin yapılmasından hemen sonra, toplanan kurultayda, Selçuklu Devleti adem-i merkezîyetçi eski Türk hâkimiyet telakkisine göre hanedan üyeleri arasında taksim etti.²⁷ Kararlaştırılan fetih politikasına göre, batı yönündeki fetihleri yürütme görevini bizzat üstlenen Sultan Tuğrul, devletin başkentini, Nişabur' dan Rey' e taşımıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri Rey şehrinin, Bağdad ve Transkafkasya yollarının kesiştiği bir noktada olması idi. Böylece Selçukluların Transafkaslara yönelik seferleri ve fetihleri başlayacaktı.²⁸

2.2. Kutalmış ve İbrahim Yinal' ın Transkafkasyadaki Faaliyetleri

1045 yılında Sultan Tuğrul Bey tarafından Kafkasların özellikle de Transkafkasya' nın fethi için Kutalmış görevlendirilmiştir. Kutalmış, Aras Nehri'ni geçerek Bizans ve Ermeni müverrihlerinin Albania ve İberya dedikleri Arran, Gürcistan ve Ermenistan bölgelerine girmiş bulunuyordu. Azerbaycan bölgesinin fethine memur edilen diğer Selçuklu prensleri de Urmiye Gölü kenarlarına kadar geldiler. Daha önceleri bu bölgelere gelmiş ve birçok faaliyetler bulunmuş olan Türkmen kaynaklarının reisleri ile işbirliği yaptılar. Bu beyler, Sultan Tuğrul'un yüksek hakimiyetini tanımakla beraber hareketlerinde tamamen serbest olduklarından, istedikleri gibi davranıyorlar ve genelde yağma

²⁷ Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Ravendi, *Rahat-üs Sudür ve Ayet-üs Sûrur*, c.I, çev. Ahmet Ateş, Ankara, 1957, bkz.103; Ahmed b. Mahmud. *Selçuk-name*, haz. Erdoğan Merçil, İstanbul, 1972, s.36; Mevdudi, *Selçuklular Tarihi*, çev. Ali Genceli, Ankara, 1971, s.146; M. Altay Köymen, *Tuğrul Bey ve Zamanı*, İstanbul, 1976, s.16-18.

²⁸ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi, Selçuklular Dönemi*, Ankara, 1993, s.49.

faaliyetlerinde bulunuyorlardı.²⁹ Bu tarihlerde, adı geçen bölgelerde, yönetimleri Bizans'a bağlanan Ermeni ve Gürcü halkları ile Müslüman Şirvanşahlar³⁰, Şeddadoğulları³¹ ve Caferoğulları³² beylikleri bulunuyordu.

Sultan Tuğrul, İbrahim Yinal'ı³³ Dicle boylarını ve Şehrizar topraklarını ele geçirmekle görevlendirdi. Ayrıca kendisine Azerbaycan Umumi Valiliği'ni tevcih ederek Kafkasya seferine gönderdi. Bunun yanında Kutalmış da, İbrahim Yinal ile birleşmeye ve birlikte hareketle Bizans üzerine sefer yapmaya memur edildi.³⁴ Bu iki şehzâdenin idaresindeki Selçuklu ordusu, Hasankale' de Bizans ordusunu mağlup ederek Gürcü prenslerinden Liparit'i esir aldı (10 Eylül 1049) ve büyük ganimetlerle, Sultan'ın yanına döndü.³⁵

Bu savaşı, burada zikretmemizin en önemli sebeplerinden birisi bu tarihten itibaren Türkmenler, Bizans'a tabi olan Gürcistan ve Kafkasya'nın diğer vilayetlerinde, önemli bir direnişle karşılaşmadan dolaşabiliyorlardı. Ayrıca Bizans İmparatorluğu eski devirlerden beri kendisine doğal sınır olarak kabul ettiği Transkafkasya bölgesinin artık kendileri için güvenli olmadığını kabul ettiler.

2.3.Tuğrul Bey'in Azerbaycan Seferi ve Güney Kafkasya Hakimiyeti

Sultan Tuğrul 1054 yılında büyük bir orduyla Azerbaycan üzerine yürüyerek Tebriz'e girdi. Azerbaycan'da hakim olan iki Müslüman hükümdarı, Gence ve Tebriz Emiri Vehsûdan ile, Arran Emiri Ebu'l-Esvâr'ı tabi durum getirip, yıllık vergilerini ödeme şartıyla itaatlerini kabul etti.³⁶ Ordu, daha sonra, kuzeyde Parhal dağlarına ve Kafkaslar'a; batıda Canik ormanına ve güneyde

²⁹ Mükremin Halil Yinanç. **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, Ankara, 1993, s.45.

³⁰ Şirvanşahlar; Derbent ve Hazar Denizi kıyılarında bulunuyorlardı. Geniş bilgi için bkz. Zeynel Cihangir, **Şirvanşahlar Yurdu**, İstanbul, 1931.

³¹ Şeddadoğulları, Nahçıvan, Dübeyl ve Gence illerinde. Geniş bilgi için bkz. Minorsky, **Studies in Caucasian History**.

³² Caferoğulları; Tiflis ve civarında. Bkz. Yılmaz Öztuna, **İslâm Devletleri ve Henedanlar**, Ankara, 1996.

³³ İbrahim Yinal; Yusuf Yinal'ın oğlu, Tuğrul Bey'in ana bir üvey kardeşidir. Bkz. İbrahim KAFESOĞLU, **"Selçuklular"**, Türk Dünyası El Kitabı, c.I, Ankara, 1992, s.254.

³⁴ YINANÇ, **Türkiye Tarihi**, s.46.

³⁵ Erdoğan MERÇİL, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, Ankara, 1993, s.49.

³⁶ Peter B. GOLDEN, **"The Turkic Peoples And Caucasia"**, **Essays In The History of Armenia, Azerbaijan and Georgia**, The University of Michigan Press, 1996, s.55.

Antitoroslara kadar uzandı. Bizans generalleri, Gürcistan kalelerinden çıkmaya cesaret edemediler. Bu durum üzerine Sultan Tuğrul, tekrar Malazgirt önüne geldi.³⁷

1058 yılında Kafkasya'nın güney kısımlarını idaresi altına almış olan Sultan Tuğrul, İbrahim Yinal ve ona tabi olan Selçuklu şehzadeleri ve etrafında kalabalık bir Türkmen grubu toplamış olan şehzade Kutalmış ile giriştiği mücadelelerden Kafkasya'nın fethini tamamlayamadı.

Yalnız 1062 yılında Nahçıvan, Hoy ve Rumiyye şehirlerine uğrayan Sultan Tuğrul, Transkafkasya' nın fethi için Yakuti'yi yeniden görevlendirdi ve Irak'a gitmek üzere bu bölgeden ayrıldı.³⁸

Tuğrul Bey döneminde, gerek kendisinin bizzat idare ettiği ve gerekse Selçuklu komutanları tarafından gerçekleştirilen Trankafkasya' ya yönelik faaliyetler yukarıdaki şekilde cereyan etmiştir.

³⁷ KÖYMEN, Tuğrul Bey ve Zamanı, s.24.

³⁸ YINANÇ, Türkiye Tarihi, s.51.

3. BÖLÜM

SULTAN ALP ARSLAN DÖNEMİ SELÇUKLU-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ

3.1. Alp Arslan'ın Tahta Çıkışı

Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk Sultanı Tuğrul Bey, Şubat 1063'te Halifenin kızıyla Bağdad'ta evlenmiş, Mart ayında başkent Rey'e geldikten sonra altı ay süren hastalıktan kurtulamamış ve 70 yaşında 4 Eylül 1063'te vefat etmiştir.

Selçuklu Devleti'nin doğuşu, daha Çağrı Bey eli oğlu Alparslan tarafından emniyet altına alındığından, devletin başında bulunan Tuğrul Bey, batıda fetihlere serbestçe devam etme imkânını bulmuştu. Horasan valisi olan Alp Arslan (1063-1072), Selçuklu Beyleri arasında çıkan taht mücadelesini kazanarak 1068 yılında Rey şehrinde tahta çıktı. Böylece doğu ve batı tek hükümdarın hakimiyeti altında birleşti. Büyük Selçuklu İmparatorluğu, İran'da daha önce kurulmuş devletler gibi, doğuda savunma, batıda hücum siyaseti takip ediyordu. Bu cihette Alp Arslan' ında, amcası Tuğrul Bey' in politikasını takip ettiğini görüyoruz.³⁹

3.2. Alp Arslan' ın I.Gürcistan Seferinin Sebepleri

Sultan Alp Arslan'ın ilk yaptığı işlerden birisi otoritesini güçlendirmek için, siyasetinin Türkmen yönüne ağırlık verdi. Bu siyaset sonucunda yaptığı hazırlıklar ile Gürcistan sınırına doğru harekete geçti.⁴⁰

Sultan Alp Arslan, 22 Şubat 1064 yılında Rey' den hareket etti.⁴¹

³⁹ M. Altay KÖYMEN, *Alp Arslan ve Zamanı*, İstanbul, 1972, s.24.

⁴⁰ Claude CAHEN, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarı, İstanbul, 2000, s.3.

⁴¹ İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi*, çev. Abdülkerim Özaydın, c.10, İstanbul, 1987, s.49; Ahmed b. Mahmud, *Selçuk-Nâme*, I, hzl. Erdoğan Merçil, İstanbul, 1977, s.59; Mevdudi, *Selçuklular Tarihi*, çev. Ali Genceli, Ankara, 1971, s.226; Charles Burney-David Marshall Lang, *The Peoples of The Hills*, London, 1971, s.210; Lang, *Armenia Cradle of Civilization*, s.93; Peter B. Golden, *"The Turkic Peoples and Caucasia"*, s.55; Ernest Honingman, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, çev. Prof. Dr. Fikret Işıltan, İstanbul, 1970, s.183.

Ermeni tarihçisi Urfalı Mateos, Vekayinâmesi'nde, Sultan Alp Arslan'ın, Gürcü seferinin başlangıç tarihini 1064 yılı veya 1065 yılının Mart ayı olarak gösterir. **"5 Mart 1064- 4 Mart 1065 tarihinde Sultan Tuğrul'un kardeşi ve halefi olan Alparslan, Farslardan, Türklerden ve Huzistan ve Secistan'a kadar olan yerlerden asker toplayıp şiddetle harekete geçti. Korkunç dalgalarda çalkalanan bir denizi ve taşkın sularını ileriye atan azgın bir nehri andıran bu muazzam ordu, şiddetle yürüyerek Ermenistan'a geldi."**⁴² Görüldüğü üzere Mateos bu olayı zikrederken, Tuğrul Bey'in yeğeni olan Alp Arslan' ı kardeşi olarak gösterme yanlışına da düşmüştür. Sultan hareket halinde iken, yol güzergâhında bazı kişilerin hırsızlık yaptığı haberini aldı. Bunun üzerine bir kısım askerini bu hırsızların üzerine gönderdi. Askerler, hırsızlardan bir kısmını öldürüp, bir kısmını da esir olarak bu bölgedeki yolları temizlediler. Geri kalanlar ise tövbe edip, Sultan' dan af dileyerek yolların himaye ve korunmasını üzerlerine aldılar. O yollarda, vuku'a gelebilecek her türlü olaya kefil oldular. Sultan bu havaliyi, Emir Bey Arslan adındaki bir beye verdi.⁴³

Sultan Alp Arslan, Azerbaycan'da ordusuna katılan kalabalık Türkmen kuvvetleriyle, Urmiye Gölü'nün kuzey doğusundaki Merend şehrine geldiği zaman, pek çok askere sahip olan ve Anadolu'ya sürekli akınlar yapan, Bizans'ı durmadan rahatsız eden Emir Tuğtekin⁴⁴, Sultanın huzuruna çıktı. Giriştiği akınlar ve Anadolu'ya ulaşan belli başlı yollar hakkında kendisine bilgi arzetti. Ayrıca Rum beldelerinden, Gürcü beldelerinin her zaman vurgulandığı gibi küfür, isyan ve azgınlık içerisinde olduklarını bildirdi.⁴⁵ Tuğtekin' den başka, Sultan Tuğrul zamanından beri Anadolu'daki Selçuklu harekâtını yönetmekte olan kardeşi Yakuti ve bir kısım Selçuklu emir ve Türkmen beyleri de kendisine katılmış olmalıdır.⁴⁶

Esas hedefi "Rum gazası" olan Sultan Alp Arslan'ı, devletin yanını ve arkasını emniyete almak maksadıyla, önce Gürcistan üzerine sefer yapmaya

⁴² Urfalı Mateos Vekayi-namesi, s.118.

⁴³ Ahbar üd Devlet üs Selçukiye, nşr. Muhammed İkbâl, Lahore, 1933, s.37; Ahmed bin Mahmud, s.59.s

⁴⁴ Bir kısım tarihçiler bu ismi Dağtekin olarak gösterir. bkz. Mevdudi, Selçuklular Tarihi, s.227.

⁴⁵ İbnü'l-Eser, s.10, s.49; Ahbar ud Devlet üs Selçukiye, s.37; Ahmed bin Mahmud, Selçuk-name, s.59; Hüsâmettin M. Karamanlı, Gürcistan mad., İslam Ansiklopedisi, c.14, s.312.

⁴⁶ Ali SEVİM-Erdoğan MERÇİL, Selçuklu Devletleri Tarihi, Ankara, 1995, s.50.

teşvik eden de, adı geçen Emir Tuğtekin oldu. Başta Tuğtekin olmak üzere etrafındaki beylerini dinleyen Alp Arslan buraları itaate almadan, Bizans egemenliğindeki Anadolu üzerine sefere çıkmanın tehlikeli olacağını anlamıştı. Bu nedenle Gürcistan'a sefer kararı aldı ve ordusunun bir kısmının başında kuzeye doğru yola koyuldu.⁴⁷

3.3. Alp Arslan' ın I.Gürcistan Seferi

Arap kaynaklarının, Alp Arslan'ın başında bulunduğu bu sefer üzerinde hiç durmamaları, şüphesiz sadece bu hususta bilgi elde edememeleriyle izah edilemez. Arap kaynaklarının bu sefer üzerinde fazla durmamalarının en önemli sebebi bunun ikinci derecede önem taşıyan bir sefer saymalarından kaynaklanmaktadır. Ancak ileri de görüleceği üzere, Alp Arslan'ın bu seferi gerek iktisadi yönden, gerekse istihdam yönünden, Bizans ile büyük mücadelelere girişecek olan Selçuklu Devleti için çok önemli faydalar sağlamıştır.

Ordusuyla birlikte o yöredeki dar geçitlerden ve dağ yollarından geçerek Nahçıvan'a vardı. Aras nehrini geçmek için gemiler yapılmasını emretti. Bu sırada, Azerbaycan'a bağlı olan Hoy ve Selemas şehri sakinleri itaat etmiş olmanın gereğini yerine getirmiyorlardı. Şehirlerini kapatmış Sultan'a yardım etmeyi reddediyorlardı. Bunun üzerine, kaynaklarda isminin zikredilmediği Horasan Emirini üzerlerine gönderdi ve onları itaate davet etti. Ayrıca itaat etmeyecek olur iseler başlarına ne tür felaketler geleceği hakkında da tehditler savurdu. Bunun üzerine Hoy ve Selemas halkı itaat arz ettiler. Ceza olarak da Sultan' ın askerleri arasına katıldılar. Sultan Alp Arslan'ın etrafında pek çok bey, emir, tabi hükümdar ve çok sayıda asker toplanmıştı.⁴⁸

Asker toplama ve gemi yapımı işini hallettikten sonra oğlu Melikşah' ı Nizamül-mülk ile umumi karargâhta bırakıp bazı civâr kalelerin fethini emrettikten sonra kendisi Gürcü beldelerine hareket etti.

⁴⁷ KÖYMEN, *Alp Arslan ve Zamanı*, s.26.

⁴⁸ İbnü'l-Esir, c.X, s.49; *Selçuk-nâme*, c.1, s.60; Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, s.154.

Sultan Alp Arslan'ın bu seferi sırasında, bölgedeki siyasi durum genel hatlarıyla şöyle idi; "Bizans tarafından kurulan, Arpaçayı boylarını, Elegez dağı çevresini, Kağızman Deresi ve Sürmeli Çukuru bölgesini içine alan "**Anion Themasi**"⁴⁹ merkezi Ahalkelek olan, İber Bagratlıları'na tabi "**Cavaket Bölgesi**"⁵⁰ ve Taryunt (Doğubeyazıt) kalesini kendilerine hanedanlık malikânesi edinmiş olan "**Vanand Bagratlı Krallığı**" vardı.⁵¹

Sultan Alp Arslan 1064 yılında büyük bir kuvvet ile Transkafkasya'ya girdi. Alp Arslan, önce Ermeniler'in Kangarp dedikleri Kangarnı eyaletine girdi. Buradan yine kuzeye doğru yürüyerek Kür nehrinin yay şeklinde çevirdiği dağlık saha olan Trialeti'ye geçti.⁵² Selçuklular, Kangarni ve Trialeti'yi yağmalayıp, birçok esir alıp, harabeye çevirdiler. Bir gün içerisinde Alp Arslan'ın öncü kuvvetleri, Kür Nehri'nin kollarından biri üzerinde bulunan Kuelis ve Kür'e kadar ulaştılar. Daha sonra Şavşat (Shavsheti), Klarcet (Klarjeti)'e geçtiler.⁵³

Böylece Ermenistan'ın kuzeyinde kuzey-doğudan, kuzeybatıya doğru geniş bir yarım daire çizdi ve nihayet güneye doğru ilerleyerek, Oltu'nun aşağı yukarı 40 km. kuzeydoğusunda ve şimdiki Panaskert çayı üzerinde bulunan Tayk (Tao, Tay)ın kuzey-doğusundaki Panaskert'e kadar ilerledi. Aynı gün içerisinde Tori ve Giviskhevi'ye girdi. Bu sıralarda Sultan, üç gün için Trialeti'de kamp kurmuştu. Böylece Kars ve Ani daha doğuda kalmıştı. Tao' da bulunan Bagrat ve ailesi hızla Kartli 'ye döndü.⁵⁴ Alp Arslan'ın öncüleri Gürcistan Kralı IV. Bagrat' ı az kalsın yakalayacaklardı. Kral daha kuzeye doğru kaçmak suretiyle zor kurtuldu. Onu takip etmekten vazgeçen Selçuklu ordusu, önceden hazırlanmış olan plan doğrultusunda hareketine devam etti.⁵⁵ Selçuklular Cavaketi bölgesine girip, Ahalkelek'i muhasara ettiler. Gürcistan genel olarak Türk işgali için hazırlanıyor ve şehirlerini istihkâm ediyorlardı. Fakat Ahalkelek

⁴⁹ Fahrettin Kırzioğlu, "*Selçuklular'ın Ani'yi Fethi ve Buradaki Selçuklu Eserleri*", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, s.111-139, Ankara, 1971, s.121.

⁵⁰ M. Brosset, *Histoire de la Georgia*, Petersburg, 1851, c.I, s.41.

⁵¹ Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, İstanbul, 1953, s.122.

⁵² Ernst Honingman, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, s.154; Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s.26; Turan, *Selçuklu Tarihi*, s.155; Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.50.

⁵³ Povestvovaniye Vardapeta Aristaliesa Lastivertsii, Perevod's Drevnearmyanskogo, Ystupitelnaya Statya, Kommenlariy, Prilojeniya, K.M. Yüzbaşıyana, Moskova, 1968, s.109-111; Alexandre Manxelichvili, *Histoire de Georgie*, Paris, 1951, s.151-152; Lordkipanidze, *Georgia in the XI.-XII Centuries*, Tbilisi, 1987, s.72.

⁵⁴ Lordkipanidze, *Georgia in the XI-XIII Centuries*, s.72.

⁵⁵ Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s.27.

istihkâmını tamamlayamamıştı.⁵⁶ Müverrih Vardan **“Ahalkerek denilen yerin aslında Narkagaki ve Şamsayltei olduğunu”** iddia eder.⁵⁷ Burada, iki grup asker arasında çetin savaşlar cereyan etti. Çatışmalar şehir içinde, sokak aralarında bile devam etti. Türkler sayısız Hristiyan yakaladılar. Birçok ganimet ve esir ele geçirdiler. Bu meşhur şehir artık Türklerin hakimiyetine girmişti.⁵⁸

3.4. Şehzade Melikşah' ın Fetihleri

Bu sıralarda Melikşah, emrindeki asıl ordu ile Aras Nehri boyunca ilerleyerek, bugünkü Türkiye sınırlarını aştı. O, önce müstahkem bir kaleyi muhtemel olarak da Biurakan (Anberd)'ı kuşattı.⁵⁹ İki taraftan birçok kimse öldü. Çok çetin geçen savaşta bir ara Selçuklu askerlerinde yorgunluk hat safhaya ulaştı. Fakat Horasan Amidi ve Nizamü'l-Mülk'ün gayret ve ısrarları onları da galeyana getirdi. Melikşah, bizzat kendisi, attığı bir okla kale komutanını boynundan vurarak öldürdü. Nihayet bu durum, düşman askerlerinin mukavemetinin kırılmasına neden oldu. Askerler kaleyi bırakarak dağlara doğru koşular. Türkler burada bulunan askerlerin hepsini, kılıçtan geçirdiler.

Bu kalenin fethinden sonra Melikşah, Sürmâri⁶⁰ adındaki sağlam bir kalenin önüne geldi. Bu kalenin içinde akar sular, bağlar ve bostanlar vardı. Bu kale de kuşatılıp kısa zamanda fethedildi. Kale içerisindeki halkın hepsi kaleden dışarı çıkarıldı. Bu kalenin yanında bulunan başka bir kale⁶¹ de kısa zamanda fethedildi. Melikşah, bu kalenin zabtı güç diye, imar etmek yerine yıkılmasını emretti. Nizâmü'l-Mülk bunu haber alıp, Melikşah'ı bu işten vazgeçirmek için **“Bu sağlam bir kaledir. Bu onarılınca kâfirlerin İslâm yurduna girmek için yolları kapanır, üzerimize gelmeleri zorlaşır”** dedi. Bunun üzerine Melikşah da fikrinden vazgeçip ustalara kalenin harap olan yerlerinin tamir edilmesi için emir verdi. Sonuç olarak eskisinden daha sağlam bir bina ortaya çıkarıldı.

⁵⁶ Honingman, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, s.184; Lordkipanidze, s.72.

⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. Müverrih Vardan *“Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)”* çev. Hrond D. Andreasyan, *Tarih Semineri Dergisi*, sayı 1-2, İstanbul, 1937.

⁵⁸ Lordkipanidze, s.52; M. Brosset, *Histoire de la Georgie*, s.327.

⁵⁹ Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s.27.

⁶⁰ Aras nehri boyundaki şimdiki Sürmeli'dir. Bkz. Honingman, s.175.

⁶¹ Bu kale muhtemelen Hagios Gregorios adını taşımaktadır. Buranın yeri tayin edilememiştir. Ernst Honingman, burasının yeri için müstahkem bir manastır olması mümkün bulunan Surb Grigori'yi tercih ediyor. Bkz. Honingman, s.175 ve 184.

Vezir, Müslümanlar için iyi bir üs olan bu kaleye bir takım askerle birlikte, bir de idareciyi muhafız olarak yerleştirdi. Bunlar için lüzumlu yiyecek, para ve silahları buraya depo etti. Bütün bu kaleler Nahcivan Emiri Ebu'l-Esvar'a⁶² teslim edildi.

3.4.1.Marmaşin'in Fethi

Bundan sonra Selçuklu ordusu İslam kaynaklarında Meryem Nişin adıyla geçen, muhtemel olarak Şirek' teki Marmaşin' i kuşattı. Burası rahipler ve keşişler şehri idi. Bu şehirde rahiplerin reisleri iskân ediyordu. Çevredeki Hristiyan idareciler onları, zengin hediyelerle birlikte ziyarete gelirlerdi. Kale çok sağlam bir yapıya sahip idi. Kalenin inşa edildiği yontma taşlar birbirlerine demir levha ve çiviler ile kenetlenmişti. Öyle ki taşlar demir levhalar altında kalmış, sanki demirden bir kale olmuştu. Çok yüksek kulelere sahipti. Yanından büyük bir nehir geçiyordu. Nizamü'l-Mülk, buranın fethi için gemiler ve kayıklar yaptırmıştı. Ordu gece-gündüz nöbetleşe savaşıyordu. Türk ordusu her yönden kaleye saldırıyordu. Melikşah bile, kendi gayretiyle savaşa girip, hisara çıkmaya çalıştı. Surun şerefesine bir ip bağlayarak, duvara tırmanırken hendeklerde bulunan suyun içine düştü ise de gemilerden birine ulaşmayı başardı. Asker Melikşah'ın bu çabasını görünce şevke gelip, büyük bir hırsla kaleye saldırmaya devam ettiler. Gulamlar, nacaklarla surları delmek istemişler, taşların sağlamlığından başaramamışlardı. Atların üzerlerinde geçirdikleri bir gece deprem oldu. Kalenin doğu tarafı tamamen yıkıldı. Bu durumdan faydalanan Selçuklu askerleri, hemen bu yıkılan yerden içeri girerek kaleyi ele geçirdiler. Güneş doğarken Melikşah ile vezir şehre girdiler. Kiliseler yakıldı, şehir yıkıldı, halkın çoğu öldürüldü. Ancak İslâmiyeti kabul edenler kendilerini ölümünden kurtardılar.⁶³

⁶² Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*; s.28.

⁶³ İbnü'l-Esir, s.50; *Ahbar üd Devlet üs Selçukiye*, s.24, 25; Ahmed bin Mahmud, s.61-62; Ali Sevim, *"Sultan Alp Arslan'ın Nasrani Memleketlerinden Olan Ani ve Diğer Bazı Yerleri Fethetmesinin Zikri"* Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Zeki Velidi Togan Özel sayısı, Fasikül I, s.13, Erzurum 1985.

3.5. Alp Arslan'ın Politik Evliliği

Diğer taraftan Sultan, Ermeni kralı David oğlu Kivrikenin kızı ile evlenmeye talip oldu. Alp Arslan' dan korkan Kral buna razı oldu. Yabancı kaynaklar bu olayı şöyle nakleder; “Kral David’ in kız torunu, ayrıca Bagrat IV’ün de yeğeni idi. Alp Arslan’ın evlilik isteği üzerine, IV. Bagrat’da Kürike’den evliliğe razı olmasını istedi. Ama Kivrike bunu kabul etmedi. Bunun üzerine IV. Bagrat, komutanlarından Varaz-Bakur Gamrekeli’ yi büyük bir ordunun başında Kivrik’ e üzerine gönderdi. Gamrekeli, Kivrike taraftarlarını mağlup etti ve Kivrike ile kardeşi Sambat’ı ele geçirdi. IV. Bagrat yeğenini, Sultan’a göndererek, güçlü komşusu ile kan bağı teşkil etti.”⁶⁴

Bundan sonra Alp Arslan onunla ebedi sulh ve dostluk kurdu. Hediyelere ve şereflere garkettiği kralın, payitahtı Lori’ye dönmesine müsaade etti. Alp Arslan oğlunu ve veziri Nizamü'l-Mülk’ü huzuruna çağırdı. Melikşah yolda birçok kaleler fethederek, Hristiyanlardan birçok esirler alarak, babasının yanına vardı. Alp Arslan oğlunun yaptığı fetihleri duyunca çok sevindi.

Bilindiği gibi eski Türkler komşu ülke ve devletlerle olan siyasi ittifak dostluklarını güçlendirmek için, hanedan evliliklerine büyük önem vermişler ve bunda büyük ölçüde başarılı da olmuşlardır. Geniş bir zamana yayılmış olan Türk tarihi içinde evlilik olaylarının birçok örneği görülmektedir. Bu eski Türk geleneği, daha sonraları Selçuklu Türkleri tarafından da uygulanmış, bu onların yüksek teşkilat gücünde ve devlet hayatında çok önemli bir başarı faktörü olmuştur. Çevre hükümdar ve hanedanlarla kurulan evlilikler, Büyük Selçuklu Devleti’nin vazgeçilmez politikalarından birini oluşturmuştur. Selçuklu sultanları, komşu devlet ve hükümdarlarla siyasi münasebetlerinin bozulduğu veya onlarla yeni ittifaklar kurmanın gerekli olduğu dönemlerde, evlilik politikasını yeni bir siyasi manevra gücü olarak kullanmışlar ve onlarla akrabalık bağları kurarak ilişkilere yeni boyutlar ve daha zengin içerik kazandırmak istemişlerdir.

⁶⁴ Allen, *History of Georgian People*, s.93; Lordkipanidze, *Georgia in the XI-XII Centuries*, s.72.

3.6. Allaverdi' nin Fethi

Yeniden birleşen Selçuklu ordusu, Sepid-şehr⁶⁵ üzerine yürümeye başladı. Şehir kuşatma altına alındı. İki taraf arasında şiddetli bir savaş oldu ve birçok Türk askeri şehit oldu. Ama sonunda şehir Türk ordusu tarafından ele geçirildi. Buranın fethinden sonra Selçuklu Sultanı Alp Arslan, İbnü'l-Esir'de "Aâl/Lâl", Ahbar üd Devlet üs Selçukiye de "Ağal-kâl" olarak geçen Allaverdi (Lal)⁶⁶ şehri üzerine yürüdü.

Kalenin suru yaklaşık 100 metre idi. Doğu, batı ve kuzey tarafları dağlarla çeviriliydi. Dağların birkaç tepesinde bulunan istihkamlar içerisinde askerler bulunmaktaydı. Diğer yönde ise geçilmesi çok güç bir nehir akıyordu. Kalenin tek girişi nehrin üzerinden kaleye uzanan köprüydü. Selçuklu ordusu kalenin önüne gelince, Gürcüler hemen köprüyü kaldırdılar. Sultan Alp Arslan, nehrin karşı yakasına ordugâhını kurdu. Nehrin üzerine de geniş bir köprü kurulmasını emretti. Askerler dağlardan büyük ağaçlar kesip birkaç gün içinde köprüyü tamamladılar. Bundan sonra çok şiddetli çarpışmalar cereyan etti. Karşılıklı büyük kayıplar verdiler. Bir müddet sonra, Gürcüler kendilerini mağlup olmuş gibi gösterip, Selçuklu askerlerinin karşısından çekildiler. Daha sonra şehirden iki kişi çıkıp, Sultan' dan kendileriyle birlikte özü sözü doğru bir emirin başkanlığında heyet göndermesini rica ettiler. Bunun üzerine Sultan Alp Arslan, Emir bin Mücahid ve Ebu Semre⁶⁷'yi gönderdi. Bu şahıslar, kalenin surlarını geçince, Gürcüler bunları kuşattılar. Düşmanla su arasında kalan bu Türkler, vahşice öldürüldüler.⁶⁸

Diğer taraftan, düşmanın teslim olacağı düşüncesiyle, rehavete kapılan Türk ordusu, istirahatata çekilmiştir. Gürcüler, Türklerin bu gaflet anından yararlanarak, kaleden çıkıp saldırıya geçti.⁶⁹

⁶⁵ Kartli ve Kars arasında muhtemelen Kars mevkiinde, Marmaşın Manastırının 5 km kuzey batısında bulunmakta idi. Bkz. Honingman, s.185, not. Bu şehrin ismini İbnü'l-Esir, Sübiz-şehr olarak nakleder.

⁶⁶ Borçala; Deleda nehrinin sol sahilinde 2558 metreye kadar yükselen Lelvar dağlarının güney doğu yamacında. Honingman, s.185, not.7; Köymen, **Alp Arslan ve Zamanı**, s.29.

⁶⁷ Ahmed bin Mahmud, s.53; Köymen Alp Arslan ve Zamanı isimli eserinde ikinci Ebu Şomse olarak göstermiştir. Bkz. S.30.

⁶⁸ İbnü'l-Esir, s.51; **Abbar üd Devlet üs Selçukiye**, s.37, 38; Ahmed bin Mahmud, s.62, 63.

⁶⁹ Ahmed bin Mahmud, s.64.

Hadim'i Savab, Sultanın huzuruna gelerek, durumu anlatmak istedi.⁷⁰ Fakat Sultan önce namazını kılmayı tercih etti. Namazını bitirdikten sonra çadırından çıktı, atına bindi ve düşmanın üzerine yürüdü. Sultanın bu davranışını gören Selçuklu ordusu da bütün gayretiyle, Gürcülere saldırdı. Zor bir muharebeden sonra Gürcüler şehre kaçmaya başladılar. Türkler de kaçanların arkasından, kaleye girmeyi başardılar. Şiddetli bir muharebeden sonra Sultan ve ordusu şehre girmişti. Şehrin burçlarından birine sığınarak kendisine karşı savaşa devam edenlerin bulunduğunu gören Sultan, burcun çevresine odun yığılmasını ve ateşe verilmesini emretti. Bu emir hemen yerine getirilerek burç içindekilerle birlikte yakıldı. Sultan daha sonra ordugâha döndü. Türk ordusu bu şehirden sayısız ganimet ele geçirdi. Geceleyin çıkan rüzgar, bu burcun etrafındaki ateşin şehre yayılmasına neden oldu. Yoğun çabalara rağmen şehir yanmaktan kurtarılamadı. Bu hadise Haziran/Temmuz 1064 yılında olmuştu. Sultan Alp Arslan ayrıca bu şehrin yanı başında bulunan müstahkem bir kaleyi daha ele geçirdi.⁷¹

Alp Arslan'ın bu şehirdeki zalimce davranışının sebebi, şehir halkının hilebazlığı ve gaddarlığı olmuştur. Birçok kimseler öldürüldükten sonra, halk kendi haline bırakıldı. Sultan, mağlup olanlara, özellikle ordu mensubu olmayan alalede şehir halkına karşı her zaman iyi davranırdı. Fakat bu sefer Sultan hiddetini yatıştırmak kolay olmamıştır.⁷²

Bundan sonraki gelişmeler Ahbûr üd Devlet üs Selçukiye'de şöyle geçmektedir: **"Gürcü Meliki (Bagrat) sultana birçok hediyeler göndererek sulh talebinde bulundu. Mazeretler beyan etti. Gürcü melikinın elçileriyle beraber (Aybek veya Bek?) Emir Timur el-Hâcib'de beraber Sultan'ın yanından Sultan tarafından Gürcü melikine bir mektup ile gittiler. Ya İslâm dinini yahut cizyeyi kabul etmekten başka çere olmadığını bildirdiler. Mumaleyleh cizyeyi kabul etti."**

⁷⁰ Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s.30.

⁷¹ İbnü'l-Esir, s.51; *Ahbâr üd Devlet üs Selçukiye*, s.64.

⁷² Mevdudi, *Selçuklular Tarihi*, s.229.

3.7.Selçukluların Gürcistan'ı Fetih Politikaları

Gürcistan istilasında, sıkı bir disiplin altında olan Türk ordusu çok iyi organize olmuştu. Sultan Alp Arslan ve komutanları Ortaçağ Asyalı savaşında yeni bir metot geliştiren, askeri ve siyasi alanda olağanüstü yetenekli insanlardı. Türk liderler tarafından Kafkasya'da takip edilen plan doğrultusunda cereyan eden atlı seferleri, Akdeniz sahillerine kadar olan bölgede, kültürel hayatı uzun yıllar etkileyebilecek nitelikteydi. Nitekim böyle de oldu.

Türklerin, bir ülkeyi ele geçirdiklerinde, merkez ve stratejik noktalara iradesi sağlam, liderlik özelliği olan insanların kumandasında birlik bırakmaları alışılmış bir durumdu. Hatta Türk Devlet Siyaseti'nin bir parçasıydı. Transkafkasya'da da aynı plan uygulanıyordu.

Güçleri eşit dört müfrezenin, çevredeki dört noktaya sevk edilmeleri temel esastı. Bu müfrezeler etrafı çevirdikten sonra, her biri kendi arasında üç küçük bölüme ayrıldı. Bu grupların en önemli özelliği, hızla hareket edebilme kabiliyetleriydi. Bunlar önceden belirlenmiş kendi sorumlu oldukları bölgelere gider, sonra bunlar da kendi aralarında daha küçük birliklere ayrılarak, kuşattıkları bölgeyi yağmalarlardı. Her birlik kendi ganimet ve esirleriyle, belirlenen günde kamp yaptıkları arazilerine dönerlerdi. Sonuç olarak bu dört bölüm, seferin organize edildiği merkez karargâhta tekrar toplanırlardı. Sonra, ellerindeki esir ve ganimetlerle, düşmanlar tarafından tehdit edilemeyecekleri güvenli bölgelere çekilirlerdi.⁷³

3.8. Alp Arslan'ın Anı' yi Fethi

Sultan Alp Arslan, Allahverdi şehrini fethettikten sonra, Ani şehrine hareket etti. Ani yakınında "Seylvürde" ve "Nevre" denilen iki beldenin ahalisi dışarı çıkarak İslamiyeti kabul ettiklerini bildirdiler. Buna çok memnun olan Sultan, onların İslami usule göre temizlenmelerini emrettikten sonar kiliseleri yıktırarak, yerlerinde mescitler inşa ettirdi.⁷⁴

⁷³ Şengelia, *Selçukebi da Sakartvelo XI. Savkuneşi*, s.111; Allen, *History of Georgian People*, s.91.

⁷⁴ İbnü'l-Esir, s.51.

Bu sırada, Nizam'ül-Mülk. Bağdat'a zamanın adeti gereğince bir fetihname göndererek, Sultan Alp Arslan'ın şimdiye kadar yaptıkları fetihleri bildirdi. Bu fetihnamede Sultan'ın Hazar ülkelerine kadar ilerlediğinden, o zamana kadar erişilmesi mümkün olmayan yerlere ulaştığından, büyük beldeler fethettiğinden bahsediliyor; bu esnada aşağı yukarı 30.000 kişi öldürüldüğü, 50.000 kişinin esir edildiği ve sayısız ganimet elde edildiği bildiriliyor, muzaffer olarak dönen Sultan'ın Rum ülkelerinin ilki olan Ani' ye inerek, burasını kuşatmaya başladığını, Tanrının yardımıyla fethinin gecikmeyeceğini ilave ediyordu.⁷⁵

Görülüyor ki, bu fetihnameyle Alp Arslan'ın Gürcistan seferinin adeta bir bilançosu verilmiş oluyordu.

Anı, zamanının en büyük şehirlerinden birisiydi. Surları yüksek dağlardan meydana geliyordu. Her dağın tepesinde bir kale vardı. Şehrin üç tarafını nehir (Arpaçay) çeviriyordu. Dördüncü tarafta ise nehirden alınan su ile dolu bir hendek bulunuyordu. Şehre hendeğin üzerindeki bir köprüden giriliyordu. Ani Bizans Devleti'nin doğudaki en sağlam sınır şehriydi. Doğudan ele geçen bütün toplanan ganimetler, vergiler, hazineler burada muhafaza ediliyordu. Seyyahlara göre şehirde 500.000 ev, bunun yanında 500'den fazla kilise ve manastır bulunuyordu.⁷⁶

Nüfus ile ilgili verilmiş rakamlardan, etraftaki ahalinin Türk korkusu ile, bu müstahkem şehre sığınmış olduğu sonucu çıkarılabilir. Nitekim şehir kuşatıldığında, savaşçıların yanında binlerce kadın, erkek, ihtiyar ve çocuklarla dolu olması, Türklerin dikkatini çekmiş, bölge halkının büyük bir kısmının şehir duvarları içinde toplanmış olduğunu sanmışlardı.⁷⁷

Sultan, çadırını bu şehrin ekili tarlalarında kurdu. Memleketin ahalisi Sultanı ve askerlerini tacir zannettiler. Çünkü şimdiye kadar kimse burayı kuşatmaya, daha doğrusu ele geçirmeye cesaret edememişti. Memleketin ekili tarlalarını ve su mecralarının muhafazasına memur bir takım süvariler şehirden dışarı çıktılar. Ve Sultanın askerlerini tarlalardan çıkarmak istediler. Bunun

⁷⁵ Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s.32.

⁷⁶ H.F.B. LYNCH, *Armenia, Travels and Studies*, Beirut, 1965, s.335, 336; David Marshall Lang, *Armenia Cradle of Civilization*, London, 1965, s.90.

⁷⁷ Urfalı Mateos, *LXXXVIII*, s.120.

üzerine askerlerden bir grup onların üstlerine yürüdü. Düşman askerleri bunu görünce kaçmaya başladılar.⁷⁸

Böylece Ani kuşatmasındaki şiddetli savaşlar başlamış oluyordu. Nitekim bu savaşlar sonunda, Rum askerleri püskürtülmüş ve şehre kapanmaya mecbur edilmiştir. Şehrin yalnız bir tarafında, hemen bir ok menzili kadar uzakta alçak bir kısım vardı. Sultan bunun karşısında ağaçtan bir burç yaptırmıştı. Burayı bir mancınık, neftçiler, yangın çıkaracak tutuşturucu okçular yerleştirdiler. Buradan şehre günlerce hücum ettiler. Fakat içeri giremediler. Saldırılarını mecburen gevşetmek zorunda kaldılar.⁷⁹

Fakat tam bu sırada İmparator tarafından buraya muhafız olarak tayin edilmiş olan Roma prensleri, yani Bagrat ve Gürcü Bapuran'ın oğlu Grigor⁸⁰, iç ve yukarı kaleye çekildiler. Aynı gün Sultan' da bütün ordusunu geri çekip İran'a dönmeye hazırlanıyordu. Prenslerin, geri çekildiklerini gören halkın manevi kuvveti kırıldı ve her biri bir tarafa kaçmaya başladı. Bu manzarayı gören Türk askerleri derhal, Sultan'a gidip keyfiyeti bildirdiler. Fakat Sultan onlara inanmadı. Surların garnizon tarafından terkedilmiş olduğunu gören Türk ordusu, şehre girdi. Şehirden aldıkları bir çocuğu, şehri aldıklarına dair delil olarak Sultan'a gösterdiler. Sultan **"Onların Allah'ı, zapt edilmez dedikleri şehirlerini bugün elime verdi"** diye bağırdı. Ve esas ordusu ile birlikte şehre girdi. Her Türk askerinin, ikisi iki elinde, biri de dişlerinin arasında olmak üzere üç keskin bıçağı vardı. Halktan birçok kimse öldürülmüş, şehir tahrip edilmişti. Asil ve güzel kadınlar esir alınmış ve İran'a götürülmüşlerdi. En meşhur asilzadeler zincirlenerek Sultan'ın önüne getirilmişlerdi.⁸¹

Ordunun Ani'ye korkunç bir katliama ve yağmaya uğratıldığında bütün kaynaklar müttefiktir.

İç kalenin fethine gelince; Buraya çekilen iki kumandan yolları odun ve saire ile kapattı. Sultan bu odunları yakmalarını emretti; bunun üzerine Rumlar

⁷⁸ Ahbar üd Devlet üs Selçukiye, s.37.

⁷⁹ Urfalı Mateos, LXXXVIII, s.120; Povestvouaniye Vordapeta Aristakesa Lastiyartsii, s.135; Lewond Mousesian, Histoire Des Rois Kurkian de Lori, s.236.

⁸⁰ Bizanslılar, Ani' yı işgal ettikten sonra bu şehri müdafaa etmekte olan Ermeni askerlerini tedricen oradan uzaklaştırdılar ve onların yerine bir Grek garnizonu yerleştirdiler. Onlar bu garnizonun başında bazen bir Grek, bazen de güvenlerini kazanmış olan Gürcü ve Ermeni kumandanlarını tayin etmişlerdi. Bu vaziyet Ani'nin Alp Arslan tarafından fethine kadar 20 yıl devam etmiştir. Bkz. Urfalı Mateos, s.120, not 47.

⁸¹ Urfalı Mateos, s.121.

oradan inerek cizyeyi kabul ettiler. Sultan bunların üzerine Horasan amidi ile Şemsülhadimi musallat etti. Bunlar onlardan ister istemez cizye aldılar. Bundan sonra bu müsalehadan pişman olarak tekrar harp etmeğe başladılar. Savaş zor bir duruma girdiği zaman, Sultan bir tepe şeklinde görülmesi için birtakım çuvalara saman ve toprak doldurularak birbirini üzerine yığılmasını emretti. Bu şekilde oluşturulan tepenin üzerine sapancılar ve neftçiler yerleştirildi. Rumlar memleketlerinin en güzel kadınlarını ve oğlanlarını seçip, bunları esir almakla meşgul etmek için Sultanın karargâhının önüne dizdiler. Sultan bunların hepsinin yakalanıp hapsedilmesini emretti. Sultan ve askerleri harbin bütün şiddetine tahammül ile yemek, içmek, uyumak gibi hiçbir şeyle iştigal etmeyerek muharebeye devam ettiler. Sultan tahtadan bir köşk yapılmasını ve üstünü sirkeye batırılmış keçeden bir gölgelikle örtülmesini emretti. Bu yapıldıktan sonra bu köşkün üzerinde savaşılmaya başladılar ve Rumların duvarlara, burçlara tırmanmalarına mâni oldular; nihayet Türkler, surun kuvvetli taraflarını yıkarak şehre girmeyi başardılar. Şehrin ahalisini atların ayakları altında çiğnediler.

Anı, 16 Ağustos 1064 yılında Sultan Alp Arslan tarafından fethedildi. Fethiye adı ile camiye çevrilen Anı Katedrali'nde 20 Ağustos günü, Alp Arslan; Melikşah ve Selçuklu beyleri ile Cuma namazını kıldı.⁸²

Anı fethinden sonra Sultan, Kars' taki, Kral Gagik' e "bir elçi gönderip, kendisine arzı hürmet etmek üzere, yanına çağırırdı." Fakat o, merhum Sultan Tuğrul'un ölümünden beri, sözde bir yas için karalar giyinmiş olarak gözükp itaatini arz edince Alp Arslan da ordusu ile Kars'a gelerek, dostluk kurduğu Gagik' e, "Krallık esvabı" (hil'at) giydirdi (ve cizyeye bağladı.) Kars'ta Sultanın ordusuna, bir kuzu, bir "dahekan" hesabiyle verilen şölen için, 100 bin dahekan harcanmıştı.

Bundan sonra Sultan, geçen yıl yaptığı gibi, Kirman Meliki olan kardeşi Karaaslan Kavud'un Şiraz'ı alıp sınırlarını genişlettiği haberi üzerine, İran'a dönmeğe hazırlandığı sırada (Ağustos 1064 sonunda), Anı ile çevresini Şeddâdlı Emir Esvar'a verdi. Bununla Anı-Şeddâdlıları (1064-1200) kolu,

⁸² Ahbar üd devlet üs Selçukiye, s.39; M. Brosset, *Histoire de la Georgie*, s.328; Gregory. Abu'l-Farac, *Abu'l-Faraç Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ankara, 1995, s.316; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul, 1992, s.29; Turan, *Selçuklular Tarihi*, s.105.

Selçuklulara tâbi olarak kuruldu.⁸³ Bu fetihnâme ile, Rumlar'dan Ani'yı aldığını Bağdat halifesine müjdeleyen Alp Arslan'a, oradan gelen tebrik ile Ebu'l-Feth ünvanı tevcih edildi.⁸⁴ Sultan 50 bin tutsak ve zengin ganimetler ile geri döndü.⁸⁵

- Bu seferle sultan Transkafkasya' yı tamamen Türk egemenliğine almış, böylece Bizans'ın Doğu Anadolu bölgesi ve Karadeniz ile bağı kesilme noktasına gelmişti.

Gittikçe büyüyen Türk tehdidi, bölgede bulunan ve birbirlerini devamlı taciz eden Hristiyan hükümdarları arasında kapalı bir ilişkinin oluşmasına sebep oldu ve 1065 yılında Abaza ve Bizans saldırılarının ittifakı, Kral Bağdat IV'ün kızı Martha ve İmparator X. Constantine Dukas'ın oğlu Michail'in evlilikleriyle daha da sıkılaştı.⁸⁶

3.9. Alp Arslan'ın İkinci Gürcistan Seferi

Alp Arslan'ın ikinci Gürcistan seferi (1067), kuzeyden gelen ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun kendi nüfuz ve hakimiyet sahası saydığı bölgeleri tehdit eden Alan istilâsı (Ekim 1065) üzerine olmuştur. Müslüman Şeddadoğulları⁸⁷ devleti hükümdarı Ebü'l-Esvâr'ın payitahtı Gence'ye dönerek, kışın yaklaşması üzerine kıtalarını yerlerine göndermesini fırsat bilen Alanlar, Alanlar Kapısı'nı geçerek, Şekki (Kakhetia) ve Hazar ülkesine girdiler. Abhaz Kralı Bagrat ile birleşerek, Şeddadoğulları ülkesi olan Erran'ı istilâ ettiler; bir engelle karşılaşmadan her tarafı yakıma ve katliama uğrattılar; Gence kapısına kadar ilerlediler; köylerde kimi buldularsa öldürdüler. Gence'de bulunan Ebü'l-Esvâr ve ümerâsı buradan dışarı çıkmaya cesaret edemiyorlardı. İstilacılar yine

⁸³ Brosset, *Histoire de la Georgie*, 328; Minors, *Studies in Caucasian History*, s.81.

⁸⁴ Abul Faraç, c.I, s.317.

⁸⁵ O. Turan, *Selçuklular*, s.105.

⁸⁶ Allen, *History of Georgian*, s.91.

⁸⁷ Alp Arslan Ani'yı Bizanslılardan almış ve Ebu'l-Asvar'a vermiş bulunuyordu. O da, buranın hâkimliğini küçük oğlu Menuçehr'e verdi. Bu tarihten (1064) 13-14 yıl geçmeden, - Şeddadlılar'ın en büyük ve ana kolu olan- Gence'de II.Fadlun (1067-1088), Hicri 481 (M. 1088) yılında Selçuklu Beyi Emir Bozan'a tutsak düştü ve böylece Arran'da bu sülalenin kökü kesilmiş oldu 'Arran bir Selçuklu vilayeti haline getirildi.) Fakat, Ani'daki Menuçehr ve oğullarının hükümeti, 130 yıl daha yaşadı. Bunların hükümet çağı ile hâkimlerinin sayısı, öbürlerinden az değildi, hâkim bulundukları yerin ehemmiyeti de onlarınkinden aşağı değildi. Bkz. Ahmed Kesrevi, *Şehriyan-ı Gummam*, nşr. Emir Kebir, Tahran, 1537, s.56.

Müslüman beldesi olan Berdaa' ya kadar ilerlediler; çevresini yağmaladılar; kapısında üç gün ikamet ettiler. Büyük ganimetler aldılar.

Alp Arslan, Erran'a geldiği zaman (Kasım 1067), Ebü'l-Esvâr ölmüş ve yerine oğlu Fazl (veya Fadlûn) yeni geçmiş bulunuyordu. Fadllun, Selçuklu Sultanını karşılayıp arzı hürmet ettikten sonra hazinelerinin anahtarlarını ve sahip olduğu erzakı ona teslim etti. Sultan, vasallığını kabul etmesine mukabil onu payitahtına geri gönderdi.⁸⁸

Aynı zamanda Selçuklular, Şirvan'ı zaptettiler. Burada yerleşmiş olan ve burayı yöneten Şirvan Hükümdarı Feribuz, ülkesinin Oğuz akınlarına maruz kalmasıyla 1067 yılında, zengin hediyelerle gelerek Sultan'a itaatini arz etti. Bundan sonar Feribuz, Alp Arslan'ın Gürcistan seferine de iştirak etti.⁸⁹

Daha sonra Alp Arslan Gürcü memleketlerine doğru harekete geçti. Bu ordunun öncü kuvvetleri kumandanı Emir Savtekin idi. Gürcü askeri Rum memleketlerinin cesur adamlarından oluşuyordu. Bunlar genelde Efrenç ve Şekki yöresinden idiler. Şekki bölgesi hükümdârı Ahastan adında birisi idi. Şekki'nin etrafı Gürcü yağmacılarının gizlendikleri meşe ormanlarıyla kaplıdır.⁹⁰

Bu sırada Şekki hükümdarı Ahastan ile Gürcü Kralı Bagrat IV arasında da adı konulmamış bir savaş bulunuyordu.⁹¹

Sultan Alp Arslan, Ahastan mahiyetinde, Gürcü, Pers ve Ermeni kuvvetlerinden mürekkep bir orduyu Şekki içlerine kadar sürükledi.⁹²

Sultan neftçilere, buradaki ağaçlık bölgeyi yakmalarını emretti. Yakılan ormanın ortasında demir levhalar ve bakır çivilerle desteklenmiş, taştan iki kale gördü. Fakat bu kalelerin bulunduğu yere gitmek mümkün olmadı. Sultan bu duruma çok üzüldü. Bu iki kalenin sahibiyile Şekki meliki arasında öteden beri düşmanlık vardı. Bu iki kalenin sahibi, inerek, Müslüman oldu ve kaleleri Sultan' a teslim etti.

Sultan buralarda bulunan kaleleri birer birer fetih ve yağma ederek, zengin ganimetler elde edip, Melik Ahastan'ın payitahtına geldi. Büyüklüğünü takdir ettiği bu melik bulunduğu yere geldiği zaman, Sultan, adamlarına onun şanına

⁸⁸ Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s.37.

⁸⁹ Peter B. Golden, *The Turkic peoples and Caucasian*, s.56.

⁹⁰ Ahbar-üd-Devlet-üs Selçukiye, s.44.

⁹¹ Lordkipanidze, *Georgia in the XI-XII Centuries*, s.73.

⁹² Allen, *History of Georgian People*, s.92.

lâyük şekilde ağırlamalarını emretti. Huzura kabil edilince Sultan'a hitaben **"delâlette kaldığından dolayı müteessir olduğunu, İslâm dini hakkında edindiği fikrin ve Hristiyanlıktan ilgisini kesmek hususunda verdiği kararın, kendisini Sultan'ın huzuruna sevk ettiğini"** söyledi. Bu sözler üzerine Sultan tahtından indi, onu karşıladı, kucakladı ve başını öptü. Ahastân, Sultan'ın huzurunda **"Tanrı' dan başka Tanrı yoktur ve Muhammed onun kulu ve elçisidir"** demek suretiyle Müslüman oldu. Sultan bunun şerefine hazinelerinde bulunan mücevherleri yeni Müslüman olan melikin üzerine saçtı. Böylece gösterdiği saygıdan sonra Sultan onu kendi yedek atına bindirdi. Bu sırada bütün emirler ve hâcibler iki hükümdarın yanında, galiba onun için son derece ihtişamla hazırlanan saltanat çadırına ininceye kadar yaya yürüdüler.

Sultan kendisine İslâm âdâb ve erkânını öğretecek bir fakih gönderdi; temizlenmesini (gusl etmesini) emretti. Sonra da bu vilayetlerin emîrliğini ona tevdi etti.⁹³

Sultan bölgeyi tekrar Ahastân'a verdi. Kendisi de Gürcü Kralı IV. Bagrat. üzerine harekete geçti ve Kartli'ye geldi.

Eski bir Gürcü tarihçi bu tarihi olayı şöyle anlatıyor; **"Sabahleyin, birliklerini harekete geçirdi. Akşam olduğunda Kartli Alp Arslan'ın askerleri tarafından ele geçirildi. 10 Eylül 1068 Salı günü, Kartli şarap ve tahıl ile dolduruldu. Askerleri Argueti'yi geçti ve Sueri kalesine kadar geldiler. Sayısız Gürcü öldürüldü ve esir edildi. Kiliselerin çoğu tahrip edildi. Kaçanların çoğu da soğuktan öldü."**⁹⁴

Yukarıda da naklettiğimiz gibi Sultan Alp Arslan, altı hafta içinde bütün bu ülke ve kalelerini fethetti. Türk akıncıları denize yakın Sver kalesine kadar yayıldı. Şiddetli bir kış hüküm sürdüğü için sultan bir müddet Kars'ta kaldı. Oradan Gürcü kralının aldığı Tiflis'i kurtardı ve şehirde yeni bir câmi inşâ etti. Kral Bagrat meşhur Liparit'in oğlu İvane'yi sulh teklifi için sultana gönderdi. Dağlara çekilen ve takibi güç olan kralın vergi ödemek şartı ile tabiyeti kabul

⁹³ Ahbar üd Devlet üs Selçukiye, s.45; Ahmed bin Mahmud, s.76, 77.

⁹⁴ Manvelichvili, *Histoire de Georgia*, s.151-152; Şengelia, *Selçukebi da Sakartvela XI. Saukenesi*, s.248; Allen, *History of Georgian People*, s.92.

edildi. Tiflis ve Rustavi şehirleri, Fadlûn'un idaresine verilerek orada bir Uc beyliği kuruldu.⁹⁵

Fakat sonradan anlaştığına pişman olan Bagrat tekrar düşmanlığa başladı. Bu sırada kış geldiği için Sultan, havalar yumuşayınca ve karlar eriyinceye kadar savaşa ara verdi. Buna rağmen, şiddetli kar yüzünden Selçuklu ordusundan birçok asker ve hayvanın öldüğü, hattâ çadırların ve sair eşyanın mahvolduğu malûmdur. Bu yüzden Sultan, Gence'ye dönmeğe çalıştı. Fakat galibe ancak Tiflis'e gelebildi.

Topladığı ordunun kışın şiddetinden helâk olduğunu gören Bagrat, Sultan'dan tekrar aman diledi. Fakat Sultan bu sefer hilesine aldanmadı ve cezasını verdi.

Sultan, Nemrud b. Kenan'ın sakin olduğu ve göğe çıktığı şehri tahrip ederek, civarında bir şehir ve cami inşa etti.

Karahanlı hükümdarlarının öldüğünü ve işlerinin karıştığını öğrenen Alp Arslan 6 ay süren Gürcistan seferine son verdi; Genceye, sonra Berda'a'ya döndü ve Aras'ı gemisiz ve yüzücüsüz (rehbersiz) geçerek yurduna hareket etti (1068).⁹⁶

3.10. Fadlun-Bagrat IV Mücadelesi

Sultan, Alp Arslan, Tiflis ve Rustavi'yi Fadlun'a vermesinin amacı, bu emirin, IV. Bagrat ile arasındaki anlaşmazlıkları şiddetlendirmek ve IV. Bagrat ın devamlı meşgul olup zayıf duruma düşmesini sağlamaktır.

Fadlun, Bagrat'ın yerleşimlerini yağmalamaya başladı. Bunun doğu pozisyonunu başarıyla kullandı. Tiflis'te siperler kazdırdı. Buradan Kartli'yi zayıflatan saldırılarda bulunuyordu. Fakat zaman içerisinde Gürcü kuvvetleri Fadlun üzerinde üstünlük kurdular. Girişilen bir çalışmada Fadlun, Bagrat'ın eline esir düştü. Ancak Sultan Alp Arslan'ın arabuluculuğu ile kurtarılabildi. Fakat IV. Bagrat bir türlü sakinleşmedi ve eniştesi Ossetya Kralı, Darghaleli'yi yardıma çağırdı.

⁹⁵ Ahbar üd Devlet üs Selçukiye, s.48; Ahmed bin Mahmud, s.78; Brosset, c.I, s.333; Minorsky, *Studies in Caucasion History*, s.65, 66.

⁹⁶ Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, s.39; 40.

Darghaleli, 40.000 kişilik bir orduyla yardıma geldi. Gürcü-Ossetya birleşik güçleri, Fadlun'a saldırarak istihkâmlarını hârap ettiler ve büyük ganimetlerle geri döndüler.⁹⁷

1068 yılından sonra Gürcistan, kısmen de olsa Selçuklu baskısından kurtulmaya başladı. Keza Fadlun'a karşı kazanılan zafer, onlar için önemli bir başarıydı. Bunun yanında IV. Bagrat, bu mücadeleden sonra hakimiyetini genişletmişti. Sultan Alp Arslan'ın ana hedefi, Bizans'ı Anadolu'dan atmak ve bu coğrafyayı Türk Milleti'ne yurt yapmaktır. Bu nedenle Gürcistan'a karşı tekrar harekete geçmedi. Yalnızca, Bagrat'ı uyararak vergiyi artırmayı uygun buldu. Bölgede sağlanan sükunet, Bizans ile büyük bir mücadeleye girecek olan Selçuklu Devleti için de çok gerekliydi.

Selçukluları, Transkafkasya'ya iten sebeplerden birisi Azerbaycan'ı güvenlik altına almaktır. Çünkü Azerbaycan, Selçuklular'ın Müslüman dünyasındaki hasımlarına karşı ilerideki hareketleri idare etmek için önemli bir bölgeydi. Bundan sonraki düşünce Anadolu'ya yapılacak olan akınlarda, burayı bir üs olarak kullanmaktır.

3.11. Malazgirt Savaşı

Nitekim Selçukluların yaptığı seferler üzerine Roman Diogenes 1071'de Selçuklu başkentini ele geçirmek maksadıyla yola çıktı. İmparatorluk ordusuna yolda Ermenistan ve El Cezire birlikleri kumandanı Basilakes Magistros katıldı. İmparatorun plânı Kafkaslara girip burada Gürcü çarlığına yardım ederek Azerbaycan'da ilerlemekte olan Türk fetihlerine nihayet vermektir. Böylece Türk kuvvetleri sadece stratejik bir üssü kaybetmekle kalmayıp yığınak yerlerini de yitireceklerdi. Her iki amaçta da ortak nokta Selçuklulara büyük bir darbe vurmaktır. Hangi amaçla yola çıkmış olursa olsun bu ordu Alp Arslan'ın atak davranması sonucu Malazgirt civarında karşılanarak Selçuklularca mağlup

⁹⁷ Şengelia, *Selçukebi da Sakartvelo*, s.154; Lordkipanidze, *Georgia in the XI-XII, Centuries*, s.74.

edildi. Bu yenilgi üzerine mukavemeti kırılan Bizans, Kafkasya üzerindeki plânlarından büyük ölçüde vazgeçmek zorunda kaldı.⁹⁸

Malazgirt yenilgisinden sonra Bizans bölgeden çekildi. Gerek Türk akınlarının tesiri ve gerekse Bizans'ın yanlış politikalarıyla sarsılan Gürcistan, Türklerin sürekli saldırılarına açık kalmıştı.

3.12. Alp Arslan'ın Gürcistan Politikasının Siyasi ve Politik Etkileri

Kuşatılan ve izale edilen Gürcistan, tarihçilerin terimiyle didi t'urk'oba ("Büyük Türklük", "Ağır Türk Saldırıları ve Yerleşmesi") ya açık bir durumdaydı.⁹⁹ Bundan böyle Türkmen dalgaları, özellikle Ermeniler, Bizansın elinde bulunan Anadolu topraklarındaki Kilikya Ermeni Krallığı'na gittiler ve oradaki Ermeni nüfusunun yoğun bir şekilde artmasına sebep oldular.¹⁰⁰

Malazgirt zaferinden sonra, Sultan Alp Arslan, Karahanlı hükümdarı Şems'ül-mülk Nasr Han ile o sırada Harezm'de bulunan Melik İlyas arasındaki savaş sebebi ile tertiplendiği Mâveraünnehir seferi esnasında esir edilen bir kumandan tarafından hançerlendi. Böylece cesareti ile meşhur ve Türk-İslâm tarihinin en seçkin simalarından biri olan bu büyük hükümdar 25 Kasım 1072'de vefat etti. Merv'de gömüldü.

Alp Arslan öldüğü zaman 45 yaşında idi. Ebû Şucâ künyesini, Abud-ud-devle lakabını ve Burhan-u Emir'il müminin ünvanını taşıyordu.¹⁰¹

Yaklaşık aynı zamanda, 1072 yılının Kasım ayında Kral IV.Bagrad geçirdiği mide kanamasından öldü. Bagrad IV, son nefesinde yaşlı annesi kraliçe Mariam Artsruni'ye "senin için ızdırap çekiyorum, çocukların senden önce gittiler ve ölüm şimdi senin peşinde" dedi. Kısa bir süre sonra da son nefesini verdi.¹⁰²

Transkafkasya' daki Selçuklu yönetimi süreklilik açısından henüz muntazam bir yapıda değildi. Türklerin bu bölgedeki yönetiminde, yerel halk dini

⁹⁸ Geniş bilgi için bkz. Faruk Sümer-Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, Ankara, 1971.

⁹⁹ Şengelia, *Sekçukebi da Sakartvelo*, s.310.

¹⁰⁰ David Marshall Lang, *Armenia Cradle of Civilization*, s.87.

¹⁰¹ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul, 1992, s.40.

¹⁰² Allen, *History of Georgian People*, s.93.

yönden çok rahattı. Çünkü, Türk töresinde dini yaşantıya asla müdahale edilmezdi. Türklerin bu bölgede bulunmalarının olumsuz yönü, bölgedeki ekonomik gelişim üzerineydi. Türklerin bölgeye gelişiyle, bölge halkının bir kısmı dağlara çekilmişti. Bu da yeterince tarım yapılmasının önüne geçiyordu. Sonuçta tarımsal topraklar yörede otlaklara dönüşmüştü. Sadece kaçmayan ve akınlarda hayatta kalmış olan köylüler, toprağı işleyebiliyorlardı. Bu da bölgenin ekonomik gücünün zayıflamasına neden oldu.

4.BÖLÜM

SULTAN MELİKŞAH DÖNEMİ SELÇUKLU- GÜRCÜ İLİŞKİLERİ

4.1.Sultan Melikşah'ın Tahta Çıkışı

Alp Arslan'ın ölümünü müteakip, vasiyeti gereği, devlet ileri gelenleri, kumandanlar ve devlet büyükleri toplanarak Melikşah'ı sultan ilân edip cülûs töreni yaptılar (25 Kasım 1072). 18 yaşında tahta oturan genç hükümdarın Sultan olmasında Nizâmü'l-Mülk'ün çok önemli rol oynadığı hususunda bütün kaynaklar müttefiktirler. Saltanat tahtına oturan Melikşah, vezirliğine; babası Alp Arslan'ın vezirliğini yapmış olan dirayetli, ileri görüşlü, yerinde aldığı tedbirlerle devrin gerek siyasi ve gerekse askeri şahsiyetleri arasında kendisine sarsılmaz bir mevki sağlayarak büyük devlet adamı Nizamü'l-Mülk'ü tayin etti.¹⁰³

Sultan Melikşah'ın tahta geçtiği yıllarda, Kral IV. Bagrat yerine, oğlu II. Giorgi geçmişti (1072-1089). Onun zamanında bölgede bir takım karışıklıklar zuhur etti.

4.2. Gürcistan'da Siyasi Durum

Yeni Kral II.Giorgi genç ve tecrübesizdi. Bunun yanında çok zor bir döneme göğüs germek zorundaydı. Büyük Eristav Ivone (Yoane) ve kardeşi Nianya Orbelyan, Kral Giorgi'ye karşı harekete geçtiler. Bunlara Svans Eristav'ı Wardani'de katıldı. Kutayış' ten ordusu ile gelen II.Giorgi , Samicikhe Beyleri ile birleşip, Ahastan'ın da yardımını da alarak, 1073'te Samşwilde (Samşolde)yi kuşattı. Yuarne, güneydeki Samkhet dağlarına çekildi. Kral, Rustavi ve Loçoban bölgesinde faaliyet gösteren Liparit, üzerine giderek, Loçaban'ı ele geçirdi.¹⁰⁴

Kral Giorgi, Orbelyanların, bölgedeki güçlü nüfuzlarını düşünerek onları affetti. Fakat çok geçmeden Yoanne/Ivane tekrar isyan etti. Kral'a ait olan Gag

¹⁰³ İbnü'l-Esir, c.X, s.81; Selçuk-Name, c.I, s.115.

¹⁰⁴ Allen, *History of Georgian People*, s.93.

kalesini hile ile ele geçirerek Gence Emiri Fadlun'a sattı. Daha sonra yanında adamları olduğu halde oğlu Liparit ile birlikte, Sultan Melikşah'ın yanına gittiler. Burada hüsnü kabul gördüler. Anlaşıldığı üzere bunların amacı Melikşah'ı Gürcistan'a karşı sefere çıkması için kışkırtmaktı.

4.3. Sultan Melikşah'ın Gürcistan Seferi

Bundan sonra Sultan Melikşah, bizzat Gürcistan'a giderek maiyetinde Yoanne de bulunduğu halde Şamswilde'yi muhasara ederek zaptetti. Bundan sonra Kartli bölgesine girerek pek çok esir ve ganimet topladı. Oradan hareketle Gence'yi fethetti Külliye'li bir orduyla beraber, bütün Gürcistan'ı kontrol altında tutması için Serheng Savtekin'i burada bıraktı. Gence Emiri Fadlun, sağlam kalelere çekildi ise de mukavemet edemedi ve esir edildi.¹⁰⁵

Emir Savtekin burada bulunduğu süre içerisinde, naibi Ahmet'i, Sultan Melikşah'ın elçisi olarak Bâb'a gönderdi. Selçuklu elçisi, Sultan'ın uç bölgesini Savtekin'e ikta ettiği ve minberlerde hutbenin, Sultan'dan sonra onun adına okunacağını bildirdi (Aralık 1075). Bu suretle de, Bâb yöresinde de tam anlamıyla gerçek bir Selçuklu hakimiyeti başlamış oldu. Öte yandan Şirvanşah Feriburz¹⁰⁶da Bâb'ı ele geçirmekten ümidini kesmiş ve Selçuklulara yıllık vergi ödeyen bir vasal durumuna getirilmişti. Ayrıca Hazarlardan arta kalan topluluklar Şirvan taraflarına gelerek Selçuklulara tâbi oldular. Savtekin de bunları, bu bölgede Kahtan adında bir kasaba yaptırarak, buraya yerleştirmişti (1076)¹⁰⁷.

Bu sırada Ani Emiri Manuçehr de Sultan Melikşah'a karşı itaatkâr ve çok vefakâr idi. Kendi yaptırdığı camiye (veya yalnızca minarelerini yaptırdığı camiye) bu cami "Mevlana al-Sultan al-Mu'azzam Şehinşah (al-azâm) (Melikşah b. Alp Arslan)'ın saltanatında yaptırılmıştır diye bir ibare yazdırmıştır.

¹⁰⁵ Brosset, *Histoire de la Georgie*, c.I, s.343-345.

¹⁰⁶ Bu Şirvanşah'ın şu anda Ermitaj Müzesi'nde sergilenen 1075 tarihli bir sikkesi ele geçmiştir. Bu sikkede kendi ismini sadece Feriburz olarak göstermiş, bunun yanında Sultan Melikşah'ın adını da sikkeye bastırmıştır. Bu da Şirvanşahlar'ın bu dönemde Selçukluların hakimiyeti altında olduklarının kesin kanıtı olmuştur. Geniş bilgi için bkz. Zeynel CİHANGİR, *Şirvanşahlar Yurdu*, İstanbul, 1931.

¹⁰⁷ Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.94.

Bir müddet sonra Serheng Savtekin gerek kendinin ve gerekse tekrar emaretine iade edilen Gence Emiri Fadlun ile Duvin ve Dumanis emirlerinin de kuvvetlerini yanına almış olduğu halde Kral Giorgi'nin üzerine yürüdü. Kral bütün kuvvetlerini toplayarak Savtekin' in karşısına çıkarak, Farçkhis civarındaki mevkide bunlarla muharebeye tutuştu. Gürcü rivayetine nazaran Savtekin ve diğer Arrân emirleri muharebede bozguna uğrayarak çekilmişlerdir. Kral bu muzafferiyetten sonra vaktiyle gürcü krallığında vuku bulan fetret esnasında Bizans İmparatorluğu tarafından işgal edilmiş olan kaleleri ve Abhazya' nın başlıca mühim mevkii olan Anaphya=Anapa ile Klarceth, Şavşat, Cavalkhet ve Artan=Ardahan bölgelerinin, kalelerini geri almıştır. Kral bundan sonra Türkler eline geçmiş olan Kars şehri ile çevrisini, Vanand, Karnifor ve Asyan kalelerini almış ve buralara yerleşen Türkleri çıkarmıştır.¹⁰⁸

Serheng Savtekin ise Arrân'daki Türk kuvvetlerini toplayarak Gürcülerle yeniden muharebeye tutuşmuştur. Yine Gürcü anallarının verdiği malûmata nazaran Savtekin muvaffak olamamış ve bu vaziyet bizzat büyük Sultan Melikşah'ın müdahalesine sebebiyet vermiştir.¹⁰⁹

O sene içinde Savtekin bir ordu ile Şamşvilde ovasına gitmiştir. Gürcü Kralı II. Giorgi kuvvetlerini toplayarak onu karşılamaya çıkmıştır. Gürcü kaynaklarına göre Farçakhis'te ikinci defa şiddetli bir muharebe vukua gelmiş ve Sereng Savtekin yine bozguna uğramış ve çekilmiştir. II.Giorgi' nin bundan sonraki amacı, Gürcistan'ın Güneybatı eyaletlerini birleştirmektir.

Bu muzafferiyetten sonra kral, Tao ve sonra Oltu- Göle yolu arasındaki Bana'ya gitmiştir. Kralın burada bulunduğu esnada Bizans imparatorluğunun doğu hududu kumandanı unvanını taşıyan Grigor b. Bakuryan, kralın yanına gelmiş ve ona arz-ı hizmet etmiştir. Vaktiyle Ani şehrini Sultan Alp Arslan'a karşı müdafaa etmiş olan bu general Oltisni=Olti, Karnukalak = Kalikala = Thodosiopolis (bugünkü Erzurum) şehirleri ile evvelce Gürcüler tarafından zapt edildiğini gördüğümüz Kars beldesini eline geçirmiş ve Bizans imparatoru namına bu söylediğimiz bölgelerde bir düklük tesis eylemişti. Gürcü kralının bu havalie gelmesi üzerine bu general Kars müstahkem mevkiini krala tekrar

¹⁰⁸ Minorsky, **Studies in the Caucasian History**, s.81.

¹⁰⁹ Brosset, **Histoire de la Georgie**, c.I, s.343-345.

vermek mecburiyetinde kaldı ve kral da bu şehri Şavsetli aznavurlarına vererek müdafaalarını onlara tevdi etti.¹¹⁰

4.4. Emir Ahmed'in Gürcistan Seferi

1080 senesinde Sultan Melikşah müzminleşen bu vaziyeti düzeltmek için büyük emirlerinden Emir Ahmed'i mühim bir kuvvetle Arrân'a gönderdi. Bu emir Kouel=Kol mıntıkasında kralı müthiş bir mağlubiyete uğrattı. Sonra hızla hareket ederek Kars'ı muhasara etti ve müteaddit defalar Türkler tarafından alınmış olduğunu gördüğümüz bu şehir, kesin olarak alındı. Emir Ahmed bundan sonra Bizans imparatoru namına hâkimiyet icra eden Grigor'un elindeki Erzurum ve Oltu bölgelerini de diğer memleketlerini birer birer işgal etti ve bu havalideki Rum hâkimiyetine kesin olarak son verdi. Saltukoğulları devletinin ve bunların kurucusu olan Emir Ebülkasım'ın burada merkezi Erzurum olan emareti bu 1080 tarihinden itibaren tesise başlamış olduğu anlaşılmaktadır.¹¹¹ Artık Bizans elinden kesin olarak alınan bu bölgeye Türkmenler büyük bir kesafetle yerleşmişlerdir. Emir Ahmed bundan sonra yanındaki büyük ordusu ile tekrar Gürcistan'a girmiş ve fütuhata başlamıştır.¹¹²

Gürcülere düşman olan diğer Hristiyanlar, bu emir ile işbirliği yapıyorlardı.¹¹³ Gürcü Kralı, Emir Ahmed'e karşı mukavemet etti ise de bozguna uğrayarak Acara'ya çekildi ve orada da takip edildiği için Abhazya'ya kadar kaçmaya mecbur oldu. Türkler pek çok esir, önemli miktarda silah, kralın sofrasına ait olan altınları ve gümüşleri, kıymetli kadehlerin yanında, bütün didebullerin çadırlarını ele geçirdiler.

Emir Savtekin'in başarısızlığının intikamını almış olan ve Gürcistan'dan büyük ganimetler toplayarak geriye dönen Emir Ahmed, maiyetindeki diğer beyler ile kalabalık bir Türkmen kitlesini Anadolu'ya götürmekte olan İsa ve Yakup Beylere rastladı. Onlara ele geçirdikleri servetleri gösterdikten ve Gürcü

¹¹⁰ Manvelichvili, *Histoire de Georgie*, s.162-163; Lordkipanidze, *Georgia in The XI-XII. Centuries*, s.75.

¹¹¹ Geniş bilgi için bkz. Osman TURAN, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1992, s.3-52.

¹¹² Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, s.110.

¹¹³ Şengelia, *Selçukebi da Sakartvela XI. Centuries*, s.299; Lordkipanidze, *Georgia In The XI-XII. Centuries*, s.76; Allen, *History of Georgian People*, s.94.

kralını fena halde bozguna uğrattığını söyledikten sonra Gürcistan'ın çok zengin ve hazinelerle dolu olduğunu, ayrıca bütün mukavemetinin kırıldığını söyleyerek, bu ülkede kalıp yerleşmelerini onlara tavsiye etti¹¹⁴.

Bunun üzerine o iki büyük emir, yürüyüş istikametlerini değiştirip, 1080 senesinin sonlarına doğru Gürcistan'a girdiler. Saint Jean yortusu günü idi. Asisfarni memleketlerini ve Klarcet bölgesini deniz kıyısına kadar işgal ettiler. Şavşeti, Acara, Samtakhe, Kartli, Argoveth, Samokalaka ve Çkondid, Türkler tarafından istila olundu. Şehirler zapt edildi, direnenler öldürüldü veya esir edildi. Mthivleti'de emin yerlerde barınmış olanlar da, kışın şiddetinden ve açlıktan telef oldular.¹¹⁵

Türkler kış gelip de şiddetli kar başlayınca kadar Gürcistan'da kaldılar. Kışın Moka'n'da bulunan kışlaklarına çekildiler. Ertesi sene, yani 1081'de tekrar Gürcistan'a giderek fetih hareketlerine ve ganimet toplamaya devam ettiler. Çoruh membalarına kadar işgal eden Türklerin, bu tarihte sahilden aşağı inerek Trabzon şehrine kadar bütün sahil mıntikasını da ellerine geçirdiklerini anlaşılmaktadır. Bizans müverrihi Anna Commena Trabzon'un Türkler eline geçmiş olduğunu söylemekte ve bilahere buranın Theodoras Gabras tarafından geri alınarak Bizans İmparatorluğu'na bağlanmış olduğunu zikretmektedir.¹¹⁶

4.5.Selçuklu Fetihlerinin Gürcistan'daki Sosyo-Politik Etkileri

Kral Giorgi, bütün bu olanları görüyor fakat hiçbir şey yapamıyordu. Sadece Giorgi değil, Gürcistan'ın diğer ileri gelen büyük prensleri de hiçbir şey yapamıyorlardı. Gürcistan'a yardıma gelebilecek Bizans kuvvetleri de zeval içerisindeydi.¹¹⁷

¹¹⁴ M. BROSSET, **Gürcistan Tarihi**, c.III, Selçuklu Devri (1015-1185), Trc, Hırand D. Andreyan, TTK, Tercüme Eserler, No: 163.

¹¹⁵ Manvelichvili, **Histoire de Georgie**, s.164; Şengeliz, **Selçukeli da Sakartvelo XI. Savkuneşi**, s.301.

¹¹⁶ Yinanç, **Türkiye Tarihi Selçuklular Devri**, s.112-113; Kafesoğlu, **Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu**, s.114; Merçil, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, s.56; Sevim-Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, s.94; Karamanli, "Gürcistan mad.", I.A., c.14, s.312.

¹¹⁷ Brosset, **Histoire de la Georgie**, s.348.

Kral David'in tarihçisi, Gürcistan'daki Selçuklu yerleşmesinin sebep olduğu durumu çok kederli bir şekilde verir. Ülkenin baştan aşağı yağma edildiğini anlatarak, manzaranın dehşet verici olduğunu söyler.¹¹⁸

Selçuklular aileleriyle ve hayvanlarıyla gelip, ele geçirdikleri topraklarda yerleştiler ve bütün toprağı işlediler. Eskimiş olan tarım yöntemlerini kökünden söküp attılar. Meyve bahçeleri, üzüm bağları ve hububat ile uğraşmaya başladılar. Göçebe hayvanlarını çiftleştirip hayvan yetiştiriyorlardı. Yerli feodal sınıf, göçebe ariktokrasi tarafından hakimiyet altına alınmıştı. Sultan Tuğrul ve Sultan Alp Arslan döneminde olduğu gibi, fethedilen bölgeler, boy beyleri arasında taksim edildi. Buna ek olarak Melikşah politik üstünlüğünü sağlamlaştırmak için, fethedilen yerlerdeki insanların vergi ödemek suretiyle özgürlük şekillerini kendilerinin belirleyeceğini ilan etti.¹¹⁹

4.6. Selçuklu-Gürcü Barışı

Türklerin taarruzlarına karşı duramayacağını gören ve ümitsiz bir vaziyete düşen Kral Giorgi, devam etmekte olan istilâ ve akınlara bir nihayet verebilmek için büyük sultanın yanına gidip dehalet etmekten başka bir çare bulamadığından, İsfahan'a gitmek ve büyük sultanın dergâhında kulluğunu arz etmek mecburiyetinde kaldı. İmparatorluğun azameti nispetinde şahsan büyük bir âlinecap olan Sultan Melikşah, Kralın ricalarını kabul etti, haraç vermek, kendine tâbi olmak ve aynı zamanda seferlerde maiyetinde bulunmak şartı ile onun ülkesini himaye edeceğini vaad etti ve istilânın durdurulması doğrultusunda Arran ümerasına fermanlar gönderdi. Sultan bundan başka Şekki ve Hereti bölgelerini de ayrıca krala ihsan etti ve sondan sonra ona bir Türk müfrezesi terfik ederek memleketine geri gönderdi. Fakat Kral Giorgi, Türk eminlerinden o kadar yılmıştı ki, kendisine hediye edilen bölgeleri almayı düşünmek şöyle dursun, kendi elinde bulunan Suceth ve Koukheth bölgelerini kendisine eşlik eden, Türk müfrezesine teslim etmek sureti ile büyük sultanın kendisine karşı olan teveccühünü arttırmağa çalıştı. Kral bundan sonra Likh

¹¹⁸ Lordkipanidze, *Georgia In The XI.XII. Centuries*, s. 76

¹¹⁹ Allen, *History of Georgian People*, s.94-95.

dağlarını geçerek Abhazya' ya gitti ve oradaki karargâhında oturarak büyük sultanın bir tabii sıfatı ile, Türk emîrleri ile hoş geçinmeye mecbur oldu. Şekki kralı olan Ahastan, kendi ülkesinin Gürcü kralına bağışlandığını duyunca telâşa düşmüş ve Sultan Melikşah'ın yanına gidip babası Sultan Alp Arslan zamanında kabûl etmiş olduğu İslâm dininde sabit olduğunu anlatmış ve bu sayede krallığını kurtarmıştı. Büyük sultan Melikşah bütün Arran ülkesine, Azerbaycan'a ilaveten amcasının oğlu Kutb al-Din İsmail b. Yakuti'yi umumî vâli, yani Türk hükümdarı tayin etmişti.¹²⁰

İlk bakıldığında bu anlaşma, Gürcistan için bazı rahatlıklar getiriyordu. Çünkü Türkmenlerin yaptığı yağmalarda, Gürcistan'ın uğradığı zarar, şimdi ödediği yıllık vergiden kat kat fazla idi. Ama zaman içerisinde görüldü ki, Gürcistan maddi açıdan daha kötü duruma düşmüştü. Çünkü vergi tam vaktinde ödenmesine rağmen, geri çağrılan aşiretler dönmedikleri gibi, bunlara yenileri de ekleniyordu.¹²¹

Gürcistan'ın yaşadığı bu zor durum, aynı günler içinde meydana gelen deprem felaketiyle iyece kötüleşti. Bu depremle kaleler, kiliseler ve kasabalar yerle bir oldu, birçok insan öldü. Türkler, ülkenin çoğunu işgal etmişlerdi. Kayıtların bildirdiğine göre Gürcü Kralı II. Giorgi' nin yetkisi, yalnızca Batı Gürcistan ile sınırlıydı. Harici ve dahili politik kargaşa, halk tabakalarındaki dengesizliği devamlı surette besliyordu. Mevcut feodal aristokrasinin, merkezi otoriteye karşı olan mukavemeti bir türlü kırılmıyordu.¹²²

4.7. Sultan Melikşah'ın II.Gürcistan Seferi

Sultan Melikşah (M.1086 başları) büyük bir ordu başında tekrar Kafkaslara geldi. Bu seferi de her türlü muhalefet ve mukavemet üzerinden silindir gibi geçen meşhur yürüyüşlerinden biri idi. Bütün şehirler kendiliklerinden tabiiyetlerini arz ettiler. Böylece baştan başa Ermenistan'da "onun kanunları hakim oldu" Anı emiri olup huzura gelen II. Menûçîhr Ebu'l-Fazl eski yerinde bırakıldı. Şirvan meliki Şirvanşâh Fariburz itaata girdi. 70 bin dinar yıllık taahhüt

¹²⁰ Brosset, *Histoire de la Georgie*, c.I, s.346-349; Kesrevi, s.54.

¹²¹ Şengelia, *Selçukebi de Sakartvela XI. Savkuneşi*, s.300.

¹²² Lordkipanidze, *Georgia in the XI-XII Centuries*, s.77.

etti. Bilâhere bu vergi 40 bin dinar olarak tespit edilmiştir. Ahbâr ud-D'evlet is-Selçukiyye'ye göre Sultan Errân bölgesinde iken Bizans elçisi gelerek "hazineleri doldurup taşıran, muhasipleri şaşırtan emvali" takdim etmiştir. Melikşah, Karadenize kadar ilerlemiş, sahile vardığı zaman denizde üç defa ıslattığı kılıcını buralara, ebediyen sahip olduğunu ifade etmek üzere, dalgalar arasına atmıştır. Dönüşünde yanında götürdüğü bir avuç deniz kumunu: "Baba müjdeler olsun! Oğlun dünyanın sonuna kadar hâkim oldu" diyerek Alp Arslan'ın mezarına koymuştur.¹²³

Melikşah'ın bu seferi esnasında en ciddî mukavemeti Gence şehri göstermişti. Buranın zabtı ve Emîri Fadlun'un te'dibi vazifesini Sultan, maiyetinde bulunan, Urfa fâtihi, Emir Bozan'a verdi. Bozan Gence'yi şiddetli bir muhasaradan sonra işgal ve Fadlûn'u esir etti. Gence ile çevresindeki kasaba ve kaleler doğrudan doğruya merkeze bağlandı.¹²⁴

Bu yeni fütuhat neticesinde Errân ve Ermenistan hayli zararlara uğramış ve belirlenen vergiler ağır geldiğinden ahali dağıtılmaya başlamıştı. Anı' daki Ermeni Patriği Basil (yahut Barsegh) hem kilisesinin menfaatlerini korumak ve evvelce adı geçen Philaretos'un müdahaleleri dolayısıyla sayısı dörde çıkan Ermeni Patrikliği işini düzeltmek, hem de vergileri kısmın, hafifletmek hususunda Büyük Sultan' dan istirhamda bulunmak üzere, bir dinî hey'et başında İsfahan'a gitti. Melikşah temennileri hayırhahlıkla karşılamış, Katolikosluğun tek bir makamda birleştirilmesini kabul ederek, mezhep meselelerini tanzim için Barseg' in Honi (Milikia'da) ye ve Urfa' ya gitmesine müsaade etmiş, aynı zamanda kiliselerin serbest bırakılmasını, Hristiyan halkın mükellefiyetlerinin ehemmiyetli surette azaltılmasını fermanla te'yid ederek, bu hususun nezareti için Melik Kutbûd-Din İsmâil'e emir vermiştir (1090).¹²⁵

Sultan Melikşah'ın bu çok müsamahakâr hareketi İmparatorluk dahilindeki Hristiyanların, kendilerine karşı sevgiyi, saygıyı ve devlete karşı sadakatini arttırmıştır.

¹²³ Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, s.116; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.202.

¹²⁴ Müverrih Vardan, *Türk Fütuhat Tarihi*, T.S.D., s.177.

¹²⁵ Urfalı Mateos, s.202-203.

Sultan Melikşah hakkında M.Brosset, Gürcistan tarihi isimli eserinde yer alan şu cümle çok ilgi çekicidir; **“Melikşah en büyük hükümdar ve en güzel insan idi. Keza Hristiyanlar lehine binlerce adilane işiyle tanınmıştır.”**¹²⁶

Gürcistan'da feodal prenslerden vatansever bir grup, ülkenin bu zor durumdan kurtulabilmesi, iç ve dış düşmanlara karşı mücadele edilmesine, bunun için de bütün güçlerin birleştirilmesi gerektiğine inanıyorlardı. Gürcistan için kritik bir dönüm noktası olan 1089 yılında, bu prenslerin idare ettiği bir saray darbesiyle Kral Giorgi tahtı, 16 yaşındaki oğlu David'e bırakmak zorunda kaldı.¹²⁷

4.8. Sultan Melikşah' ın Vefatı

Sultan Melikşah, Nizâm ül-Mülk'ün öldürülmesi üzerine Tac'ül-mülk Ebü'l-Ganaim'i vezirliğe getirdi. Yeni vezirin tayini ile de bütün yüksek memurlar değiştirildi. Bu suretle Nizâm ül-mülk'ün adamlarının tasfiyesine girişildi. Bu da devletin üst tabakasında huzursuzluk meydana getirmişti. Öte yandan, Terken Hatun'un oğlu Mahmut'u veliaht ile ettirme çabaları, Melikşah ile halifelik arasında çıkan gerginlik, havayı iyice karıştırmıştı. Bu gerginlik içerisinde Sultan Melikşah Halife Muktedi'yi derhal Bağdat'ı terke davet etti. Halife istediği on gün süre bitmeden, dokuzuncu gün Melikşah zehirlenerek vezirinden bir ay sonra 10 Kasım 1092¹²⁸'de öldü.

Onun zehirle bertaraf edildiği hâdisesini anlatan kaynaklar yanında, bazı müslüman ve Hristiyan müellifler bir suikast üzerinde birleşmektedir. Bu zehirletme hâdisesinde Halife ile yerlerinden atılan Nizâm ül-mülk taraftarları ve hattâ bazı açık kayıtlara göre Melikşâh' ın zevcesi, Terken hatun da zan altındadır. İbn ül-Cevzî ve Abûl-Farac bu zehirletmenin Sultanın kölesi Hurdek vasıtasıyla yapıldığını açıklamıştır. Sultan ile Halife arasındaki gerginlik hakkında bilgi veren kaynaklar çok yetersizdir. Bununla beraber Sultanın, Halifeye karşı hareketinde Batînî tesirine dair bir kayıt hiçbir esasa dayanamaz ve Tâc ül-mülk'ün, Nizâm ül-mülk'ü Batînî fedâisi vasıtasıyla öldürttüğü

¹²⁶ Brosset, *Gürcistan Tarihi, Selçuklu Devri*, s.477.

¹²⁷ Lordkipanidze, s.78.

¹²⁸ Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.133.

rivayetlerinin karışmasından meydana çıkmış olmalıdır. Terken Hatun'un eseri olan müthiş taht kavgalarının başlaması Büyük Sultan'a bir mâtem merâsimi yapılmasına ve "âdet olduğu üzere atların kuyruklarının kesilmesine" imkân vermedi. Tabutu İsfahan'a götürülerek vakıf eylediği medresesinde defnolundu. Böylece kudretlerinin zirvesine çıkan 40-42 yaşlarındaki sultan ile 70'ini aşkın vezir arasındaki ahenk, etrafın tahrik ve ihtirasları ile, bozulmuş ve hakikaten divit ile tâç birbirini takiple sukût etmiştir.¹²⁹

4.9. Gürcü Seferlerinin Sonucu

Sultan Melikşah döneminde, Kafkasların en büyük gücü olan Gürcistan tamamen Selçuklu Devletine bağlanmış ve Bizans ile olan bütün ilişkileri koparılmıştır. Şirvanşahlar Devleti, kendisini Selçuklu Devleti'nin vasalı ilan etmiş, Gence'de bulunan Şeddadiler hanedanlığının siyasi varlığına son verilmiştir.

Yine Melikşah dönemi, Türk boylarının Kafkaslara toplu olarak süratle aktıkları ve bölgede yoğun bir şekilde toplandıkları zaman olmuştur. Özellikle Alp Arslan'dan sonra Anadolu'nun Türkleşmesini sağlayan Türkmen beylerinin birçoğu, önce Transkafkasya'da yerleşmiş, daha sonra Anadolu'ya gelmiş kimselerdi. Başka bir deyişle, Anadolu'nun çok kısa bir süre içerisinde Türklerin daimi yurdu haline getirilmesinin altında yatan en büyük sebeplerden birisi, daha önce Transkafkasya'nın bütünüyle Türkleşmiş olmasıdır.

¹²⁹ Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.219.

5.BÖLÜM

SULTAN BERKYARUK DÖNEMİ (1092-1104) SELÇUKLU GÜRCÜ İLİŞKİLERİ

5.1. Sultan Berkyaruk Dönemi Taht Mücadeleleri

Sultan Melikşâh'ın ölümünden sonra eşi Terken Hatun, tasarrufundaki hazine ile emirlerin biatını ve Halife'nin tasdikini sağlamış ve dört yaşındaki oğlu Mahmûd adına Bağdat'a hutbe okutmağa muvaffak olmuştu (25 Kasım 1092). Terken Hatun bununla yetinmeyerek Emir Kür-Boğa'yı İsfahan'da bulunan veliahd Beryaruk'u yakalamak için göndermiş, kendisi de ordu ile bu emiri izlemişti. Nizâm ül-Mülk taraftarları Berkyaruk'u İsfahan'dan kaçırarak aynı yıl içinde Rey şehrinde sultan ilan ettiler. Selçuklu tahtını ele geçirmek isteyen iki taraf arasında Bürûcird'de şiddetli bir savaş oldu. Berkyaruk, Terken Hâtûn'un ordusundaki bazı emir ve askerlerin kendi tarafına geçmesiyle, bu savaşı kazandı (Ocak 1093). Terken Hatûn ve Mahmûd İsfahan'a çekildiler. Berkyaruk onları bu şehirde uzun süre muhasara etti. Neticede iki taraf; İsfahan ve Fars Terken Hatûn ve oğlu Mahmûd'a bırakılarak, Berkyaruk da sultan tanınmak ve geri kalan vilâyetlere hâkim olmak şartıyla bir anlaşmaya vardılar.

Terken Hatûn daha sonra Berkyaruk'un dayısı ve Azerbaycân vâlisi İsmâil b. Yâkutî'yi isyana teşvik etti. İsmail, Kerec yakınlarında yapılan savaşta Berkyaruk'a yenildi (Şaban 486/Ağustos 1093) ve Terken Hatun'un yanına çekildi. Ancak İsmâil, onun beraberindeki emirler ile anlaşamadığından, Berkyaruk'un annesi olan kızkardeşi Zübeyde Hatûn'un yanına gitti. Fakat o, Berkyaruk hakkında kötü niyet beslediği anlaşıldığından, emirler tarafından öldürüldü (Ramazan 486/Eylül-Ekim 1093). Ancak Terken Hatûn bir türlü saltanatı ele geçirmek husûsundaki hırsından vazgeçmiyordu. Nitekim o diğer bir taht iddiacısı Suriye Meliki Tutuş'u İsfahan'a çağırdı. Tutuş, kardeşi Melikşâh'ın ölümünü haber aldığı zaman, Rakka şehrini ele geçirmiş ve burada sultanlığını ilan etmişti (Şubat 1093). Melik Tutuş ve Berkyaruk mücadelesinde Terken Hatun'da, Tutuş ile birleşme teşebbüsünde bulunmuş. Fakat bu

teşebbüs Terken Hatun'un hastalanıp, ölmesiyle son bulmuştur. 26 Şubat 1095 yılında Rey şehri civarında Tutuş ile Berkyaruk arasındaki savaşı Berkyaruk kazanmış Tutuş'da savaş meydanında ölmüştür.¹³⁰

Diğer taraftan Muhammed Tapar ile yapılan taht mücadelesi de, 1104 yılında, Azerbaycan'da Sefid-rûd hudud olmak üzere Kafkasya'dan Suriye'ye kadar bütün vilayetler Muhammed Tapar'da kalarak Bağrat'ta hutbe Berkyaruk namına, Azerbaycan Doğu Anadolu ve Musul eyaletlerinde, sadece Muhammed Tapar'ın adı zikredilmek suretiyle bir anlaşma yapılarak sona erdi.¹³¹

5.2. Gürcistan'da Siyasi Durum

II.David "Aghmashenebeli" "Mimar"¹³² (1089-1125) tahta geçerken, bölünmüş harap olmuş bir ülke teslim aldı. Ülkesinde bulunan nüfus uzun zamandan beri şiddetli bir mücadelenin içerisindeydi. İnsanların bir kısmı evlerinden kovulmuş, dağlarda ve ormanlarda gizleniyorlardı.¹³³

David'in krallığının ilk ayları Likh dağı civarında av partileriyle geçti. İkâmet yeri Tsapilis-Thav bölgesi civarındaydı.¹³⁴

Kralın ilk amacı, ülkesini belli bir düzene sokmaktır. Ülkede bulunan bütün sınıfları hükmü altına almak istiyordu. Yüzyıllardan beri kendi başlarına hareket eden feodal prenslere gem vurmak merkezi otoriteyi güçlendirmek amacındaydı. Bütün bunların yanında Selçuklu ordusundan daha iyi bir ordu hazırlayarak Türkleri önce Gürcistan'dan sonra da bütün Kafkasya'dan atmak amacıyla methodik bir saldırı hazırlığındaydı. İlk adım, Selçukluları Kartli' den çıkarmak ve nüfusun evlerine geri dönmesini sağlamak için zemin hazırlamak ve bozulan ekonomiyi yeniden düzenlemektir.

Kral David, reform hareketlerine çok kötü bir durumda olan Gürcü ordusundan başladı. Gürcü ordusu sayısız saldırılar sonucunda demoralize olmuş ve perişan bir vaziyette idi.

¹³⁰ İbnü'l-Esir, s.202-203; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s.60-61; Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.142-144.

¹³¹ Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s.232.

¹³² Allen, *History of Georgian People*, s.96.

¹³³ Lordkipanidze, *Georgia in the XI.-XII. Centuries*, s.80.

¹³⁴ Brosset, *Histoire de la Georgia*, c.I, s.353.

Ördunun organizasyonu, Gürcistan memleketinin tarihi açısından çok önemliydi. Selçuklulara karşı yapılan uzun ve şiddetli savaştan dolayı Gürcistan, askeri mukavemetinin çoğunu yitirmişti. Ekonominin genel düşüşü ve nüfusun azalması, ordunun sayısal gücüne de büyük darbe vuruyordu. II.Giorgi döneminde kraliyet gücünün zayıflaması, buna oranla feodal lordların gücünün artması, merkezi otoriteye büyük darbe vuruyordu. Kralın sadece küçük sadık bir askeri grubu vardı. Ordunun büyük bir bölümü, Selçukluların yenilmez olduğuna inanıyorlardı. Disiplin de günden güne bozuluyordu. Askerler zamanlarının çoğunu aylak aylak dolaşarak geçiriyorlardı. Bunların hepsinin bir an önce düzeltilmesi gerekiyordu.¹³⁵

Kral David ve yanındakiler, Türklere karşı geniş bir operasyona girişmeden önce, çok iyi biliyorlardı ki iç barışı sağlamak, diğer taraftan, asi soyluları tahta tabi etmek hayatı bir meseleydi.

Asi soyluların başında Baghuaşi ve Kldekarni bölgelerinin sahibi Eristav Liparit geliyordu. Liparit II. Giorgi döneminde, merkeze göre gücünü iyice arttırmış bunun sonucunda da sadakati azalmıştı.1093 yılında, Liparit'in kendisine karşı bir suikast hazırlığında olduğunu öğrenen David, Liparit'i hapsettirdi. Fakat iki yıl sonra, krala bağlılık yemini ettikten sonra serbest bırakıldı. Hemen sonra Liparit'in kendisine karşı yeni entrikalar içinde olduğunu öğrenince David, bu asi lordu Bizans'a sürgüne gönderdi. Kldekarni Eristavlığı ortadan kaldırılarak, toprakları "Büyük Sahiplik" içine dahil edildi.¹³⁶

Buranın stratejik konumu, birleşik Gürcistan açısından çok önemliydi. Bu Eristavlığın ortadan kaldırılıp, topraklarının merkeze dahil edilmesi, Kralın gücüne güç katmış, muhaliflerinin işini de zora sokmuştu.

Bundan başka, Kral, feodal Lordlardan biri olan Bishop Modistos'un kardeşi, Dzagan Abuletisdze'ye karşı giriştiği mücadeleden başarıyla ayrılmıştı.¹³⁷

¹³⁵ Lordkipanidze, *Georgie in the XI. ve XII. Centuries*

¹³⁶ Brosset, *Histoire de la Georgie*, c.I, s.355, 356; Alexandre Manvelichvili, *Histoire de Georgie*, s.172.

¹³⁷ Şengelia, *Selçukebi da Sakartuela XI. Saukenesi*, s.323.

Gürcistan birleştirme çabaları, feodal lordlarla olan mücadeleyle sınırlı değildi. Diğer bir mücadele sahası da yerleşik sistemde kiliseyi tutan bölgelerle olanıydı. Bu mücadelelerden de David başarıyla çıkmıştı.

Gürcistan da, jurnallik geleneğini de Kral David tarafından tesis edilmiştir. Casusluk teşkilatı, Gürcistan'daki merkezi güç ve dayanıklılık açısından çok önemliydi. Kralın, büyük feodal Lordlar, kiliseler, manastırlar, kendi ordusunda ve Gürcistan'da bulunan Türk aşiretleri içerisinde de casusları vardı. Bunlar içeride ve dışarıda gelişen olaylar hakkında, Kral'ı bilgilendiriyorlardı.¹³⁸

5.3. Selçuklu – Gürcü İlişkileri (1089-1104)

Merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalışan, David çevresindeki nüfusun sadık tabakasını canlandırarak, güçlendirdi. Bunun yanında Selçuklulara karşı girişeceği mücadeleyi de başlattı. İlk iş olarak Kartli'de bulunan Türklere karşı düzenlenecek akınlar için küçük müfrezeler oluşturdu. Kurulan bu müfrezelerin saldırıları dört yıl boyunca devam etti. Bölgeden kaçan Gürcü ahalisi de yavaş yavaş evlerine dönüyorlardı.¹³⁹

Önceden de belirttiğimiz gibi, Selçuklu Devleti de siyasi anlamda çok karışık durumdaydı. Ünlü devlet adamı, Sultan'ın vekili ve veziri Nizam ül-Mülk 1092'de bir haşîşi¹⁴⁰ tarafından öldürülmüştü. Aynı yıl içerisinde Sultan Melikşah da ölünce, Selçuklu Devleti'nde taht kavgaları en üst seviyeye çıkmıştı. Bu zorluklar Gürcülerin Selçuklulara karşı etkili darbeler indirmeleri için uygun fırsatlar yarattı.

Gürcü Kralı David, Gürcistan'da Selçuklu istihkâmlarına karşı elde ettiği başarılarla güvenerek 1097 yılında, Sultan Berkyaruk'a artık vergi vermeyeceğini bildirdi. Bu deklarasyon, diplomatik dilde savaş anlamına geliyordu. Sultan Berkyaruk'tan bu meydan okumaya hiç cevap gelmedi. Böylece Gürcistan, David'in babası döneminden beri devam eden ağır ve utanç verici vergiden kurtulmuştu.¹⁴¹

¹³⁸ Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.86.

¹³⁹ Allen, *History of Georgian People*, s.96.

¹⁴⁰ Geniş bilgi için bkz. Bernard Lewis, *Haşîşiler*, trc. Ali Aktan, İstanbul, 1995, s.40-41.

¹⁴¹ Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.94.

David'in bundan sonraki adımı, Türklerin kışı Gürcistan'da geçirmelerine son vermek oldu. Bu tarihe kadar, kış mevsimi yaklaştığı zaman Türk kıt'aları, Utkvar ve İor kıyısında Auçala ve Digom'a iner ve kışı oralarda geçirirlerdi. Türkler'in Kartli'den atılmasından sonra Kral David, Gürcistan krallığı dışındaki Gürcü topraklarının tekrar birleştirilmesi için faaliyetle başladı. David' in ilk hedefi Şekki (Kakheti) ve Hereti'nin ele geçirilmesiydi. O tarihte, Şekki Prens Gurige'nin elindeydi. David 1101 yılında Gurige'nin hakimiyetinde olan Zedaze (Zeda-Zaden) kalesini ele geçirdi. Bu sırada Eristav Liparit'in oğlu Rat'da ölünce Baguaş hanedanı ortadan kalktı. Bu durum Kral David'in gücünü biraz daha artırdı. 1102 yılında Prens Gurige'nin ölümü de, David'in bu bölgede daha rahat hareket etmesine neden oldu.¹⁴²

Transkafkasya'da bu gelişmeler olurken, Selçuklu Sultanı Berkyaruk, iç karışıklıklar, taht kavgaları ve Haçlı istilasını uğraşıyordu. Berkyaruk'un bu üç cephede verdiği mücadele, Gürcü Kralı David'in başarılı icraatlerinin temel sebeplerinden idi. Berkyaruk'un, yukarıda zikrettiğimiz meseleler yüzünden, bu bölge ile gerektiği kadar ilgilenememesi, Gürcistan'da bulunan Türk nüfusunda da bir karışıklığa neden olmuştu. Bu da Türklerin disiplinini gevşetmiş, organizasyonlarının bozulmasına neden olmuştu. Sonuç olarak da bu kargaşa Gürcü Kralı David'in başarılı olmasındaki temel etken olmuştur.

Bütün bu karışıklığa rağmen, Berkyaruk, haçlı kontları Baudouin ile Joscelin'e karşı 1104 yılında yaptığı Harran Savaşı'ndan galip çıkmış ve bu iki kont esaret altına alınmıştı. Berkyaruk, o devrin iki büyük Türk Devleti Gazneniler¹⁴³ ve Karahanlılar¹⁴⁴ tarafından metbû hükümdar olarak tanınmıştır.

Bütün Selçuklu topraklarında devlet otoritesini yerleştirip huzuru ve sükûnu sağladığı bir sırada vereme yakalanan Berkyaruk, bir sedye içinde İsfahan'dan Bağdat'a götürülürken yolda ağırlaştı ve hayatından umut kesince emirlerini yanına çağırıp beş yaşındaki oğlu Melikşah'ı veliaht, Emir Ayaz'ı da ona atabeg tayin etti. Oğlunu emirlerin himayesinde Bağdat'a gönderirken kendisi de İsfahan'a dönmek üzere yola çıktı ve Burûcird yakınlarında 22 Aralık 1104

¹⁴² Brosset, *Gürcistan Tarihi*, c.III, s.479.

¹⁴³ Geniş bilgi için bkz. Erdoğan MERÇİL, *Gazneniler Devleti Tarihi*, Ankara, 1989.

¹⁴⁴ Geniş bilgi için bkz. Erdoğan MERÇİL, *"Karahanlılar" Türk Dünyası El Kitabı*, c.I, Ankara, 1992, s.240-246.

yılında öldü. Bazı tarihçiler ondan adaletli, faziletli, sabırlı ve yumuşak huylu bir hükümdar olarak bahsederlerken bazıları da içki ve eğlenceye düşkün olduğunu kaydederler.¹⁴⁵

¹⁴⁵ Abdülkerim ÖZAYDIN, “*Berkyaruk*” İ.A. c.V, İstanbul, 1992, s.514-516.

6.BÖLÜM

SULTAN MUHAMMED TAPAR DÖNEMİ (1105-1118) SULÇUKLU-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ

6.1. Muhammed Tapar'ın Tahta Çıkışı

Berkyaruk'un ölümünden sonra, vasiyeti üzerine yerine tahta çıkarılan ve adına hutbe okutulan oğlu Melikşâh tahtı muhafaza edemedi, Sultan Muhammed Tapar 1105'de Melikşah'ı ele geçirerek Selçuklu tahtını, müstakil olarak işgal etti. Berkyaruk ve onun atabeyi Ayaz'ı mağlup edip öldürdükten sonra, saltanat davasına atılan amcası Bôri-bars'ın oğlu Mengü-bars'ı diğer amcası Tekiş'in oğulları ile birlikte İsfahan kalesinde hapsetti.¹⁴⁶

6.2. Selçuklu – Şeddadi İlişkileri

Sultan Berkyaruk'un ölüm yılında çıkan karışıklıkta, Şeddadlılar'ın da zor bir durum içerisinde oldukları görülüyor. Sultan Tapar'a asi olan Bitlis, Siirt-Arzan Emiri Dilmaç'ı, Kızıl adlı bir Türkmen Beği, idaresindeki kalabalık akıncılar ile 1105 yılında Lori şehrini ve kutsal sayılan Halbat manastırını işgal edip, yağmaladı. Sonra Divin'e gelerek, buradaki Anı Emiri Manuçehr'in kardeşi Ebu Nasr'ı öldürdü.(1105) Kzıl, Divin' e gelip buranın hakimini öldürebiliyor ise mutlaka bu şehri ele geçirmiş olması lazımdır. Bunun üzerine, Ani Şeddadi Emiri Menuçehr, Selçuklu Sarayı'na Sultan Tapar'ın ziyaretine gelerek, Kızıl'a karşı kendisinden yardım istedi.

6.3.Selçuklu - Gürcü Mücadelesi

David, Şekki hakimi Ahastan'ı tam olarak hükümdarlığı altına alarak Heret ve Şekki'yi zapt etti. Ertsoh'da başarılı muharebeler yaparak, Gence Atabeg'i

¹⁴⁶ İbnü'l-Esir, c.X; s.109; Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti Tarihi*, s.232.

kumandanlığındaki Selçuklu ordusunu ve bir kısım Hristiyan işbirlikçilerini mağlup etti. Bu tarihte Tiflis Rustavi, Samkhet, Şamşvilde ve Agarni toprakları Türkler tarafından işgal edilmiş bulunuyordu.

Daha sonra David İmeret'e giderek, sekreterler şefi Çikondidel Giorgi, Theodore Orbelyan Abulet'i ve Ivone'yi yanına çağırdı. Onlarla birleşerek 1110 yılında Şamşvilde'yi zapt ettiler. Bunun üzerine Türkler, Samkhet kalelerinin büyük bir kısmını boşalttılar. Bu kaleler uzun bir dönem Gürcülerin elinde kaldı.¹⁴⁷

Türkler bu tarihe kadar bağbozumu ayında (Ekim) bütün kıtaları ile Samkhet'e giderek, kış ayından çok verimli olan Tiflis'ten Barda'ya kadar lor kıyılarına geliyorlardı. İlkbaharda çevre dağların eteklerine yerleşiyorlardı. Özellikle, hayvanlarını otatabilecekleri yeşil alanları tercih ediyorlardı. Gürcü kaynakları, Türklerin çok kalabalık olduklarını öyle ki onları görenler, dünyanın bütün Türklerinin Gürcistan topraklarında toplandıklarını zannederlerdi.¹⁴⁸

Sultan Tapar'dan yardımcı asker alan Emir Manuçehr, hemen yetişerek Divin'de Kızıl'ın kuvvetlerini bozguna uğratıp kendisini de yakalayıp kardeşi Ebu Nasr'ın mezarı yanında idam ettirilerek, Divin'i kurtarıp, kardeşi oğlunun idaresine verdi.¹⁴⁹

6.4. Ön Asya ve Yakındoğu'daki Gelişmelerin Selçuklu-Gürcü İlişkilerine Etkileri

Kral David'in tarihçisi **"Melikşah'ın ölümünden sonra tahta sahip olmak isteyenler arasında başlayan çatışmaların Büyük Selçuklu Devletinin zayıflamasına ve devletin farklı siyasi birliklere bölünmesine sebep olduğunu"** bildirmektedir. Bunun yanında **"bütün Ön Asya'da güç dengelerinin değiştiğini ve bunun sonucu olarak da Suriye ve Filistin'in Selçuklu Devleti tarafından reddedilemez bir biçimde büyük kayıplar**

¹⁴⁷ Brosset, *Histoire de la Georgia*, s.358.

¹⁴⁸ Allen, *History of Georgian People*, s.98.

¹⁴⁹ Minorsky, *Studies in Caucasian History*, s.83; Fahrettin Kırzioğlu, *Ani Şehri Tarihi (1108-1236)*, Ankara, 1982, s.63.

vermiş olduğunu, Yakın Doğu'da Gürcistan'ın lehine uluslararası durumda sarsıntıların meydana geldiğini" kaydetmektedir.¹⁵⁰

Avrupa'nın feodal şövalyelerinin, Anadolu'ya düzenledikleri haçlı seferleri Türklerin güçlerinin bölünmesine neden oluyordu. Türkler haçlılarla mücadelede, hem ekonomik yönden, hem de askeri açıdan büyük güç harcıyorlardı. Bu durum da Türklerin Gürcistan'daki durumunu zayıflatıyordu. Gürcü Kralı David, Antakya ve Urfa'nın haçlılar tarafından ele geçirilmesini bile kendisi açısından büyük bir avantaj sağlayacağı düşüncesindeydi.¹⁵¹

Gürcülerin, Gence kapılarına dayanması üzerine Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, 1110 yılında büyük bir orduyu Gürcüler üzerine göndermiştir. Her ne kadar Gürcü tarihçileri Maslato'da vuku'a gelen savaşta, Gürcü ordusunun galip geldiğini iddia etse de kaynak eserler gösteriyor ki bu savaş sonucunda da galip gelen taraf Türkler olmuştur.¹⁵²

6.5. Gürcülerin Rustavi'yi Almaları (1113)

Fakat Türk ordusunun bu başarısı, Gürcü Kralı David'in ilerlemesini durduramamıştır. David 1113¹⁵³'te Rustavi'yi aldı. Önemli bir darbe yiyen Türkler kışlık karargâhlarından uzaklaşmaya başladılar.¹⁵⁴

David, Rustavi'yi ele geçirerek, Türklerin yıllık akınlarına büyük darbe vurdu. Rustavi kalesi, Türklerin, Orta Mtkvari ve Yori çayırlarından faydalandıkları dönem içerisinde kendilerine koruma altına aldıkları bir kale idi. Türkmen grupları yukarıda adı geçen bölgelere, her sene düzenli olarak akınlarda bulunuyor ve geçirdikleri değerli eşyalar, küçük ve büyükbaş hayvanlar ve esirler ile Rustavi'ye geliyorlardı. Buraya dönmelerinin iki önemli sebebi vardı. Birincisi Rustavi'nin stratejik konumu ve kalenin çok iyi istihkam

¹⁵⁰ Nadari ŞENGALIA, "*Gruziskie İstoriki XI-XIII vv O Seldjukah*", Türkolojiçeskiy Sbornik, Moskova, 1975, s.38-52, s.47.

¹⁵¹ Manvelishvili, *Histoire de Georgie*, s.174.

¹⁵² Ahbar üd Devlet üs Selçukiye, s.82; Selçukname, I, s.42; Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, s.234; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s.65; Abdülkerim ÖZAYDIN, *Sultan Muhammed Tapar Devri, Selçuklu Tarihi (1105-1118)*, 1990, s.92.

¹⁵³ Rustavi'nin hangi yıl alındığı hakkında değişik eserlerde farklı bilgiler vardır. Allen "Gürcülerin Tarihi" adlı eserinde bu olayı 1115 olarak gösterir. Lordkipanidze "XI-XII.yüzyıllarda Gürcistan" isimli eserinde bu tarihi 1116 olarak gösterir.

¹⁵⁴ Brosset, *Gürcistan Tarihi, Selçuklu Devri*, s.483; Manvelichvili, *Historie de Georgie*, s.166.

edilmiş olması idi. İkincisi de ele geçirilen hayvanları barındırabilmek için çevrede elverişli meraların bulunması idi.¹⁵⁵

6.6. Gürcistan'ın Doğu ve Batı Sınırlarındaki Mücadele ve Lori' nin Gürcüler Tarafından Alınışı

Aynı zamanda, Gürcistan'ın batı ve doğu sınırlarında da savaş devam ediyordu. Büyük bir Türk kitlesi kışa ve dağ mevzilerine güvenerek Tao'ya geçmişti. Kral, Türkleri şüphelendirmemek için Kutayış'e gitti.¹⁵⁶

Kral David, Selçukluların kendi adamları ve ordusu içerisinde Selçuklu casuslarının olduğunu bildiği için, Selçuklu Türklerini yanıltmak için Kutayış'e doğru yöneltmişti. Amacı Tao'da bulunan Türkleri hazırlıksız yakalamaktı.¹⁵⁷

David, Şubat ayında Kartliler ve Meskhler ile Klarcet'de buluştu. Kufta'dan Çoruh boyunca ilerleyerek 1116 yılında Türkleri katletti.¹⁵⁸

David, 1117 yılında Güney Hereti'de, Gişi kalesini ele geçirerek, yöneticileri ve Grigol'un oğulları olan Aşat ve Şota'yı cezalandırdı. Böylece Hereti'nin birleştirilmesi tamamlandı. 1118 yılında Gürcistan kuvvetleri Selçuklular'ın bölgede kışı geçirdikleri Aras kıyılarına doğru ilerleyerek Lori ve Agarani kalelerini alarak "Kvemo" Kartli birleştirilmesini tamamladılar.¹⁵⁹

Lori'nin yeniden uniter yapıya dahil edilmesi politik ve stratejik açıdan çok önemliydi. Gürcistan kralı David, artık güneyden, doğu Gürcistan ve Tiflis'e giden yolu kontrol edebiliyordu. Bu da Türklerin güneyde Tiflis'e giden yollarını kesmişti. Böylece iyice avantajlı duruma gelen David Selçuklulara karşı mücadelesinde bir adım daha ilerlemişti.

6.7. Gürcü Kralı David' in Politik İttifakları

David II, Büyük kızı Tamar'ı "Şirvan kraliçesi olmak üzere", Şirvanşah ile evlendirmişti. 1116 yılında da, küçük kızı Kata'yı Bizans ile ittifakını

¹⁵⁵ Allen, *Histoire of Georgian People*, s.99.

¹⁵⁶ Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.96.

¹⁵⁷ Şengelidze, "*Gruzinskie İstoriki XI-XIII vv. O. Seldjukali*", s.49.

¹⁵⁸ Brosset, *Histoire de la Georgie*, c.I, s.360.

¹⁵⁹ Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.96.

güçlendirmek için İstanbul'a göndermiş, Dukas sülalesinde Nikoforas'un oğlu Aleksis ile evlendirmişti. Her iki kızı da eşsiz güzellikleriyle dünyaya nam salmışlardı.¹⁶⁰

Kralın gerçekleştirdiği bu evliliklerdeki politik amacı, Türklere karşı başlatmış olduğu büyük mücadelelerde kendisine güçlü ittifaklar sağlamaktır. Bizans ile gerçekleştirilecek bir ittifak ilk etapta Gürcülerin yalnızca moral motivasyonunu güçlendirecekti. Çünkü Bizans'ın içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durum, Gürcülere fiili anlamda bir yardım olanağını imkânsız kılıyordu. Bizans bir taraftan Türklerin Anadolu'yu fethi ile uğraşırken, diğer yandan Türklere karşı düzenlenen Haçlı seferleriyle, bölgeye gelmiş olan Avrupalı çapulcularla uğraşıyordu. Bütün bunlara ek olarak ülkedeki taht kavgaları Bizans'ın durumunu iyice güçleştiriyordu.

Diğer taraftan Şirvanşahlar ile yapılacak bir ittifak Gürcülere önemli bir katkı sağlayacaktı. David, Şirvanşahlar'ı kendi tarafına çektiği zaman Gürcistan'ın batı tarafını da iyice sağlama almış olacaktı.

6.8. Gürcü-Kıpçak İttifakı

Kral David gerçekten önemli başarılar sağlamıştı. Birçok kale ve şehri ele geçirmişti. O, "bu şehirleri ve kaleleri, daimî olarak elinde tutabilecek ve işgal edebilecek sayıda büyük bir ordunun yokluğunu gördü". Ayrıca, açılan imkânlardan faydalanarak, kış ve yaz demeden giriştiği seferlerde, "askerinin yeter sayıda olmadığını" arzularını gerçekleştirebilmek için tebaasının gerekenden daha az olduğunu da idrak etti. David iyice anladı ki, "başka bir kaynak yoktur." Ancak, Kıpçak milletin çok kalabalık ahalisi, savaştaki cesaretleri, savaşlardaki çeviklikleri, saldırmadaki insafsızlıkları, istenen yerleri, kolaylıkla zapt ile hâkim olabilecekleri ve arzularına kolayca uyabilecekleri, bizzat kendisi tarafından çok iyi biliniyordu. Üstelik, yakında yaşadıkları ve yerli halk olduklarından, başkalarına göre Kıpçaklar için gelmek daha kolay olacaktı. Hem Kral, yıllarca önce Kıpçak Beğleri'nin en soylusu Saragan'ın oğlu Otrâk'ın kızı ile evlenmişti. Bu kız, Kral'ın nikâhlısı ve resmî hatunu olup, bütün

¹⁶⁰ Brosset, *Histoire de La Georgie*, s.360; Manvelichvili, *Histoired de Georgie*, s.167.

Gürcistan'ın kraliçesi ve güzelliğiyle ünlü Kraliçe Guran-Dukh'tu. Kral, bütün bu maksatları için, Kıpçaklar'ın ve Kaynatası'nın gelmesini sağlamak üzere güvenilir adamlarını gönderdi.¹⁶¹

Güvendiği adamlarının başında Darval Ravine ve Giorgi vardı.¹⁶²

Yine tek kaynak olarak Kartek kroniki, 1118 yılında Kıpçaklarla ittifak yapılmasını ve onların Kafkaslar güneyine kalabalık obalar ve orduları ile göçlerini anlatıyor. Damadları Kral David'in ittifak ve yardım dileğini sevinçle karşılayan (böylece, Rus müttefik orduları baskınlarından da kurtulmak isteyen) Kıpçaklar, Gürcistana gelmek için **“Oslar (Alanlar) Ülkesi'nden güvenle geçişin sağlanmasını”** şart koştular. Bunun üzerine David, veziri Görgi ve maiyetiyle, acele Oset'e (Alan-Ülkesi'ne) gitti. Oset Kralı ve uluları, kendisini dostça karşıladılar. “Oslar ile Kıpçaklar, Kral David'e rehineler verdikten sonra, bu iki millete yaklaşmak ve aralarında barış bağları ile dostluk ittifakı kurmak kolaylaştı”. Böylece David, “Deryela (Daryal-Geçidi) Hisarlarını, bütün Oset ve Kafkas-Kapılarını güven altına aldıktan sonra, Kıpçaklar'a (bu uzun ve dar geçitlerden, korkunç uçurumlu yerlerden rahat aşabilmek, için güvenli bir yol hazırladı ve sonra da kaynatası ile birlikte büyük bir orduyu getirdi.¹⁶³

Kafkaslardan inen Kıpçaklar aileleri ile birlikte Gürcistan ve civar bölgelerde yerleştirildiler. Kral David bunlardan teşkil ettiği 40.000 kişilik bir kuvvetle ordusunu takviye etti. Ayrıca sarayda özel olarak yetiştirdiği 5000 Kıpçak gencini de merkezde görevlendirdi. Bu sıkı münasebetler sonunda Kıpçakların, Gürcülerinde mensup olduğu Hristiyanlığı kabul ettiklerini görüyoruz.¹⁶⁴

Artık Gürcistan'ın 60.000 kişilik daimi ordusunun 40.000'i Kıpçaklardan oluşuyordu. Ayrıca gerekli görüldüğü zaman Ossetya ve Dağıstan'ın yüksek kesimlerinde ücretli askerler de alınıyordu.¹⁶⁵

¹⁶¹ Brosset, *Histoire de La Georgie*, s.361, 362.

¹⁶² Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.90.

¹⁶³ Brosset, *Histoire de la Georgie*, s.363; Zeki Velidi TOGAN, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1982, s.199, 200.

¹⁶⁴ Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti Tarihi*, s.234; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1998, s.164; Kafesoğlu, *Selçuklular Tarihi*, s.51; Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, s.144; Kurat, *IV-VIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyinde Türk Kavimleri ve Devletleri*, s.84.

¹⁶⁵ Allen, *History of Georgian People*, s.100.

Kıpçakların bel kemiğini oluşturduğu Gürcistan ordusu gerçekten çok önemli başarılar elde etti. Kıpçakların, Gürcülere pozitif yönde katkıları bir hayli fazla idi. Buna rağmen, bu yerleşimcilerin, Gürcülere olumsuz etkileri de yok değildi. Göçebe bir hayat tarzına sahip olan Kıpçaklara tam olarak güvenmek mümkün olmuyordu. Çünkü, sahip oldukları kültürel unsurlar, onların tam olarak hükümlanlık altına alınmasına engel oluyordu. Kral David bunu sağlamak için onları yerleşik hayata sevk etmeye çalıştı ise de bunda tamamiyle başarılı olamamıştı. Kıpçaklar zaman zaman Kral'a isyan ediyorlardı. Bir defasında suikast girişiminde bile bulunmuşlardı.¹⁶⁶

6.9. Muhammed Tapar'ın Ölümü (18 Nisan 1118)

Sultan tapar, buhranlı bir devrede Selçuklu Devleti'ni iç ve dış düşmanlara karşı korumuş, birliği kurmuş bir hükümdardı. Hastalığından kurtulamayacağını anlayınca, 1118'in Mart ayında Kurban bayramında tertip eylediği büyük bir ziyafet ve merasim esnasında 13 yaşındaki oğlu Mahmud'u tahta çıkarmış ve bütün emirlerin bi'atini almıştır. Bundan kısa bir süre sonra 18 Nisan 1118'de vefat etmiştir.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.91.

¹⁶⁷ İbnü'l-Esir, c.X, s.184; Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.235; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s.66.

7.BÖLÜM

SULTAN SENCER DÖNEMİ (1118-1157)

SELÇUKLU-GÜRCÜ İLİŞKİLERİ

7.1.Sencer'in Tahta Çıkışı

Sultan Muhammed Tapar'ın ölümü üzerine, Horasan'da Melik olarak oturan ve o bölgede büyük başarılar kazanan Melik Sencer, kardeşinin ölümüne çok üzölmüş ve mateme bürünmüştür. Merv şehri yedi gün boyunca yas tutmuş, hatipler Sencer'in emriyle Sultan Muhammed'in güzel davranışlarından ve iyiliklerinden bahsetmişlerdir. Sencer; Berkjaruk ve Muhammed Tapar mücadelesinde, aynı anadan olduğu için Muhammed Tapar yanında yer almıştır.¹⁶⁸

Sultan Muhammed Tapar'ın ölümünden sonra sultanlığını ilan eden Mahmud, Sencer'in yeğeni ve damadı idi. Saltanat konusunda amcasıyla ilk başlarda anlaşma zemini arayan Mahmud, bir türlü anlaşma sağlayamadığı için amcasına karşı ordu hazırlattı. Mahmud ile Sencer'in orduları 12 Ağustos 1119 yılında Tahran yakınlarındaki Zive'de karşılaştı. Bu karşılaşmadan Sultan Sencer galip çıkmış ama yine de yeğeniyle anlaşarak barış yapmışlardır. Bu anlaşmaya göre Rey şehri kendi hakimiyetinde kalmak şartıyla imparatorluğun bütün batı bölgelerinin yönetimini onun hakimiyetine bıraktı. Bu anlaşmaya göre, diğer Selçuklu emir, melik ve beyler, Sultan Sencer'e tabi olacaklardı. Yine bu anlaşmayla merkezi İsfahan ve daha sonra da Hemedan olmak üzere "İrak Selçukluları Devleti" kurulmuş oluyordu.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Sevim-Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, s.204-205.

¹⁶⁹ İbnü'l-Esir, c.X, s.193; İmad ad-din Al-Kâtip Al İsfahani, **Zübdet an-Nusra ve Nuhbat al Usra**, M. Th. Houtsma, 1889, trc. Kivameddin Burslan, İstanbul, 1943, s.126; Turan, **Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, s.237.

7.2. Sultan Sencer'in Kafkasya Politikası

Sultan Sencer, gayri müslimlere karşı, Aşağı Türkistan'dan Kafkas dağlarına kadar geniş bir alanda savunma hatları oluşturmuş ve onlarla yaptığı mücadelelerde büyük başarılar kazanmıştır.

Sultan Sencer "En Büyük Sultan" olarak devletin içerisinde bulunduğu parçalanmışlığı ve taht kavgalarını önlemek, devletin birlik ve beraberliğini sağlamak için uğraşırken, Kafkaslar'da Türk yurtlarına karşı başlayan hareketlerin önüne geçebilmek için bizzat kendisi değil de kendine bağlı kuvvetlerle savuşturmaya çalışıyordu. Sultan, Kıpçaklara ve Gürcülere karşı Irak Selçukluları Devleti'nin güçlerine takviye ederek Kafkasya bölgesine gönderiyordu. Bundan sonraki Selçuklu-Gürcü mücadelesi, Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olan Irak Selçuklu Sultanlığı ile Azerbaycan atabegleri arasında geçecektir.

8.BÖLÜM

IRAK SELÇUKLULARI VE GÜRCÜ İLİŞKİLERİ (1118-1161)

8.1. İldeniz Atabeglerinin Selçuklu Devleti'ndeki Rolü

XI.yüzyılın sonu ve XII.yüzyılın başlarında Büyük Selçuklu Devleti içerisindeki siyasî buhranların artması nedeniyle, merkeze bağlı ancak, yarı-müstakil devletler kendi başlarına hareket etmeye başlamışlardır. Bunlar arasında Transafkasya tarihi için çok önemli olan Irak Selçukluları ayrı bir önem kazanmaktadır. Başkenti Hemedan olan bu devlete Selçuklu hanedanının küçük kollarından biri hükümdarlık yapıyordu. Kafkaslar artık bu devletin hâkimiyet sahasında idi.

Kafkaslar, Selçuklular için çok önemliydi. XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Azerbaycan, Arran, Derbend, Gürcistan da dahil olmak üzere Güney Kafkaslar Türk aşiretlerinin yerleştiği belli başlı bölgelerden birisi haline gelmişti. Selçuklular devrinde Ön Asya tarihinin gelişme seyrine etki eden askeri ve siyasî olaylarda bu memleket çok önemli rol oynamıştır. Onun için bölgenin ehemmiyetine binaen devlet içerisinde birisinin hizmetleri dikkate alınırken, Azerbaycan Atabegi¹⁷⁰ olarak tayin ediliyordu.

Bu gelenek Irak Selçukluları devrinde de muhafaza edilmişti, saraya hizmetleri dolayısıyla sultanın takdirini toplayanlar bu memleketlerin idaresini ele geçirmeye çalışıyordu. Bu hakkı kazananlar ise belli bir süre sonra Irak Selçuklu Devleti'nin saraylarında devletin üst düzey yönetiminde yer alıyordu. Mesala bunlardan İldenizli Atabeglerinin önemi çok büyüktür. Azerbaycan

¹⁷⁰ "Melik" ünvanı doğuşları anından isimlerinin başına getirilen Selçukoğullarından Türk imparatorluk prensi şehzâdeler bebek denecek kadar çocuk yaşında, askeri eğitime başlatılırdı. Bu eğitimden "atabey" denen çok itimad edilen bir general sorumlu idi. Atabeyler, hanedandan olamazdı. Atabeyler, Oğuz kabile şefleri arasında, devlete hizmetleriyle ve savaş meydanlarında temayüz etmiş genç veya yaşlı ama mutlaka Türk aslından generallerdi. Bunlara emir denir ve isimlerinin sonuna o çağda çok yüksek bir unvan olan "Bey" şanı gelirdi. Atabey, atabeyi tayin edildiği şehzadeyi en geniş selahiyetlerle eğitirdi. Askeri terbiye esastı. Kültür dersleri şehzâdenin istidâdına göre düzenlenirdi ve ikinci derecede idi. Hocaları, atabey seçerdi. Atabey, bebek şehzâdeye tâzimle muamele ederdi. Çünkü bir gün tahta çıkabilir, hâkan olabilirdi. Bkz. Yılmaz ÖZTUNA, *İslam Devletleri Devletler ve Hanedanlar*, c.1, Ankara, 1996, s.495.

Atabegi olan İldenizliler¹⁷¹ XII. Yüzyılın ikinci yarısında fiilen Irak emaretinin kaderine hâkim olmuşlardır. Bunun içindir ki, Irak Selçukluları ile Kafkasların çok taraflı ilişkilerinde Sultanlarla İldeniz Atabegleri arasındaki karşılıklı ilişkiler çok önemli idi.¹⁷²

8.2. Didgori Savaşı ve Tiflis'in İşgali

1120 yılının Şubat ayından 1121'in Haziran ayına kadar Gürcü kuvvetleri doğu ve güneybatı Transkafkasya'da bulunan Selçuklulara saldırdılar. Türkleri müstahkem yerlerinden dışarı attılar. Bunun yanında Kral II. David Transkafkasya'nın büyük yerleşim birimlerinde de Türklere karşı saldırılarını sürdürüyordu. 1120 yılından itibaren Tiflis'e saldırmaya başlamışlardı.

Bu tarihten önce Tiflis çevresindeki kale ve şehirler ele geçirilmiş, böylece şehri kuşatma altına almıştı. Şehirde önemli ölçüde tüccar nüfus bulunmakta idi.¹⁷³

Tiflis'te yaşayan Müslüman halka şiddetli baskılar yapmakta ve yılda 10.000 dinar gibi oldukça ağır vergiler almakta idi. II. David kendilerine karşı takip etmekte olduğu bu şiddet ve insanlık dışı politikalarına uzun zaman tahammül eden Tiflis Müslümanları, nihayet 1121 tarihinde Irak Selçuklu Sultanı Mahmud'un kardeşi ve o zamanlar Arran, Nahcivan ve Aras nehrine kadar olan memleketlerin hâkimi bulunan Melik Tuğrul'a haber göndererek **"kendilerini Kral David'in baskılarından kurtarmasını ve Tiflis'e gelip hâkim olmasını"** bildirdiler.¹⁷⁴

Melik Tuğrul bu teklifi kabul etmiş, fakat Gürcülere karşı girişeceği bir sefer için yalnız kendi kuvvetlerinin kâfi gelmeyeceğini anlamış ve çevredeki emirlerinden yardım istemişti.

¹⁷¹ Geniş bilgi için bkz. Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s.200-201.

¹⁷² Rauf A. HÜSEYNOF, *"Irak Selçukluları ve Kafkasya"*, VII. Türk Tarih Kongresi, c.I, Ankara, 1970, s.395-404.

¹⁷³ Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.97.

¹⁷⁴ Brosset, c.I, s.365; Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.235, 236.

Mardin Emiri İlgazi¹⁷⁵'ye, Dübeys b. Sadaka'ya haber gönderdi. Hepsi birleşip Gürcülere karşı hareket etmeyi kararlaştırdılar. Yanlarında Melik Tuğrul'un atabegî Gündoğdu da vardı.¹⁷⁶

Müttefik güçler, birleşme yeri olarak Tiflis kapısını kararlaştırmışlardı. Başkumandan mevkiisindeki İlgazi emrindeki yaklaşık 30.000 kişilik ordu Manglish Trialeti boyunca uzanan bölgeleri ele geçirerek Tiflis'e yarım gün mesafede olan Didgori yakınlarında kamp kurdu.

8.2.1. Gürcistan Ordusunun Durumu

Bu sırada Kral David de ordusuyla bölgeye ulaşmıştı. Gürcistan ordusunda, 40.000 Gürcü askeri, 15.000 Kıpçak, 500 Osetyalı paralı asker ve ayrıca 200 haçlı askeri vardı.¹⁷⁷ Sayılardan anlaşıldığı üzere Gürcü ordusunda önemli sayıda Kıpçak askeri vardı. Bu orduda, Haçlılardan bir grubun bulunmasının birkaç önemli yönü vardı. Birincisi, haçlıların, Türklerle savaşmaktaki sahip oldukları tecrübe, ikincisi ve daha önemlisi de bu muharebedeki sembolik ve politik rolleriydi. Bunun anlamı şu idi; Batı ülkeleri Gürcistan'ın Selçuklulara karşı yaptıkları mücadeleyi destekliyorlardı. Bu destek haçlıların, Gürcülere olan sempatilerinden kaynaklanmıyordu. Bu desteğin tek nedeni iki tarafın düşmanının aynı olması idi.

8.2.2. Muharebenin Başlaması

Gürcistan ordusu Nikbis Gorge'de kamp kurdu. Kral, geri çekilme olasılığı karşısında, yolu kesti. Dar ve derin vadi geçiti tutuldu. Ordunun büyük kısmı, Kral'ın emrinde düşmana saldırmak için bekliyordu. Ordunun arka kısmını Prens Dimitri idare ediyordu.¹⁷⁸

Haçlılar karşısında kazandığı zaferler dolayısıyla Gürcistan'ı ezeceğinden emin bulunan İlgazi, Selçuklu Melik Tuğrul'un yetişmesini beklemeden Tiflis'e yaklaştığı iki dağ arasında ordugâh kurdu. Hattâ nişan ve bayraklarından

¹⁷⁵ Geniş bilgi için bkz. Ali Sevim, *Ünlü Selçuklu Komutanları*, Ankara, 1990, s.71, 72.

¹⁷⁶ İbnü'l-Esir, c.X, s.450.

¹⁷⁷ Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.98.

¹⁷⁸ Manvichuili, *Histoire de Georgie*, s.168.

tanıdığı Kıpçak öncülerini görünce bunların kendisine katılacaklarını sanarak hakir gördüğü düşmana ehemmiyet vermeden burada kaygısızca kaldı.¹⁷⁹

Fakat Kral David, bu durumda bulunan İlgazi' nin ordusuna ani bir baskın yapıp müthiş bir bozguna uğrattı. Türk askerleri esirler ve ganimetler bırakarak süratle uzaklaşıyor; Kıpçak ve Gürcü kuvvetleri takibe koyularak Müslümanları öldürüyorlardı. Ölümünden ve esir olmaktan kurtulan askerler hiddetten elbiselerini yırtıyor ve başlarına toprak saçarak Türk usulüne göre mâtem yapıyorlardı. Tuğrul ve diğer melikler ağlayarak halka bu hazin mağlubiyeti anlatıyor; intikamını alacaklarını bildiriyorlardı.¹⁸⁰

Bütün kaynaklar, Didgori muharebesinin 1121 yılının Ağustos ayında olduğunda mütabıktır. Fakat savaşın Ağustos'un kaçında olduğuna dair değişik bilgiler vardır.¹⁸¹ Brosset, *Histoire de la Georgie* adlı eserinde savaşın 18 Ağustos'ta cereyan ettiğini bildirmektedir.¹⁸²

8.2.3. Didgori Muharebesinin Önemi

Gürcüler, bu savaşta yaklaşık 4.000 kadar Türkü tutsak etmişlerdi. Çok sayıda silah ve mücevher ele geçirmişlerdi. Bu mücevherler arasında çok değerli parçalar elde etmişlerdi. Mesela Dübeys b. Sadaka'nın gücünü sembolize eden altın kolye de ele geçirilmiş ve bu zaferin anısına David tarafından Gelati manastırına hediye edilmiştir.

Bu savaş, Türklerin yenilmezliği hakkındaki, yerleşmiş ve asla değişmeyecek zannedilen mit'i ortadan kaldırdı. Gürcülerde kaybolmuş olan özgüveni yeniden tesis etmişti. İnsanların Kral David'e olan güvenleri iyice artmıştı. Gürcü Kralı bu galibiyet ile, içeride bulunan siyasi rakiplerini de sindirmişti. Didgori muharebesi, bir anlamda Tiflis kapılarını da Gürcülere açmıştı. Kısa bir süre içinde olsa Türklerin saldırı güçlerini zayıflatmıştı.

¹⁷⁹ Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.270.

¹⁸⁰ İbnü'l-Esir, s.450; İbn-i Kesir, *El Bidaye ve'n-Nihaye*, çev. Mehmet Keskin, İstanbul, 1995, s.351; *Azimi Tarihi, Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler*, Ankara, 1988, s.44; İbnü'l-Adim, *Bugyetü't-Taleb fi Tarihi Haleb (Seçmeler)* çev. Ali Sevim, Ankara, 1959, s.419.

¹⁸¹ Manvelichvili, *Gürcistan Tarihi (Histoire de Georgia)*, adlı eserinde bu savaşı Ağustos'un 14'ü olarak göstermiştir; Allen, *Gürcülerin Tarihi "History of Georgian People"* adlı eserinde, Didgori savaşını 13 Ağustos olarak kaydetmiştir.

¹⁸² Brosset, *Histoire de la Georgie*, c.I, s.361.

8.2.4.Tiflis'in İşgali (1122)

1080'lerde, Gürcistan'da Selçuklu nüfuzu iyice arttığı dönemde, birçok şehir gibi Tiflis de Selçuklu egemenliğine girmişti. Bu şehrin, Gürcü dilinde sıcak anlamına gelir¹⁸³. Tiflis bir süre Caferoğlu Emirliği hakimiyeti altında idi. Fakat bir süre sonra, şehir ihtiyarlarından oluşan bir konsül tarafından yönetilmeye başlanmıştı.¹⁸⁴ Tiflis, doğu-batı ve batı-doğu yol bağlantı güzergahı üzerinde ticaret yollarının kesiştiği bir korumda bulunmaktadır. Bundan dolayı tarihi boyunca önemli bir ticari merkez olmuştur. XII. yy'ın yarısında da Tiflis bu ekonomik potansiyelini korumuştur. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Gürcü Kralı David II, 1121 tarihine kadar Tiflis çevresindeki şehir ve kaleleri ele geçirmiş, 18 Ağustos 1121 tarihinde Didgori muharebesinde, Selçuklu kuvvetlerini mağlup ederek, Tiflis'i iyice zor durumda bırakmıştır.

Tiflis kuşatması, şehirde bulunan ahaliye, büyük sıkıntılar vermeye başladı. Halk mahvolacaklarını anlayınca, şehrin kadısını ve hatibini Gürcülere gönderip barış istediler, fakat Gürcüler onları dinlemeyerek, ikisini de korku ve dehşete düşürdüler.¹⁸⁵ Daha sonra da bu iki elçiyi yakalayarak öldürdüler.¹⁸⁶ Sonra da zorla şehri işgal ettiler. Ahalinin çoğunu öldürdüler. Çoluk çocuğu ve kadınları esir aldılar. Bütün şehri baştan aşağı yağma ettiler.¹⁸⁷ Urfalı Mateos da Tiflis işgalini şöyle naklediyor: "Gürcistan Kralı David, Tiflis şehrini Türklerden aldı ve şehirde şiddetli bir katliam icra etti. O, 500 insanı da kaziğe vurdurmak suretiyle işkenceyle öldürttü."¹⁸⁸

Bu Ermeni tarihçinin itirafları bize, Gürcülerin fırsat ellerine geçtiği anda Müslüman ahaliye neler yaptığını göstermektedir. Zira, uzun yıllar boyunca Türklerin hakimiyetlerinde olan Tiflis'teki gayr-i müslim ahalinin, burnu bile kanamazken, Gürcüler Tiflis'i alır almaz burada yaşayan Müslüman ahaliye inanılmaz işkencelerde ve insanlık dışı davranışlarda bulundular. Bu zihniyetin XXI.yy'da dahi hiç değişmeden devam ettiğini ibretle görmekteyiz.

¹⁸³ E. Smith- H.G.O Dwith, *Missionary Researchs in Armenia*, London, 1834, s.123.

¹⁸⁴ Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.97.

¹⁸⁵ İbnü'l-Esir, c.X, s.450.

¹⁸⁶ İbn Kesir, *El Bidaye Ve'n-Nihaye*, c.?, s.351.

¹⁸⁷ İbnü'l-Esir, c.X, s.450; İbn Kesir, c.?, s.351.

¹⁸⁸ Urfalı Mateos, CCXXXII, s.270.

Kral David şehri yağmalayıp, yakıp yıkmakla kalmamış, Ermeni kroniği Mateos'ın da açıkça ifade ettiği gibi 500 masum Müslüman Türkü de kazıklattıktan sonra, şahsına has özel mülk haline getirmişti. Böylece Tiflis, Kıpçaklar sayesinde ilk defa Aphaz-Kartel Bagratlıları eline geçip, yeniden bir Hristiyan beldesi olmaya başladı. Böyle olmasına rağmen, Tiflis'in şehir ve vilayetlerinde Türkler kendi kültür ve medeniyetlerini öylesine güçlü yerleştirmişler ve Türk-İslam kültür ve medeniyeti öyle derin izler bırakmıştı ki, David'in sülalesinden Bagratlı kralı ve kraliçeleri dahi, burada Arapça yazılı İslami paralar kestirip, işletmeye mecbur kalmışlardır.¹⁸⁹

8.3. Sultan Mahmud'un Gürcistan Seferi (1124)

Selçuklu kuvvetlerinin, Gürcistan topraklarında başarısız olması, bölgedeki Selçuklu hakimiyetini ve buralardaki Müslüman-Türk nüfusunu perişan etmiş, binlerce Türk yersiz yurtsuz kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı.

Bunun üzerine Tiflisli Müslümanlar, Gürcülere karşı yardım istemek üzere Bağdat'a geldiler. Sultan Mahmud'un bu sırada Hemedan'da olduğunu öğrendiler ve onun yanına gidip yardım dilediler.¹⁹⁰

Öte yandan, Kral 1123 yılında, Şirvan'a girdi. Şirvanşah'ın ikametgâhı olan Gülistan'ı ele geçirdi.¹⁹¹ Mart ayında Dimanis'i aldı. Şapur'an'da Derbent kumandanına taarruz etti. Ghassani ve Kazand kalelerini ele geçirdi. Mayıs ayında, Somkhit, Gagni Terunaken, Kavazin, Manasgomni ve Kalincakar kalelerini aldı.¹⁹²

Bütün bu gelişmeler üzerine Sultan Mahmud bizzat kendisi Gürcistan üzerine sefere çıkmaya karar verdi. Büyük bir ordu ile Şirvan'a gelen Mahmud, Şirvan Meliki Anuşirvan'ın her defasında Selçuklu Devletine karşı ihanet içerisinde olması ve Gürcülerle işbirliği yapmaktan çekinmemesi sebeplerinden, Sultan bu meliki hapsettirmiş ve Şirvan'ı harap etmiştir.

¹⁸⁹ İbnü'l-Adim, *Bugyetü'l-Taleb fi Tarih-i Haleb*, s.420; Urfalı Mateos, CCXXXIV, s.272; Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.270.

¹⁹⁰ İbnü'l-Esir, c.X, s.450.

¹⁹¹ Minorsky, *Studies in Caucasian History*, s.84.

¹⁹² Brosset, *Gürcistan Tarihi (Selçuklu Devri)*, c.III, s.488.

Selçuklu Sultanı Mahmud da Şirvan'a geldiği için Kral David geceleyin bozguna uğramış ve Şaburgan'dan çekilmiştir. Selçuklu hazinesine yıllık 40.000 dinar altın vergi ödeyen Şirvan ve Şaburan kurtarılınca Nizam ül-mülk'ün oğlu olan vezir Osman, Sultan Mahmud'u dönmeye zorlarken halk da bu havâlide İslâmiyetin tehlikede olduğunu belirtiyor ve sultanın kalmasını istiyorlardı. Nihâyet Sultan Mahmud da bir müddet kaldıktan sonra kralı takip etmeksizin döndü.¹⁹³

İbn ül-Esir Şaburan'da Kıpçaklar ile Gürcüler arasında şiddetli bir ihtilaf ve husumet olduğunu ve kralın da bu sebeple hezimete uğradığını anlatır; fakat Gürcü kaynağının belirttiği gibi, karşısındakilerin de Kıpçak askerleri olduğundan bahsetmez. Ama bu durum David'in ordusundaki Kıpçakların kendi soydaşları olduğunu ve onlara karşı saldırıldığını görünce yalnız savaştan vazgeçmediklerini değil bizzat Kral'a karşı da isyan hâlinde bulunduklarını ifade eder. Bu sebeptir ki, Kral David gece karanlığında bozguna uğrayarak 1124 yılında döndü. Kıpçak askerlerine Kartli'de kışlık mahaller inşa etti. Müteakiben Kür ve Çoruh havzâsında kışlayan Türkmenlere saldırdı, Ahalkelek'i işgâl etti. Oltu'yu yakıp yıktı.¹⁹⁴ Bütün bunlar bir süre içinde olsa Sultan Mahmud'un Transkafkasya'ya hakim olduğunu göstermektedir.

8.4. Gürcülerin Ani'yi İşgali

20 Ağustos 1124 günü David, Arpaçayı başları mevkiinde iken, Ani şehrinin Hristiyan ileri gelenleri Ani'nin kendisine teklif edileceğini ve Ani'yi gelip teslim almasını bildirdiler. Askerlerinin, hemen toparlanıp gelmeleri için her yana ulaklar gönderdi ve üç gün sonra Kral David'in yanında 60.000 civarında süvari birikmiş oldu. Buradan üç günde ordusuyla Ani şehrine varan David, şehri, kalelerini, bağlı-bahçeli yerleri hiçbir mukavemet görmeden ele geçirdi.¹⁹⁵

Anı Emiri Ebu'l-Asvar'ı sekiz oğlu, hatunları ve hizmetlileri ile birlikte tutsak alarak Aphazya'ya gönderdi. Ani'nin korunmasını, Meskh Aznavurları'na tevdi

¹⁹³ İbnü'l-Esir, c.X, s.486.

¹⁹⁴ Brosset, *Histoire de la Georgie*, c.I, s.369; Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.271.

¹⁹⁵ Müverrih Vardan, *Türk Fütuhât Tarihi*, s.196.

ederek şehirde çocuk yaşta bulunan Anılı Samuel ve Vardan Orbeli Abuleth ile oğlu Ivane'yi vali ve koruyucu olarak bırakan Kral David, 60 yıldır Müslümanların, tepesine hilal-i alem koyarak Fethiye adı ile cami olarak kullandıkları Katedralin tepesinden hilali indirip, haç taktırarak yeniden kilise olarak takdis ettirip, Ermenilerin ibadetine vermiştir. Sonra da Kartli'ye çekildi. Kral askerlerini birkaç gün istirahat ettirdikten sonra Şirvan'a gidip Şamakya şehrini, Bigri kalesini ve bütün Şirvan'ı alarak, orada güçlü garnizonlar bırakıp geri döndü.¹⁹⁶

8.4.1.Sultan Mahmud'un Ölümüne Kadar Ani'nin Durumu

Ani'nin, bölge için ekonomik ve stratejik açıdan önemi çok büyüktü. Bu nedenle şehir Gürcüler açısından çok önemliydi. Buna karşın, Müslüman emirleri de Ani'yi kaybetme niyetinde değillerdi. Çünkü böyle bir durumda Transkafkasya'da çok zor bir duruma geleceklerdi. Ani'nin kaybedilmesi, bölgedeki güney istihkâmların da tehlikeye girmesi anlamına geliyordu.

Anı felaketini duyan Fadlun¹⁹⁷, izin alarak ordusu ile Horasan'dan dönüp, 1125 yazında, komşu Duvin ve Kars Emiri'nin de yardımı ile, Ani'yi kuşatmıştı. Bir yıla yaklaşan sıkı kuşatma sırasında Ani 'dekiler, yiyecek darlığından ve Kıpçakların yardıma gelmeyişinden bunalıp, umutsuzluğa düştüler. Bunun üzerine Ani valisi Abulet, 20 Ağustos 1064'te Alp Arslan tarafından "Fethiyye" adıyla camiye çevrilen eski katedral, 60 yıl sonra geçen yıl yeniden Gregoryan Kilisesi yapıldığından, artık bu tapınağın üzerinden haçın indirilmemesi ve suçlu-suçsuz bütün şehir halkı için umumi bir af ilan edilmesi şartı ile, 1126 yazında Emir Fadlun'a (1126-1130) Ani ve bütün mülhaklarını teslim ederek, kendi malikanesine döndü.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Brosset, *Histoire de la Georgia*, c.I, s.370; Minorsky, *Studies in Caucasian History*, s.85; Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.120.

¹⁹⁷ Ani Emiri Ebu'l-Asvar II, 1123'te Şirvan'a gelen Sultan Mahmud'un emrine büyük oğlu Fadlun'un başkumandanlığında bütün Ani ordusunu göndermişti. Fadlun kendi ordusuyla Sultan ile birlikte İsfahan'a, oradan da Büyük Sultan Sencer'in emrine girmek üzere Horasan'a gitmişti. Minorsky, *Studies in Caucasian History*, s.83, 84.

¹⁹⁸ Brosset, *Histoire de la Georgie*, c.I, s.379-380; Vardan, *Türk Fütuhât Tarihi*, s.197, 198; Minorsky, *Studies in Caucasian History*, s.85.

8.5. Gürcülerin Tarihinde Kral David II'in Önemi

XI.yy'ın son ve XII.yy'ın ilk çeyrekleri Gürcistan tarihi açısından çok önemli bir periyot idi. 1089 yılında tahta çıkan ve tahtta bulunduğu süre içerisinde, gerçekleştirdiği faaliyetler sonunda Agmaşenebeli unvanını alan II. David, gerçekten çok önemli başarılar elde etmişti.

David, Daryal'dan İspir'e, Pitsunda'dan Hazar Denizi'ne kadar bütün Gürcistan ülkesini kontrol altına almıştı. Geniş bölgeleri dominyonlar olarak birleştirdi. Şirvan'da Hristiyan monarşisinin, hegemonyasını tesis etti. Gerçekleştirdiği reformlar, uyguladığı yönetim metotları çok eskiydi. Özellikle askeri alanda ve merkezi otoritenin güçlendirilmesi için yaptığı çalışmalar, Gürcüler lehinde çok etkili sonuçlar vermişti.

Gürcistan, XII.yy'ın ilk çeyreğinde, yakın doğuda Bizans imparatoruna rakip, Kafkasya'da da en etkili güç konumuna geldi. Önemli bir gelişme de, David'in Bizans unvanlarını reddedip, "Krallar Kralı", "Batının ve Doğunun Kralı" ve "Diktatör" diye unvanlar kullanmaya başladı.¹⁹⁹

David'in saltanatı döneminde, Gürcistan güçlü bir Hristiyan dünyası olarak biliniyordu. Bunun en büyük kanıtlarından biri ise Kiev prensi İsyaslav ile David'in kızı veya kız torununun evliliği gösterilir. Bu evlilik, Kiev prensine prestij kazandırmıştı. Gürcistan'ın Hristiyan dünyasında giderek artan prestiji, Gürcülerin haçlılarla kontak kurmasına da neden olmuştu.²⁰⁰

Gürcistan Kralı II. David' in kendi halkı için Gürcü kroniklerinde geçen şu düşüncesi de çok ilginçtir;

"Gürcü ırkı eski zamanlardan beri, kendilerine karşı hain ırk olmuştur. Yüksek mevkilere gelmiş, beslenmiş ve şan, şöhret sahibi olmuş insanlar, yöneticilerine karşı fena niyetler beslemişlerdir."

Bu düşüncede olan David, kendi insanlarına düşünmek, rahat etmek, birbirleriyle görüşüp çeşitli teşebbüslerde bulunmalarına fırsat vermemek için, onları hep çalıştırmış, düşünceleri için onlara hiç fırsat vermemiştir.²⁰¹

Gürcistan Kralı David II (Agmaşenebeli) 1125 yılında öldü.

¹⁹⁹ Manvelichvili, *Histoire de Georgia*, s.169.

²⁰⁰ Allen, *History of the Georgian People*, s.102.

²⁰¹ Brosset, *Gürcistan Tarini (Selçuklularla İlgili Dönem)*, c.III, s.495.

Sultan Mahmut'un Ölümü

Sultan Mahmut, zaman zaman hastalanıyordu. Sonunda tekrar ağır bir şekilde hastalandı. Hastalıktan kurtulamayan Sultan Mahmut 10 Eylül 1131'de Hemedan'da öldü.²⁰²

8.6. Sultan Davud (1131-1132) – Sultan Tuğrul II (1132-1134) Dönemleri

Mahmud'dan sonra oğlu Davud sultan oldu, fakat uzun süre hükümdarlık yapamadı. Çünkü Sencer'in ısrarı üzerine tahtan çekilmek zorunda kaldı. Zaten Davud sadece Cibalile Azerbaycan eyaletlerinde tanınmış, Davud adına hutbe sadece bu bölgelerde okunmuştur.²⁰³

Mahmud'un ölümüyle başlayan saltanat mücadeleleri Sultan Tuğrul döneminde de devam etmiştir. Sultan Sencer, Mes'ud'a karşı Tuğrul'u tutup sultanlığa geçirdi ise de devamlı meşgul olamadığından atabeg ve emirlerin ihtirasları Selçuk şehzadelerini oyuncak haline getirmiş; karşılıklı savaşlar ve buhran ve mücadeleler şiddetlenmiştir. Bu durumdan faydalanan Abbasi Halifelerinin cismani hakimiyetlerini kurmaya çalışmaları mücadeleleri kuvvetlendirmiş ve karma-karışık bir hale getirmişti. Halife Mustarsid kendi siyaseti ve menfaati icabı Mes'ud'u tantanalı bir şekilde Sultan ilan etti ve 1134'te Tuğrul'un ölümü ile Mes'ud müstakil sultan oldu.²⁰⁴

8.7.Demetre I'in Gürcistan Tahtına Çıkışı

I. Demetre, Kral David'in oğluydu. Babasının sağlığında devlet işlerinde ona yardımcı oluyordu. Babasıyla birlikte savaşlara da katılıyordu. Ancak o babası gibi güçlü, kabiliyetli kişiliğe sahip değildi. 1125 yılında babasının ölümünden sonra tahta I. Demetre geçti.²⁰⁵

²⁰² Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.241.

²⁰³ İbnü'l-Esir, c.X, s.28.

²⁰⁴ Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, s.250, 251.

²⁰⁵ Manvelichvili, *Histoire de Georgie*, s.171.

I.Demetre, saltanatı boyunca (1125-1156), babasının, ele geçirilen bütün bölgelerin Gürcistan içerisinde birleştirilmesi yönündeki dış politikasını uygulamaya çalıştı. Ama bu uygulaması zor bir politikaydı. Çünkü, Kral David'in ele geçirdiği topraklarda ve çevresinde bulunan Müslümanlar, Gürcülere devamlı mukavemet gösteriyorlardı.

Yine bu tarihte, Apulet'in oğlu Ivone, Demetre'yi öldürtmek istedi. Fakat bunu önceden haber alan Demetre, baba oğul ikisini de Dımanış kalesine hapsetti. Demetre'nin tahta çıktıktan sonra ilk karşılaştığı problemlerden birisi bu olmuştur.²⁰⁶

8.8. Sultan Mesud Dönemi (1134-1151) Selçuklu-Gürcü İlişkileri

Sultan Tuğrul'un yerine tahta çıkan Sultan Mesud, Azerbaycan ve Gence bölgesinin idaresini, Atabeg Karasungur'un eline verdi. Bu bölgeleri idaresi altına alan Karasungur, Selçuklu Devleti'ndeki iç çatışmalara müdahil olmaya başladı.²⁰⁷

8.8.1. Atabeg Karasungur'un Gürcü Mücadelesi

Karasungur, ordusu ile birlikte Fars bölgesinden, Azerbaycan'a hareket ettiği sırada, Gence'de büyük bir deprem oldu. Gence ve civarı harabeye dönmüştü. Birçok kasaba yeraltında kaybolmuştu. Bu karışıklığı ve zor durumu fırsat bilen Gürcü başkumandanı İvani b. Ebu'l-Leys 1138 yılında ordusu ile, Gence' ye hücum etti. Burada yaşayan insanlardan 300.000 kadarını telef etti. Birçok kişiyi de esir ettiler. Yalnız Gence surları ile sağlam evlerine sığınanlar bu felaketten kurtulabilmişti. Gence' nin kapısı dahi sökülüp götürülmüştü. Bunları Hemedan civarında duyan Karasungur, süratle Gence' ye hareket etti. Karısı ve çocukları da, bu felakette şehit edilen Atabeg, Gürcü ordularına yetişerek onları bozguna uğrattı. Pek çoğunu öldürdü. Gürcüler tarafından yeni inşa edilen şehri yıkarak, Gence' den götürdükleri şehir kapısını geri alıp,

²⁰⁶ Vardan, *Türk Fütuhat Tarihi*, s.149.

²⁰⁷ Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.254.

Gence'ye getirdi. Burayı baştan aşağı yeniden imar etti. Gence'de çocuklarının ve karısının ölmesine çok üzülen ve bu üzüntüden dolayı hastalığa kapılan Karasungur 1140 yılında Erdebil'de öldü. Onun yerine I. Tuğrul'un kölelerinden olan Çavlı Candar'a, Azerbaycan ve Arran'ın idaresi tevcih edildi.²⁰⁸

8.8.2. Atabeg İldeniz'in Gürcü Mücadelesi

Selçuklu Devleti ve Kafkasların tarihinde Kıpçak Türklerinden olan Şemseddin İldeniz'in Azerbaycan ve Arran bölgesinin valiliğine getirilmesi ile Kafkaslar'da Selçuklu Devletine bağlı büyük bir Atabeglik olan İldenizoğulları Atabegliği kurulmuş ve bundan sonra Selçuklu Devleti Kafkaslarla münasebetini bu Atabeglik vasıtasıyla yürütmüştür.

İldeniz, Selçuklu İmparatorluğunun Kafkasya berzahına dayanan zengin ve daha Melikşah devrinde bir Türkmen diyarı haline gelmiş bulunan bu kuzey sınır bölgesinde, Bizans'ın tahriki ve Kıpçak Türklerinden tutulan ücretli askerlerin yardımı sayesinde hareket eden Gürcü Kralları'nın saldırılarına karşı, büyük bir ordu beslemek mecburiyetinde idi. Maiyetinde daima 50.000 Türkmen süvari bulunan İldeniz, gerek Gürcüler üzerindeki parlak zaferleri, gerekse Arran ile Şirvan'ın istirdadı sayesinde, az bir zamanda en büyük Selçuklu emirleri arasına girdi ve 1146'dan itibaren, fiilen müstakil bir şekilde idare ettiği Azerbaycan'da siyasî ve idari hâkimiyeti eline aldı. Irak-ı Acem ve Fars eyaletleri de onun nüfuz ve hakimiyeti altında bulunuyordu. Sultan Mesud, onu kendi kardeşi Sultan Tuğrul I (1132-1135)'un dul zevcesi Mu'mine Hatun ile evlendirmiş ve bu hatundan sülalesini devam ettiren Nusreddin Muhammed Cihan Pehlivan ve Muzafferiddin Osman Kızıl Arslan adında iki oğlu olmuş idi. İldeniz, bu sıhriyet dolayısıyla, bilhassa karısının Sultan Tuğrul'dan olan ve çocukları ile beraber yanında büyüttüğü oğlu Arslanşah'ı ileri sürmek suretiyle, Sultan Mesud'un vefatı üzerine, Selçuk Oğulları arasında şiddetlenen saltanat kavgalarına etkili bir şekilde müdahale etmeye başlamıştır.²⁰⁹

²⁰⁸ İbnü'l-Esir, c.XI, s.32; İmdad-din Al Kâtip Al İsfahani, Zubdatal-Nusra ve Nuhbat al Usra, s.174-175.

²⁰⁹ Mirza Bala "İl-Deniz", mad., İ.A., c.V/II, s.962; Togan, Umumi Türk Tarihine Giriş, s.200.

8.9. Sultan Muhammed Devrinde (1152-1161), İzzeddin Saltuk- Gürcü Mücadelesi

Emir Gazi'nin ölümünden sonra Selçuklu devleti onun yeğeni ve Emir Ali'nin oğlu İzzeddin Saltuk'un idaresine geçti. Erzurum hükümdarlarından dördüncüsü olarak, 1132 yılında, tahta çıkan İzzeddin II. Saltuk 36 sene hüküm sürmüştü (1132-1168) ise de ona ve devrine ait bilgilerimiz çok azdır. Diğer Saltuk oğulları gibi bu hükümdar da daima Sökmenliler (Ahlât-şâhlar) ve Erzen beyleri ile ittifak ve sıhriyet bağları ile birbirlerine bağlanmış; Gürcülere karşı cihâdı da birlikte yapmışlardı.²¹⁰

Fahreddin Şeddâd 1153 (548) senesinde Saltuk'a elçi gönderip **"Ben zayıfladım, Gürcülere karşı Ani'yi müdafaaya takatım yoktur. Bu şehri sana vereyim ve burada senin hizmetinde (tâbiyetinde) kalayım"** diye bir teklifte bulundu.²¹¹ Fakat kendisine kızını vermediği için Fahreddin Şeddâd Erzurum hükümdarına karşı kızgın olduğundan hakikatte ona karşı bir oyun oynuyordu.²¹² Neticede Fahreddin, Ani'ye bir günlük mesafede Bazûy dağı²¹³ yakınında bulunan Gürcü kralı Dimitri'ye gizlice haber gönderip onu da memleketine davet ediyordu. İzzeddin Saltuk Ani'ye varınca Kral da ordusu ile gelmiş ve bundan habersiz bulunan Erzurum ordusuna hücum etmişti. Bu baskın üzerine Türkler müthiş bir bozguna uğramış; sayısız asker esir verilmişti ki İzzeddin Saltuk da bunlar arasında idi. Bu hâdisenin "Müslümanlar için azim bir gün" yani felâket olduğu kaydedilmiştir. Bu sebeple damadı Ahlât şâhı Sökmen ile Artuklu hükümdarı krala elçi ve 100.000 dinar altın fidye gönderip Saltuk'u kurtarmak için bir anlaşma yaptılar. Bu paranın toplanmasına Saltuk'un kızı ve Ahlât şâhın zevcesi Şâh-Bânû'nun başlıca rolü oynadığını kaynaklar belirtirler. Saltuk Erzurum'a dönünce kendisi ile birlikte esir edilen askerlerini de satın almak maksadıyla hesapsız mal gönderdi.²¹⁴

²¹⁰ Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s.9.

²¹¹ Minorsky, *Studies in Caucasian History*, s.88.

²¹² Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s.10.

²¹³ Bu dağ Gürcü kaynaklarında Babukarni Dağı olarak gösterilir. Bkz. Brosset, *Histoire de la Georgie*, c.I, s.392.

²¹⁴ Minorsky, *Studies in Caucasian History*, s.88, 89; Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s.10, 11; Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.121; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s.47.

8.9.1. Ani'nin Gürcüler Tarafından Ele Geçirilişi

Gürcüler bu savaşta galip gelmelerine rağmen Ani'yi alamadılar. Fakat Ani şehri keşifleri 1155 senesinde isyan ettiler. Şehri, Fahdeddin Şeddad'dan aldılar ve şehrin idaresini kardeşi Fadlun'a verdiler. Fahreddin Suriye'ye gitmek zorunda kalmıştır.²¹⁵

Bu sırada Gürcü tahtında da değişiklik olmuş Demetre'nin yerine tahta 1156 yılında III.Giorgi geçmişti.²¹⁶ Irak Selçuklu Devleti'nde de II. Muhammed'in ölümünden sonra, tahta Süleymanşah geçmiş, fakat olaylar karşısında direnç gösteremediğinden Mart/Nisan 1161'de öldürülmüştür. Yerine Arslanşah hükümdar olmuştur.²¹⁷

İşte bu tarihlerde Gürcüler, 1161 yılında, Ani üzerine yürüyerek bu şehri ele geçirdiler.

1161 yılı için İbnü'l-Ezrak şöyle diyor; "Ani Şehri'nin papazları 1161 yılında Emir Fadlun bin Manuçehr'e karşı ayaklandılar. Kuvvetlerini bozguna uğratarak, şehirden çıkardılar. Fadlun Surmari yakınlarında Bakran kalesine kaçtırtılar. Sonra asiler şehri Grigor'a verdiler. Mayıs 1161'de Gürcüler, şehirden büyük ganimet aldılar. Kral vekili Sadun'u, Ani'ye idareci olarak tayin edip Tiflis'e döndü.

Bu olayların canlı tanığı, Burhaneddin Ebu Nasr b. Mesud Anevi; "Müellif on sekiz yaşına bastığı sırada (1161), Ani'nin birdenbire Aphazların hücumuna uğradığını, şehrin kâfirlerin eline geçerek birçok kimselerin şehit düştüğünü, genç, ihtiyar, kadın ve erkek bir yığın halkın esir edildiğini, kendisinin de ailesi efradiyla beraber Gürcü Yuan'ın eline esir düştüğünü lâkin "kafirlerin dillerini ve Hristiyan teolojisini" bilmesi sayesinde bu büyük felaketten kurtularak Rum diyarına geldiğini hikaye ediyor.²¹⁸

²¹⁵ Minorsky, *Studies in Caucasian History*, s.88.

²¹⁶ Manuelichvili, *Histoire de Georgie*, s.178.

²¹⁷ Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.273, 274, 275.

²¹⁸ Minorsky, *Studies in Caucasian History*, s.89.

8.10. Sultan Arslanşah Devri Gürcü İlişkileri ve Ani Muhasarası

Bu olaylar karşısında muhtelif yerlerden Türk beyleri bir araya gelmeye başladılar. II. Sökmen, İzzettin Saltuk, Fahreddin Devletşah, Kars ve Sürmeri Beylere birleşerek Temmuz 1161'de Gürcülere karşı harekete geçtiler. Mardin hükümdarı Necmeddin de onlara katılmak için yola çıkmıştı. Fakat onlar Necmeddin'i beklemeden Ağustos 1161'de Ani'yi kuşattılar.²¹⁹

Bunu haber alan Gürcü Kralı III.Giorgi ordusu ile Ani önlerine geldi. Bu sırada İzzeddin Saltuk, önceden tutsak iken Gürcü Kralı Demetre'ye kendisiyle ve halefleriyle savaşmayacağına ve asker göndermeyeceğine dair yemin ettiğini söyleyerek savaş alanından kaçtı.²²⁰ Gürcüler bu savaştan galip ayrıldılar. Pekçok kimseyi öldürmüş, bir o kadarına da esir almışlardı. Ayrıca sayısız ganimet elde etmişlerdir. Türk ordusunun ağır bir mağlubiyete uğramasının başlıca iki nedeni, İzzettin Saltuk'un savaş alanından kaçması ve Mardin hükümdarı gelmeden savaşa başlaması idi.

8.10.1. Atabey İldeniz'in Gürcü Seferi ve Ani'nin Geri Alınışı

Bu galibiyetten sonra, morali iyice yükselen III.Giorgi, 1162 yılında büyük bir ordu ile gelerek, asırlardır Müslümanların elinde bulunan camileri ve imarâtı yakıp yıktı. 60.000'e yakın esir aldı.²²¹ Daha sonra Gence yöresinde birçok tahribat yapan Giorgi, İldeniz'e bir mektup yazarak "Gence ve Beylekan için haraç" istedi.²²² Ayrıca, Gürcü Kralı yarı feodal beylerden biri olan Ananiya'yı Divin'e idareci olarak atadı.²²³

Bütün bu gelişmeler üzerine Atabey İldeniz, Sultan Arslanşah'ın askerlerini de alarak Sultan ile birlikte Gence'ye gittiler. Burada bu orduya, II.Sökmen Fahreddin Devletşah ve Arslanapa da katıldı. Bu ordu karşısında dehşete kapılan Gürcüler, barış yapmak istediyseler de bu teklif, kabul edilmedi. İki ordu

²¹⁹ İbnü'l-Esir, XI, s.115; Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.412.

²²⁰ İbnü'l-Esir, XI, s.115; *Ahbâr ud Devlet üs Selçukiye*, s.152; Kesrevi, *Şehriyârân-ı Gumnam*, s.70; Minorsky, *Studies in Caucasian History*, s.90.

²²¹ Brosset, *Histoire de la Georgia*, c.I, s.388-391; Allen, *History of the Georgian People*, s.102.

²²² Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s.278.

²²³ Lordkipanidze, *Georgia in the XI. ve XII. Centuries*, s.122.

13 Haziran 1163 günü, Gak Ovası'nda karşılaştı. Gürcüler müthiş bir yenilgiye uğratılarak Karki kalesine sığınmak zorunda kaldılar. Burada da mağlup edilen Gürcülerden 10.000'den fazlası öldürülmüştü. Pekçok esir ve ganimet alınmıştı.²²⁴ Ganimetler arasında Kral'ın gümüş yemlikleri, kilerlerindeki gümüş fiçileri dikkat çekiciydi. Elde edilen ganimetin Sultan'a götürülmesi için onlarca yük arabası kullanıldı. O kadar çok altın ve gümüş kap ele geçirilmişti ki insanlar olağan işlerinde bile altın kaplar kullanıyorlardı.

Rahat üs Sudür adlı eserde bu seferden şöyle bahsediliyor; **“Sultan ve Atabey, Gürcüleri cezalandırmak için ülkelerini istila ettiler. Müslüman ordusunun şiddet kullanmaması için Atabeg olağanüstü çaba sarf ediyordu. Bir tek Gürcü bile kaçamadı, kral bile esir edilmişti. Bununla beraber bütün sancaklar, altın süslemeler, gümüş fiçiler, devlet hazinesi ve kiler ele geçirildi. Kral son bir çaba ile atına binip kaçtı.”**²²⁵

Bu mağlubiyetten sonra, Gürcü Kralı III.Giorgi, dağlara kaçarak kurtuldu. Türkler Somhet bölgesini, Gag ve Miren kalelerini yıktıktan sonra Ani şehrini ele geçirdiler.²²⁶

Bu mağlubiyet üzerine Gürcüler, Ani'den çekildiler. III.Giorgi, önceleri Sultan Sencer ile evli olan kız kardeşi Meryem'in tavassutu ile Selçuklularla barış yaptı ve ordusunu dağıtarak kendisini sefa ve eğlenceye verdi.²²⁷

²²⁴ Brosset, *Histoire de la Georgie*, c.I, s.392.

²²⁵ Minorsky, *Studien in Caucisian History*, s.93.

²²⁶ İbnü'l-Esir, c.XI, s.107; Brosset, *Histoire de la Georgie*, c.I, s.393; Turan, *Selçuklu Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, s.95.

²²⁷ İbnü'l-Esir, c.XI, s.116; Müverrih Vardan, *Türk Fütuhât Tarihi*, s.197.

SONUÇ

Tarihin ilk devirlerinden itibaren çeşitli ırklardan kavimler için bir geçiş bölgesi olan Kafkaslar, en eski tarihlerden itibaren Türk boyları tarafından işgal edilmiştir. Bu işgaller uzun süreli olmasa da siyasi ve kültürel bakımlardan etkili olmuşlardır. Diğer taraftan, ilerki dönemlerde gerçekleşecek olan akınlar için de birer öncü niteliği taşımışlardır.

Türklerin bölge ile ilgili ilişkilerinin tarihi, üç geniş periyoda bölünebilir. Birinci safha, Belirle bölgelerde kısa meşguliyetler ve yıkıcı akınlar ile tasvir edilebilecek olan Hun periyodudur. Selçukluların etkin olduğu ikinci safha birincisinden çok farklı bir yapıdadır. Bu dönem de bölgede sistemli bir iskân politikası uygulanmış ve sonuç olarak Kafkasya'nın büyük bir kısmı, özellikle de Gürcistan, çoğu bölgesiyle Türkleştirilmiştir. Üçüncüsü ise Osmanlı Devleti'nin etkin olduğu safhadır.

Selçuklu Türklerinin bölgeyi fethinden önce ve sonra, bölgeye yönelik politikalar geliştiren devletlerin hiç biri Selçuklu Türkleri kadar planlı bir şekilde hareket etmemişlerdir. Tarih boyunca bölgede etkin olan diğer devletler, ya buraları kendileri için ticari bir saha olarak görmüşler ya da bölgeyi dış tehditlere karşı bir tampon bölge olarak kullanmışlardır.

Dandanakan savaşı ile birlikte Selçuklu Türkleri devletlerinin kuruluşunu gerçekleştirmiş ve bu tarihten itibaren Ön-Asya, Kafkasya, İran ve Orta Asya'da hakim bir duruma gelmişlerdir. Selçuklunun bölgede güçlenen hakimiyeti, yukarıda söylediğimiz gibi, Transkafkasya'yı dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı tampon bölge olarak kullanan Bizans ile Selçuklu Türklerini karşı karşıya getirmiştir.

Selçuklular'ın Kafkasya 'ya hakim olmalarının iki önemli nedeni vardır. Bunlardan birincisi, temel politikası batı yönünde ilerlemek olan Selçuklu Devleti'nin kilit konumunda olan Kafkasya'yı fethederek Bizans'ı bertaraf etmek zorunda olması idi. İkinci sebebi ise göçebe Türkmenlere yurt bulmak zarureti idi. Selçuklu sultanları bu göçebe Türkmenleri, Gürcistan ve Anadolu sınırlarına akınlarda bulunmaya ve buralarda yerleşmeye sevk ediyordu. İşte Kafkasya'nın fethi bu iki sebep yüzünden zorunlu bir hal almıştı.

Tuğrul Bey döneminde başlayan bölge devletlerini hakimiyet altına alma politikası, Sultan Alp-Arslan zamanında belli şartlar çerçevesinde sınırlı kalırken Melikşah zamanında sınırların hepsi aşılmış ve bölge devletleri kayıtsız şartsız Selçuklu Türklerinin hakimiyeti altına girmiştir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin zayıfladığı dönemde bölgenin hakimiyetinin Irak Selçukluları'na geçtiğini görüyoruz. Öyle ki Irak Selçukluları'na hakim olmak isteyen devlet adamları, bu bölgenin hakimiyetini ellerine geçirmeye çalışıyorlardı. Çünkü Kafkasya'ya hakim olan idareci Irak Selçuklu Devleti'ne de hakim oluyordu.

Büyük Selçuklu Devletinin zayıfladığı dönemde, Gürcistan tekrar siyasi bağımsızlığını elde etmişti. Bu dönemde gürcülerle olan mücadeleyi Irak Selçukluları üstlenmişlerdi. Bir süre, özellikle Kral David II zamanında bölgede üstünlüğünü kabul ettiren ve kısmi hakimiyeti ele geçiren Gürcüler, bu tarihten sonra Irak Selçukluları'na da mağlup olmaya başladılar. Nitekim 1161 yılında, Ani de Gürcü hakimiyetine son verilmesiyle Gürcülerin başarılı günleri tamamen son bulmuştu.

Kısaca Selçuklu Türkleri'nin Kafkasya tarihinde önemli ve etkili bir yeri vardır. Selçuklular Kafkasya'yı fethetmekle beraber bölgeyi büyük ölçüde Türkleştirmişlerdir. Bununla beraber Bizans ve Gürcistan'a karşı elde ettikleri başarı Gürcistan'a bütünüyle hakim olmalarını sağlamış, Anadolu kapılarını da Türklere açmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

Abdulkerim ÖZAYDIN, "Berkyaruk", İslam Ansiklopedisi, V, İstanbul 1992, s.514-566.

Abdulkerim ÖZAYDIN, Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (1105-1118), Ankara 1990.

Ahbar üd Devletüs Selçukiye, Neşr., Muhammed İkbāl, Lahore 1933

Ahmed bin Mahmud, Selçuk-Name, haz., Erdoğan Merçil, İstanbul 1972.

Ahmed Kesrevi, Sehriyaran-ı Gümnan, neşr. Emir Kebir, Tahran 1537.

Ahmet ÖZKAN, Gürcistan, İstanbul 1968.

Akdes Nimet KURAT, 4. – 18. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyinde Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara 1992.

Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, Müsameret'al-ahyar, Selçuklu Devletleri Tarihi, çev., M.Nuri Gençosman, Ankara 1943.

Alexandre MANVELICHVILI, Histoire De la Georgia, Paris 1951.

Ali SEVİM, Anadolu Fatihi Kütalmışoğlu Süleymanşah, Ankara 1990.

Ali SEVİM, Anadolu'nun Fethi , Selçuklular Dönemi, Ankara 1993.

Ali SEVİM, Azimi Tarihi (Selçuklularla İlgili Bölümler h. 430-538), Ankara 1988.

Ali SEVİM - Erdoğan MERÇİL, Selçuklu Devletleri Tarihi, Ankara 1995.

Ali SEVİM, *Sultan Alparslan'ın Nasrani Memleketlerinden Olan Ani ve Diğer Bazı Yerleri Fethetmesinin Zikri*, Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Zeki Velidi Togan Özel Sayısı, Fasikül 1, s.13, Erzurum 1985.

Ali SEVİM, *Ünlü Selçuklu Komutanları*, Ankara 1990.

Anna KOMNENA, *Alexiad, Alexios Komnenos Döneminin Tarihi*, Çev., Bilge Umar, İstanbul 1996.

Anthony BRYER, *Peoples and Settlement in Anatolia and Caucasus (800-1900)*, London 1988.

Bernard LEWIS, *Haşîşiler*, çev., Ali Tekin, İstanbul 1995.

Bilge UMAR, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*, İstanbul 1998.

Charles BURNEY, David Marshall LANG, *The Peoples of the Hills*, London 1971.

Claude CAHEN, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev., Erol Üyepazarcı, İstanbul 2000.

Coşkun ALPTEKİN, "Selçuklular mad.", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*.

David BRAUND, *Georgia in Antiquity A History of Colchis and Trans-Caucasian Iberia*, Oxford 1993.

David Marshall LANG, *Armenia Cradle of Civilization*, London 1968.

Enver KONUKÇU, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara 1992.

Erdoğan MERÇİL , Gazneliler Devleti Tarihi, Ankara 1989.

Erdoğan MERÇİL, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara 1993.

Ernst HONINGMAN, Bizans Devletinin Doğu Sınırı, Çev., Fikret Işıltan, İstanbul 1970.

E. SMİTH – H.G.O. DWIGHT, Missionary Research in the Armenia London 1834.

Fahrettin KIRZIOĞLU, *Selçukluların Ani'yi Fethi ve Buradaki Selçuklu Eserleri*, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, 2, s.111-139, Ankara 1971.

Faruk SÜMER – Ali SEVİM, İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı, Ankara 1971.

Faruk SÜMER, "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi ?", Belleten, c.24.

George OSTROGORSKY, Bizans Devleti Tarihi, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1995.

Gregory Abu'l Farac, Abu'l Farac Tarihi, çev., Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1945.

H.F.B. LYNCH, Armenia, Beirut 1965.

Hüsamettin M. KARAMANLI, "Gürcistan mad.", İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1996

İbn Kesir, El Bidaye ve'n Nihaye, çev., Mehmet Keskin, İstanbul 1995.

İbnü'l- Adim, Bugyetü't taleb fi Tarih-i Haleb (Seçmeler) çev. Ali Sevim, Ankara 1989.

İbnü'l Esir, El Kâmil Fl't Tarih Tercümesi, çev., Abdülkerim Özaydın, c.X, İstanbul 1987.

İbrahim KAFESOĞLU, "Alp Arslan" mad., İslam Ansiklopedisi, II, s. 525-529, İstanbul 1989.

İbrahim KAFESOĞLU, Selçuklu Tarihi, İstanbul 1992.

İbrahim KAFESOĞLU, "Selçuklular", Türk Dünyası El Kitabı, c.I, İstanbul, 1992.

İbrahim KAFESOĞLU, Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatarloğu, İstanbul 1953.

İmad ad-din Al-Kâtip Al İsfahani, Zubdat an – Nusra ve Nuhbat al Usra , İhtisar eden al Bundari, neşr. M.Th.Houtsma, 1889, çev. Kıvameddin Burslan, İstanbul1943.

İzzet METÇUNATUKA, Kafkasya Tarihi, İstanbul h.1330.

Jean CHARDIN, Voyage De Paris A Ispahan,Paris 1983.

Kafkasya ve Asya-yı Vusta ve Türkistan Vilayetleri, Buhara ve Hive Hanlıkları Coğrafi, Siyasi Tarihi ve İstatistiki, İstanbul, Matbaa-i Askeriye, 1334.

Laszlo RASONY, Tarihte Türklük, Ankara 1993.

Le P. Lewond MOVSESIAN, "*Histoire Des Rois Kvrikian de Lori*", Revue De Etudes Armeniennes, t.VII, Fascicule, II, Paris 1927, p.,213-266.

M. Altay KÖYMEN, Alp Arslan ve Zamanı, Ankara 1973.

M. Altay KÖYMEN, Tuğrul Beğ ve Zamanı, İstanbul 1976.

M. BROSSET, Gürcistan Tarihi, c.3, Selçuklu Devri (1015-1185) Trc. Hrand Andreasyan T.T.K. Tercüme Eserler, No 163.

M. BROSSET, Histoide De La Georgia, Petersburg 1851.

M. Fahrettin KIRZIOĞLU, Ani Şehri Tarihi (1018-1236), Ankara 1982.

M. Fahrettin KIRZIOĞLU, Kıpçaklar, Ankara 1992.

M. TOURNEFORT, A Voyage into The Levant, v.1.2, London 1714.

Mariam LORDKIPANIDZE, Georgia in the XI.-XII. Centuries, Tbilis, 1987.

MEVDUDİ, Selçuklular Tarihi, çev., Ali Genceli, Ankara 1971.

Mirza BALA, " Gürcistan ", İslam Ansiklopedisi, IV.

Mirza BALA, " Kür Nehri ", İslam Ansiklopedisi, VI.

Mirza BALA, "İl Deniz",İslam Ansiklopedisi, V/II .

Muhammed b. Ali b. Süleyman er- Ravendi, Rahat-üs Sudür ve Ayet- üs Sürur, c.1, çev., Ahmed Ateş, Ankara 1957.

Mükremin Halil YINANÇ, Türkiye Tarihi Selçuklular Devri, İstanbul 1944.

Müverrih VARDAN, *Türk Fütuhât Tarihi* (889-1269), çev., Hrand D. Andreasyan, Tarih Seminer Dergisi, s.1-2, İstanbul 1983.

Nizamülmülk, Siyasetname (Siyeru'l Müluk), çev., Nurettin Bayburtgil, İstanbul 1981.

Noderi ŞENGELİA, "Gruzinskie Istoroki 11.-13. Vv Seldjukah", Türkolojiçeskiy Sbornik, s.38-52, Moskova 1975.

Noderi ŞENGELİA, Selçukebi da Sakartvelo 11. Savkuneşi, Tiflis 1968.

Osman TURAN, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul 1992.

Osman TURAN, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, İstanbul 1997.

Osman TURAN, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1998.

Povestvovaniye Vardapete Aristakesa Lastivertsii, Perevod s Drevnearmyanskogo, Vstupitelnaya Statya, Kommetariy i Prilojeniya, K.N. Yüzbaşıyana, Moskova 1968.

R.N.Freyer, The Golden Age of Persia, London 1977.

Rauf HÜSEYNOF, Irak Selçukluları ve Kafkasya, 7. Türk Tarih Kongresi, c.1, Ankara 1970.

Revara GACHECHİLADZE, The New Georgia, Tbilisi 1974.

Robert H. HEWSEN, The Geography of Ananias of Şirak, Wasbedan 1992.

Ronald Grigor SUNY, Essays in the History of Armenia, Azerbaijan and Georgia, Michigan 1996.

Ufuk TAVKUL, Kafkas Dağlılarında Hayat ve Kültür, İstanbul 1995.

Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor' un Zeyli (1136-1162) çev., Hrant Andreasyan, Ankara 1987.

V.MINORSKY, Studies in Caucasian History, London 1953.

V.MINORSKY, "Tiflis", İslam Ansiklopedisi, XII/II

W.E.D. ALLEN- P. MURADOF, Caucasian Battle Fields, Cambridge 1953.

W.E.D. ALLEN, History of Georgian People, London 1932.

Yılmaz ÖZTUNA, İslam Devletleri ve Hanedanlar, Ankara 1996.

Yunus SEYREK, Gürcistan, Acaristan ve Türkiye, Trabzon 1999.

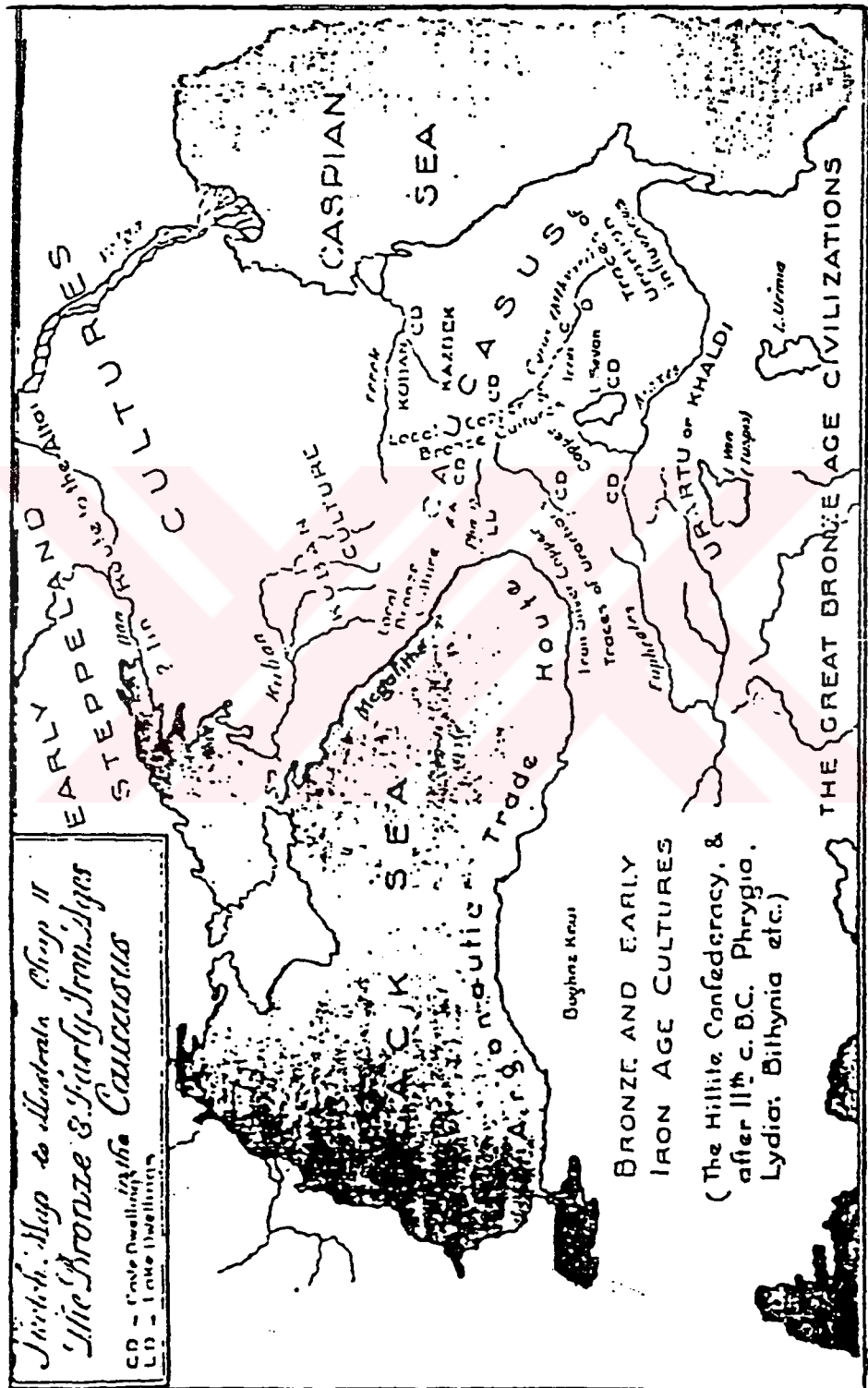
Zeki V. TOGAN, Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul 1981.

Zeki Velidi TOGAN, "Azerbaycan" , İslam Ansiklopedisi, II.

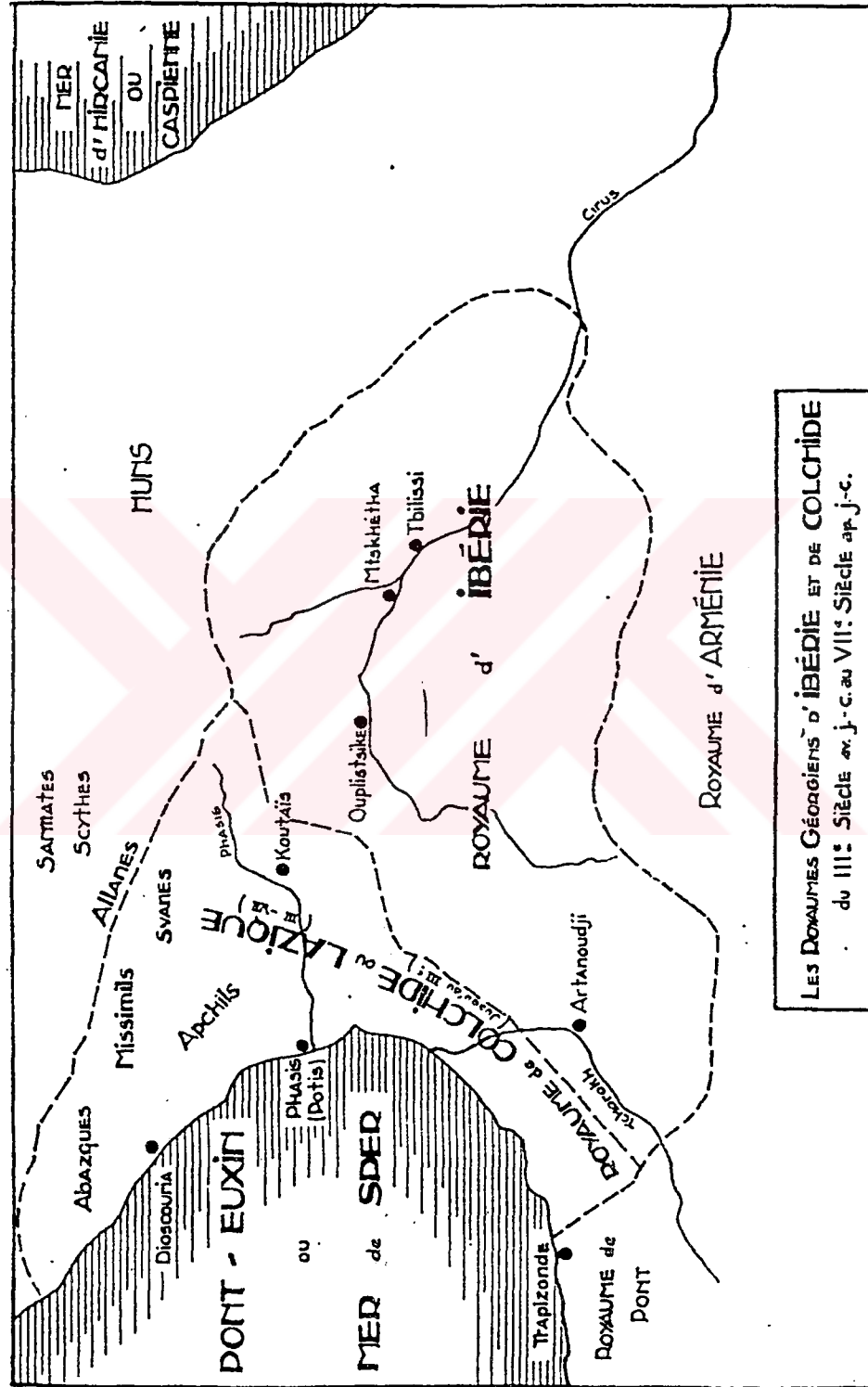
Zeynel CİHANGİR, Şirvanşahlar Yurdu, İstanbul 1931

HARİTALAR

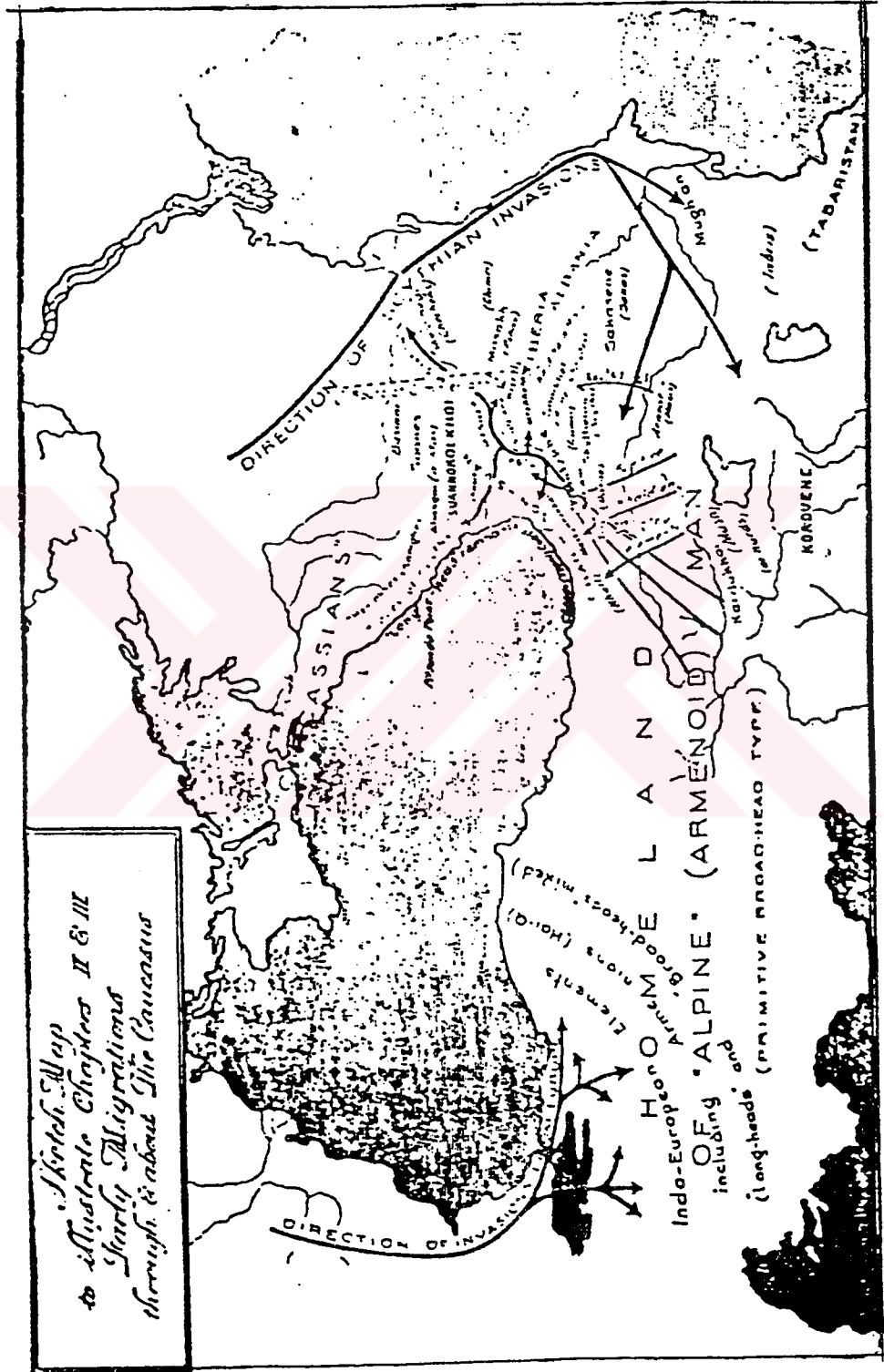
Harita 1: Bronz ve Erken Demir Çağlarında Kafkasya

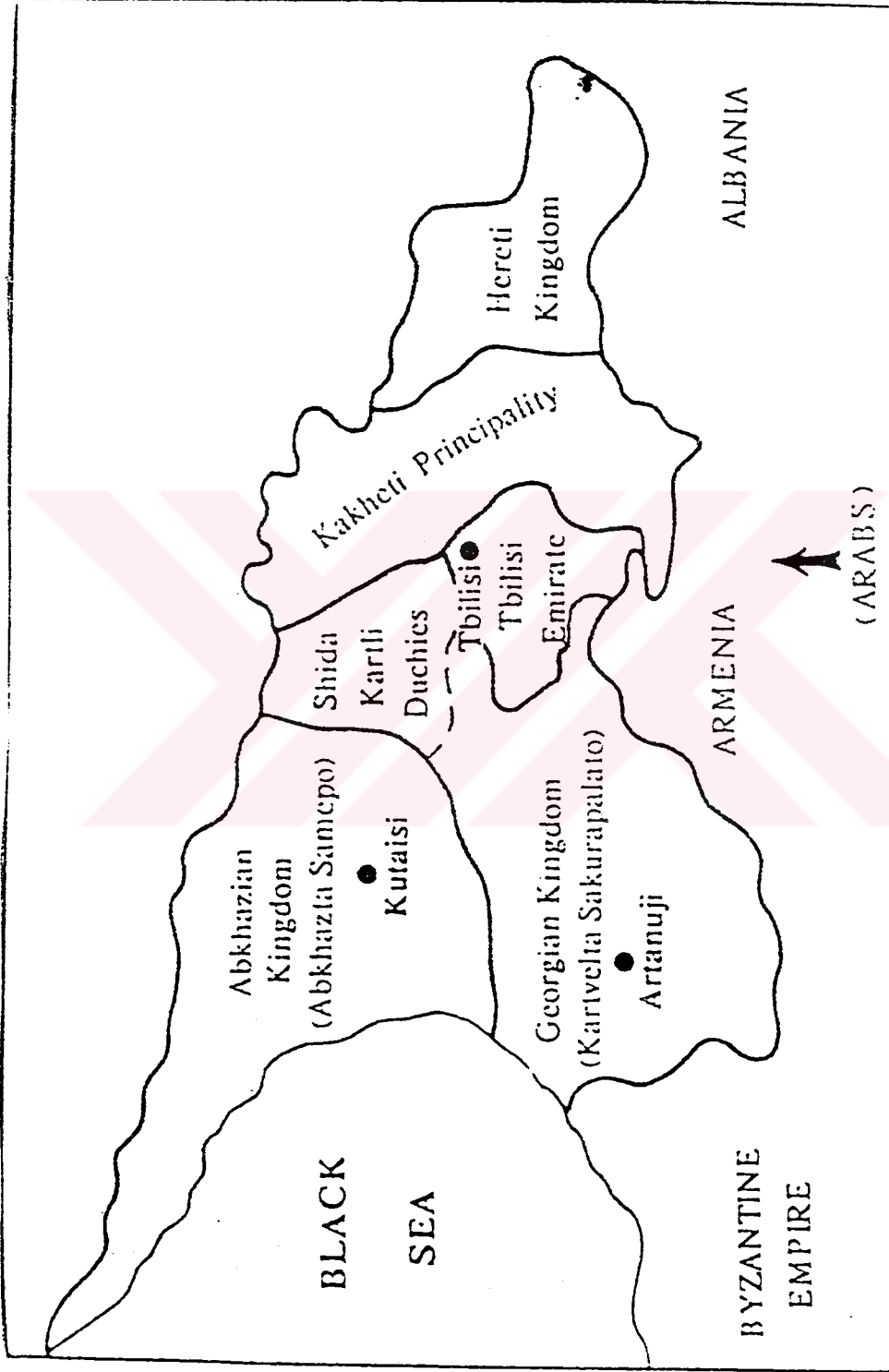
Harita 3: III. ve VII: Yüzyıllar Arasında İberia

Harita 4: II. ve III. Yüzyıllarda Kafkasya da Göçler.

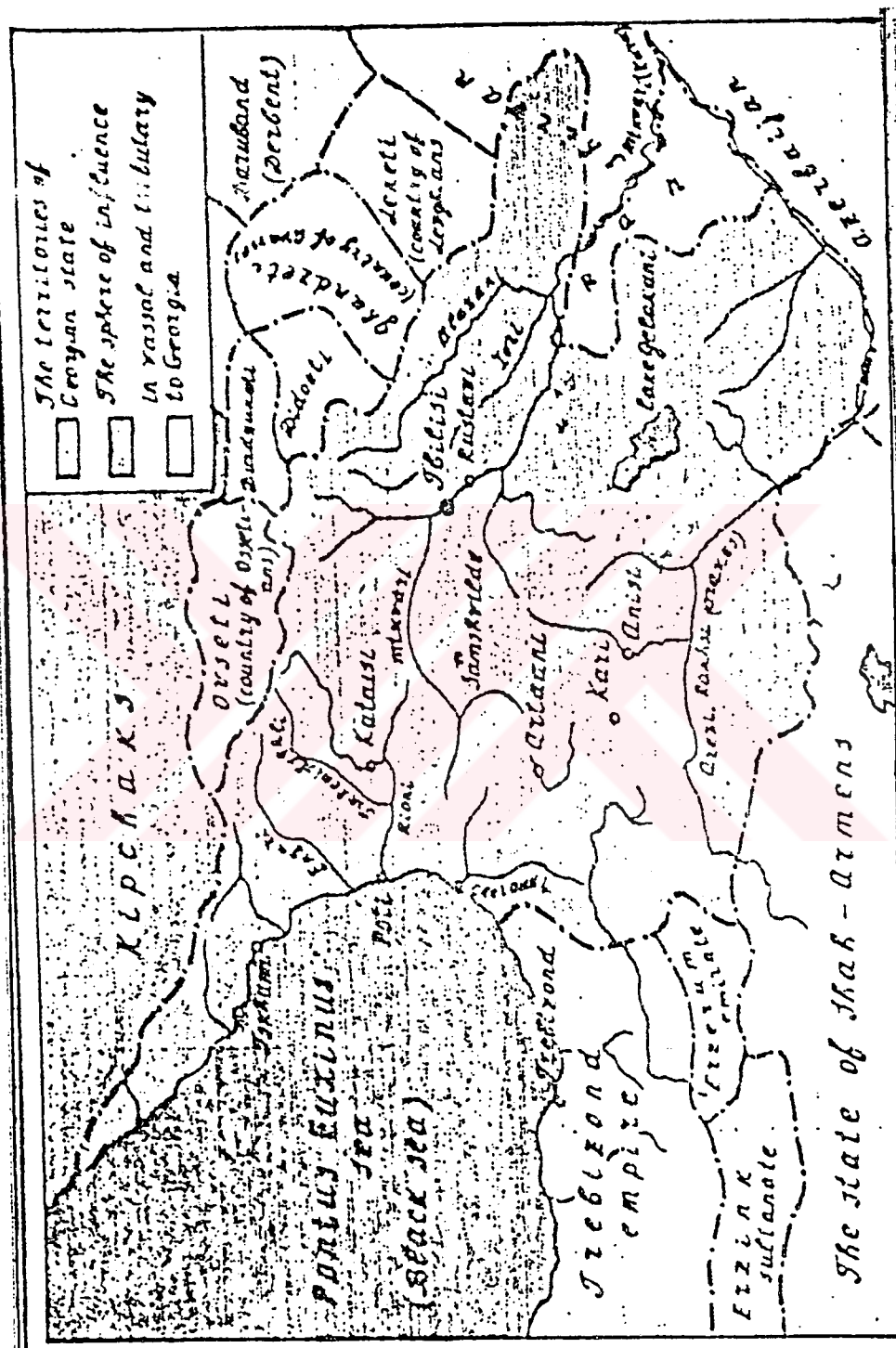
Harita 5: IX. Yüzyılda Birleşmeden Önce Gürcistan

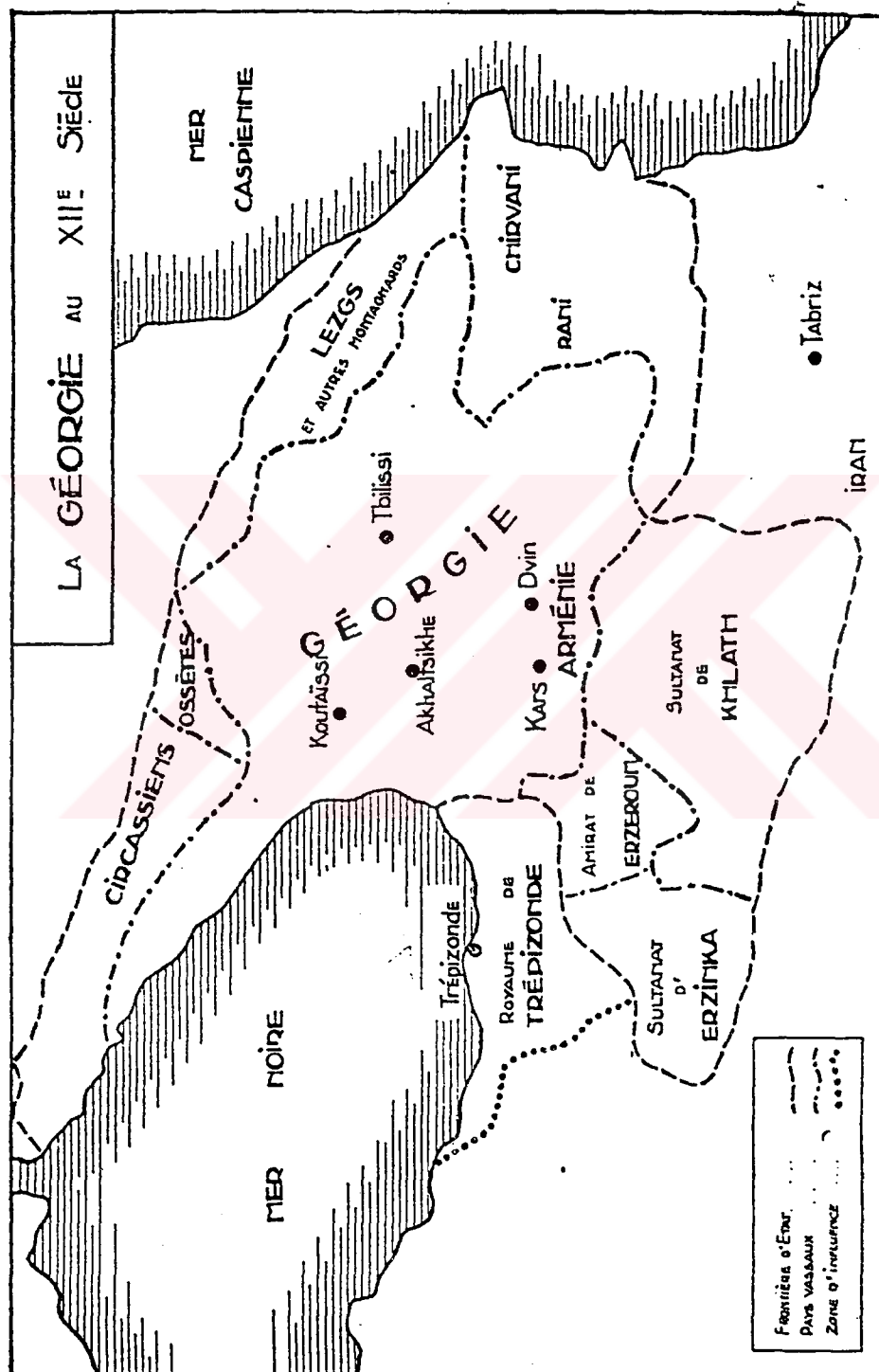
Georgia before unification in the ninth century.

Harita 7: XII. Yüzyılın Sonu ve XIII. Yüzyılın Başında Gürcistan

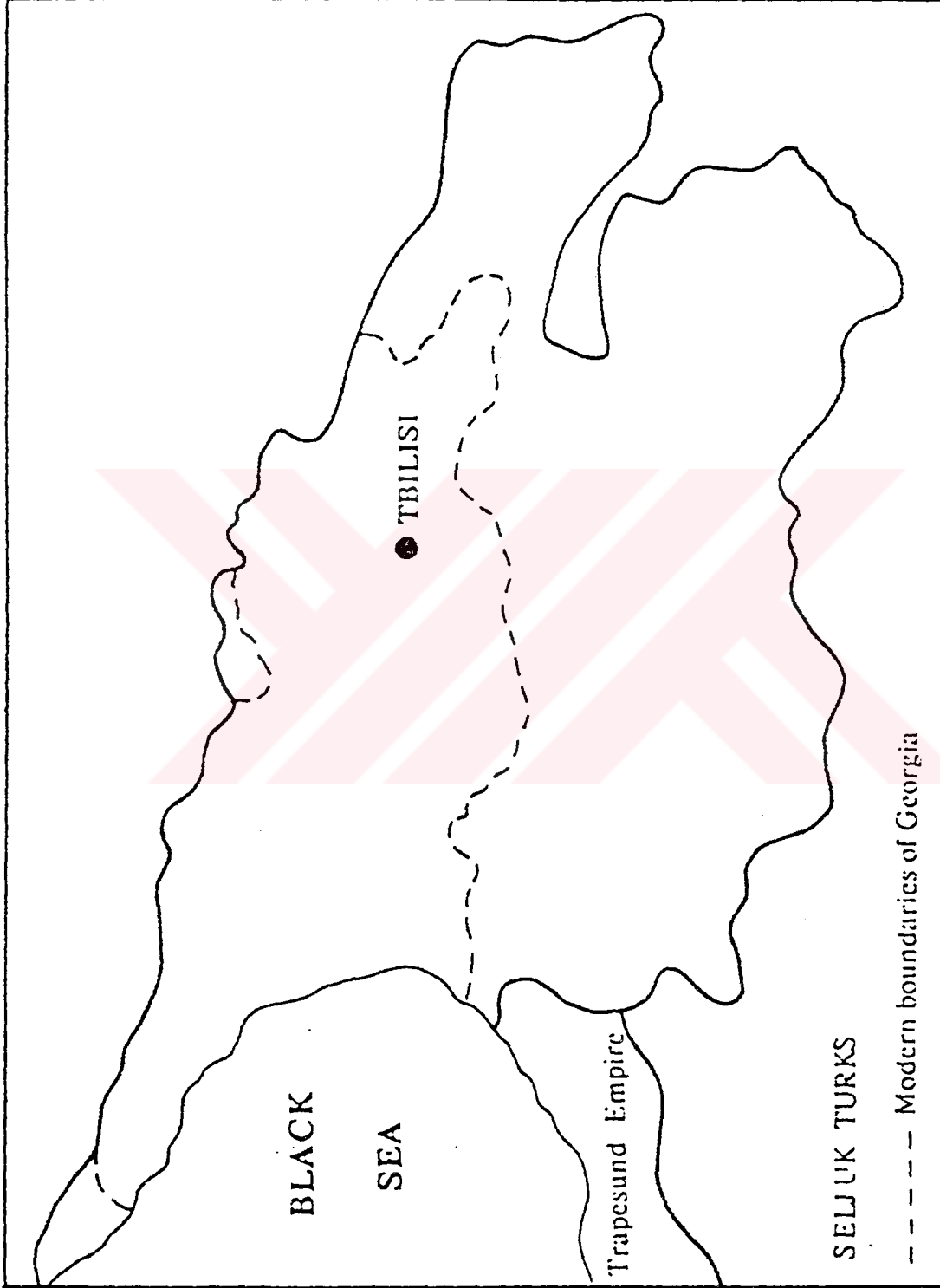
GEORGIA AT THE END OF THE XII AND BEGINNING OF THE XIII CC.

Harita 8: XII. Yüzyılda Gürcistan

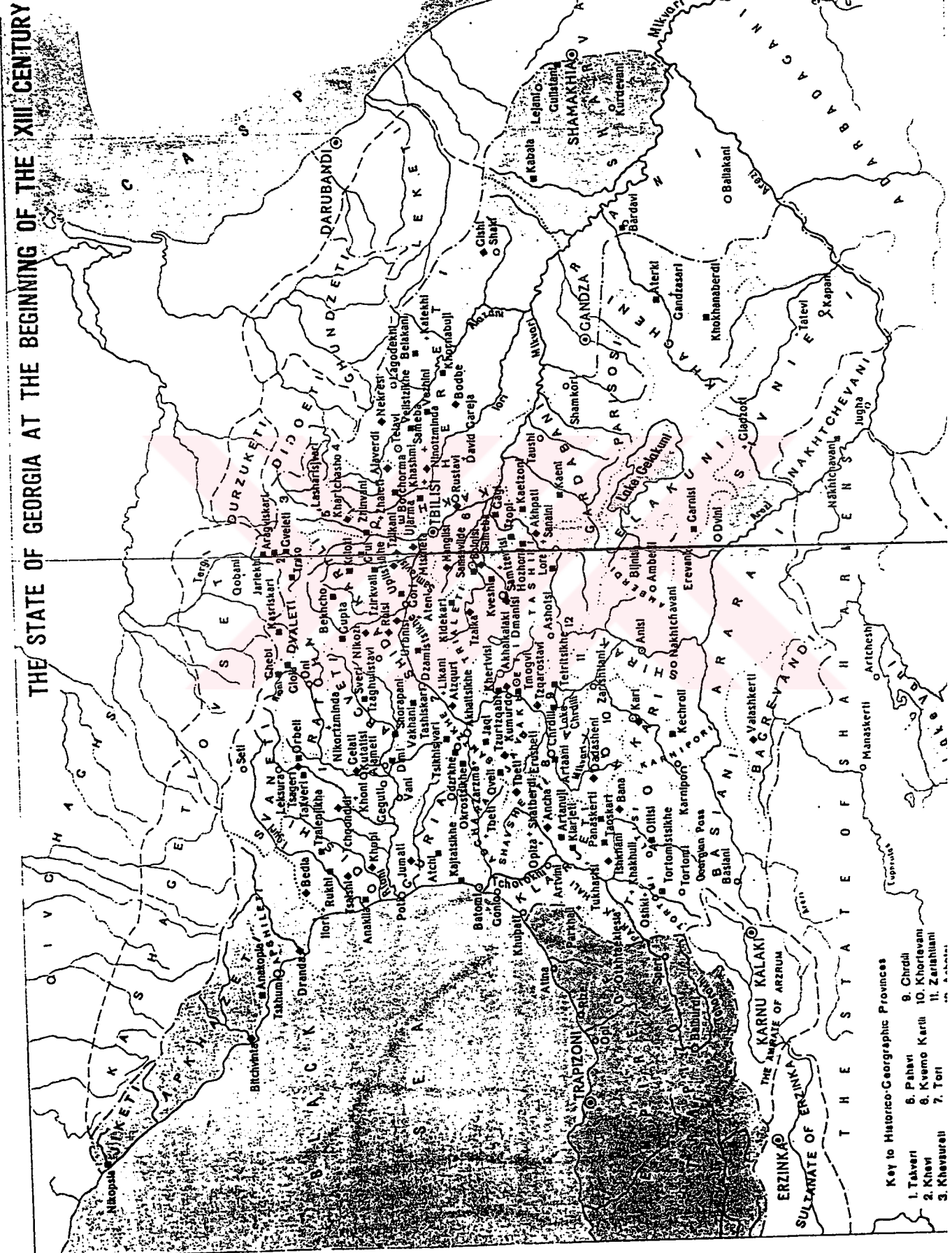

Harita 9: XIII. Yüzyılda, Birleşik Krallık " Sakartvelo"

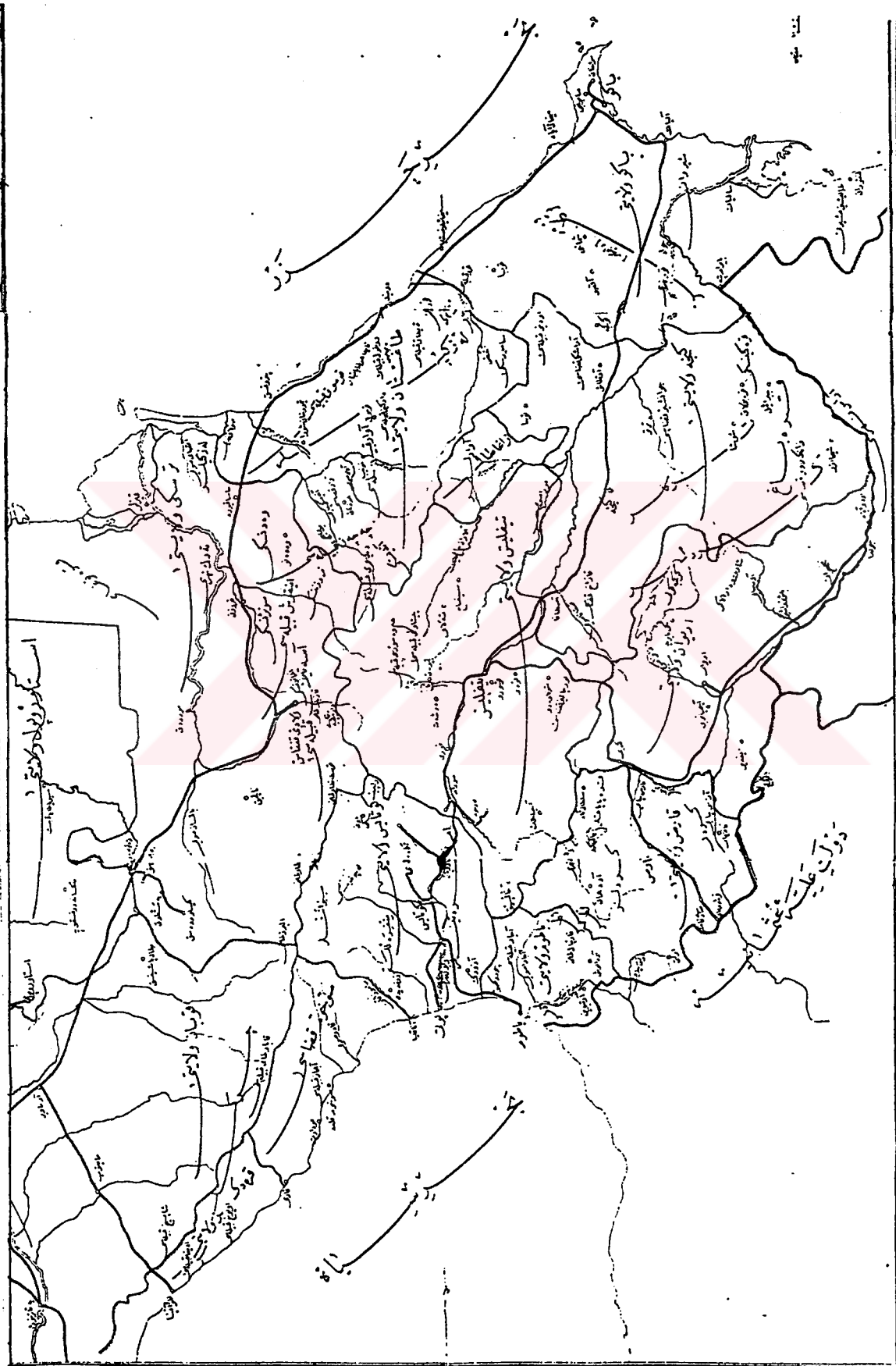

A unified kingdom – Sakartvelo – in the thirteenth century.

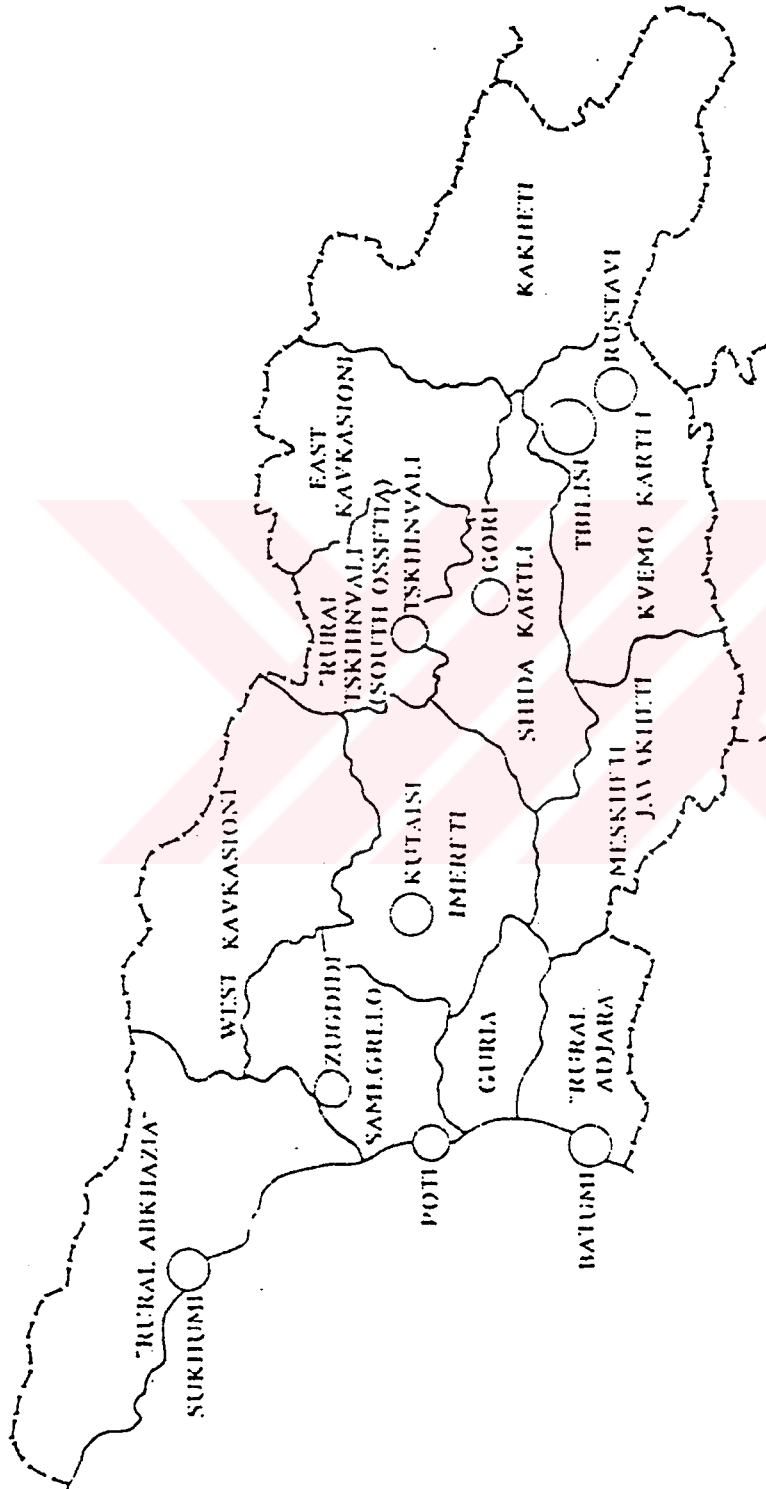
Harita 10: XIII. Yüzyıl Başlarında Gürcistan

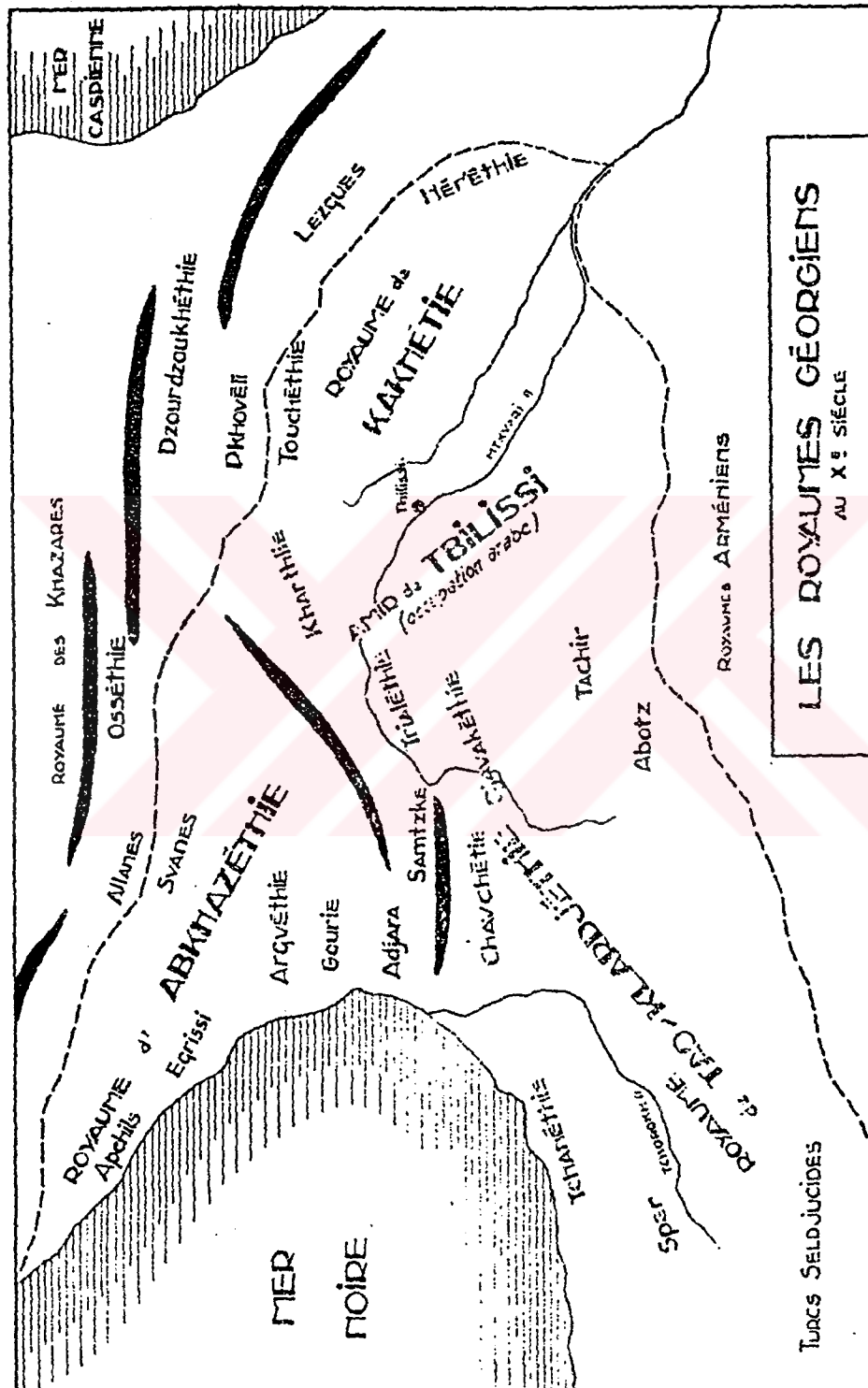
Harita 11: XIX. Yüzyılda Gürcistan

Harita 12: Gürcistan'ın Sosyal Bölgeleri

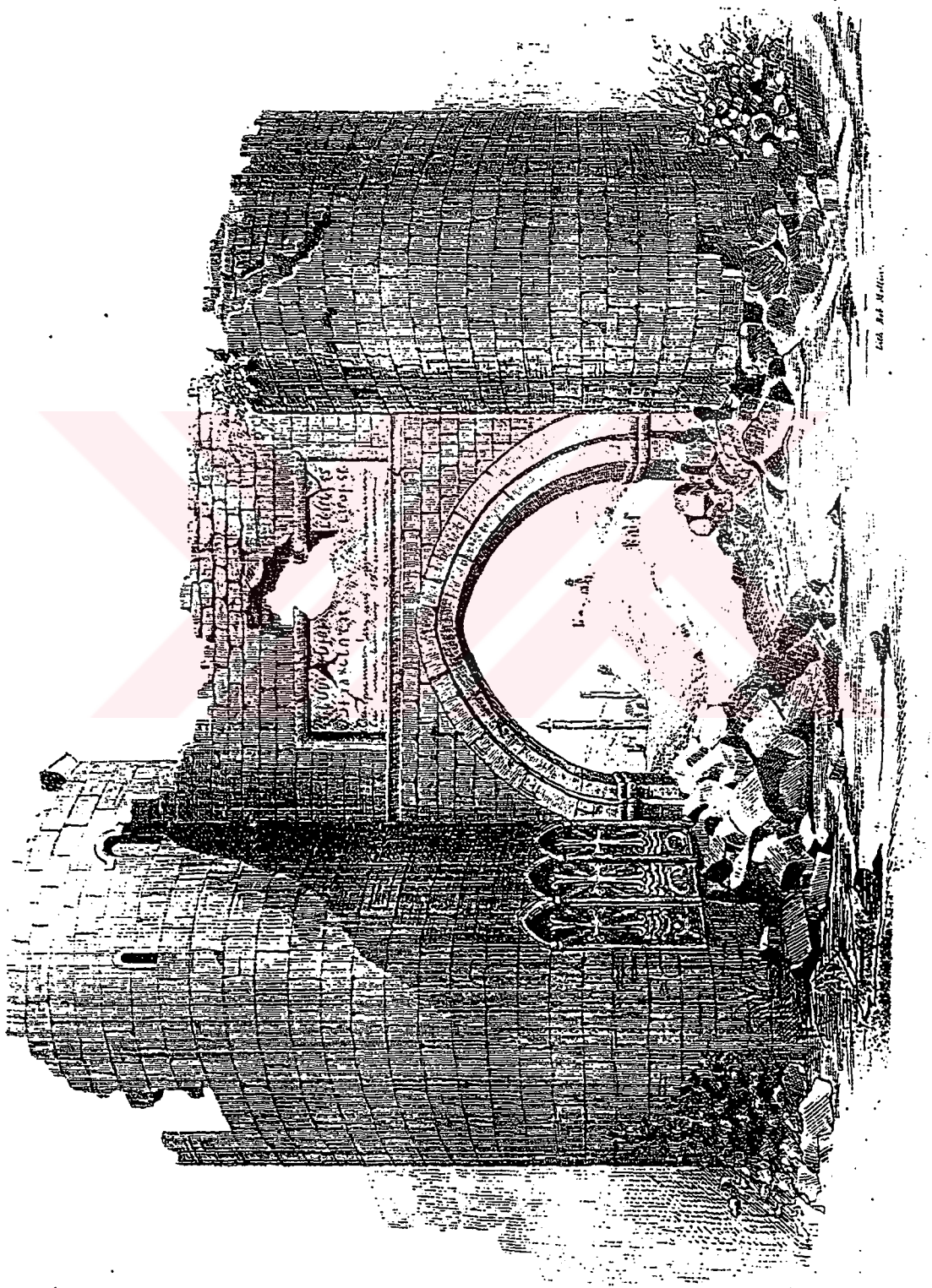

The social regions of Georgia.

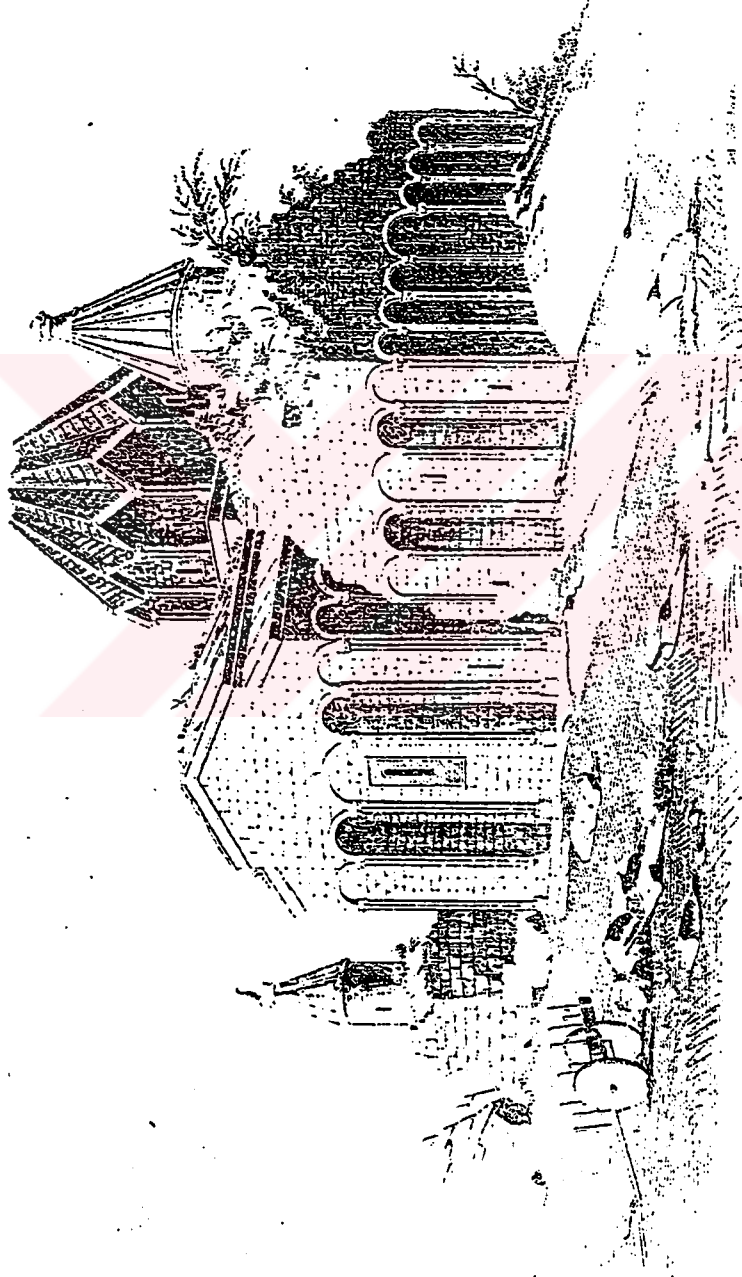

RESİMLER

Resim 1: Ani' den Bir Görünüş

Resim 2: Marmaşın'den Bir Görünüş

Resim 3: Lori Surları

ÖZGEÇMİŞ

1974 yılında, Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Erzurum'da yaptı. 1993 yılında Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı. Aynı bölümden, 1997 yılında mezun oldu. Yine aynı yıl, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi bilim dalında yüksek lisansa başladı. 1998 yılında, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ bilim dalında, Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1999 yılında, Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi bilim dalında, yüksek lisansa başladı. Evli ve bir çocuk babası.